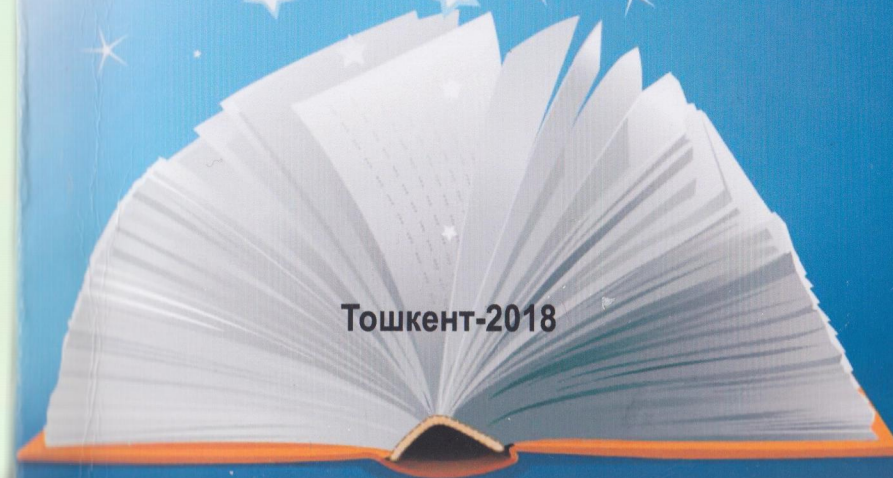

ҚУРБОНАЛИ ТЎЛАБОВ

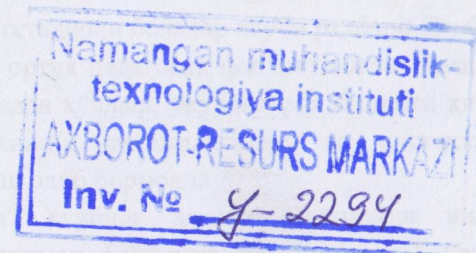
**КИТОБ - маънавий
бойликлар дурдонаси**

Тошкент-2018

Қурбонали Тўлабоев
Раҳмонжон Эгамбердиев

К И Т О Б -маънавий
бойликлар дурдонаси

Тошкент— 2018
“Наврўз” нашриёти

УЎК: 119.24.12

КБК: 80.(5Ў36)

Н. 24

Тузувчи, тўпловчи, таржимон

Қурбонали Тўлабоев
Раҳмонжон Эгамбердиев

Такризчи:

Қуролбой Наврўзов,

Физика-математика фанлари доктори, профессор, Россия фанлар
академиясининг табиий фанлар бўйича мухбир аъзоси

ISBN: 978994338-144-5

© “Наврўз” нашриёти

© Қурбонали Тўлабоев, Раҳмонжон Эгамбердиев

Сўз боши

Республикамизда амалга оширилаётган ислохотлар, улкан бунёдкорлик ишлари мамлакатимиз қудратини ошиб боришига сабаб бўлди. Бугун республикамизда бутунлай янгиланиш, том маънода янги жараёнга ўтиш ва унга мослашиш даврини бошладик. Бу жараён ҳар бир юртдошимиздан таълим–тарбия ишига янгича муносабатда бўлиш, касбий жихатдан етук, услубий жихатдан маҳоратли замонавий инновацион технологияларни амалда қўллашни тақозо этмоқда. Бугунги ёшларни камолотга етишлари учун ривожланган давлатлар XIX асрда қолиб кетган дунё янгиликларига асосланган таълимдан информацион инқилоб ютуқларига асосланган таълимга ўтишмоқда.

Бу йўналишда болалар ўзлари ўрганиб кашфиёт қилишлари, бетакрор ғояларни тажрибада кўриш иқтидорига асосланиб, мустақил фикрлашлари керак.

Мустақил фикрлаш учун китоб ўқиш даркор. Китоб инсоният ижодиётини чинакам ҳайратланарли ва эътиборга лойиқ белгисидир. Доимо китоб ўқиган киши ҳар куни жаҳоннинг энг донишманд кишилари билан мулоқотда бўлади. Китоблар қалбни ёритади, инсонни юксакликка кўтаради ва кучига куч қўшади, унда энг яхши орзу-истакларни уйғотади, ақлни чархлайди.

Олий тоифали ўқитувчи, 20 дан ортиқ илмий-педагогик рисоалар муаллифи, Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими аълочиси, “Эврика” иқтидорли болалар клуби раҳбари Қурбонали Тўлабоев 50 йилдан ортиқ педагогик фаолиятида таълимда янги технологияларни амалда қўллаш, ўқувчиларда билимга қизиқиш уйғотиш, бу қизиқишни ривожлантириш ва мустаҳкамлаш борасида самарали иш олиб бормоқда.

Мен “Эврика” клубида амалга оширилган ишларни бевосита бориб кўрганман. Қўлингиздаги бу китоб Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 12 январдаги “Китоб ва китоб маҳсулотларини чоп этиш ва

тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғибот қилиш бўйича комиссия тузиш тўғрисида”ги Ф-4789 сонли фармойиши ва 2017 йил 13 сентябрдаги “Китоб ва китоб маҳсулотларини нашр этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ва тарғиб қилиш бўйича комплекс чора-тадбирлар дастури тўғрисида”ги қарорларининг амалдаги ижроси десак, хато бўлмайди. Китобни ўқиб чиқиб, қуйидагиларни айтишни жоиз деб топдим.

1. Китобнинг долзарблиги.

Муаллиф китоб ҳақидаги икки қарорни атрофлича ўрганиб Ўзбекистон Республикасининг таълим тўғрисидаги қонуни, “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” ҳамда Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 6 апрелдаги 187 қарорига мувофиқ барча умумтаълим фанлари компетенциявий ёндашувга асосланиб, китоб ҳақидаги барча фикрларнинг илмий-назарий ва методик ечимларини топиб, унинг услубий тизимини яратган.

2. Китобнинг илмийлиги

Муаллиф китоб ҳақидаги мавзуларни тарихий фактлар, интернет манбалари асосида чуқур ўрганган ва илмий асослаган.

3. Китобнинг методологик асослари

Муаллиф китобга манбалар асосида атрофлича баҳо берган айниқса, шарқ алломаларининг буюк ишлари қизиқарли ёритилган. Китоб турлари, дунёнинг машҳур китоблари, “Электрон китоб”нинг методологик асослари очиб берилган.

4. Китоб хулосаларининг ишончлилиги

Китоб мавзулари ранг-баранг кетма-кетликда қизиқарли танланган, илмий-назарий жиҳатдан холислик билан ёндашилган. Ҳар бир далил ва рақамларнинг қаердан олинганлиги ва турли қарашлар таққосланиб, рейтинг асосида хулоса чиқарилган.

5. Китобнинг амалий аҳамияти

- Китобдаги маълумотларни ўқиган ҳар бир одам ўзига баҳо беради ва келгуси режасини туза олади.
 - Мактабдаги ҳар бир фан ўқитувчиси китоб маълумотларига таяниб, ўзи ўқитадиган фаннинг ўқитиш алгоритмини туза олади.
 - Ўқувчиларни мустақил фикрлашга ўргатади.
 - Ўқитувларнинг синфдан ва мактабдан ташқари ишларини ташкиллашда фаоллиги ортади.
 - Ўқувчи глобал таълим тизимидаги янги инновацион технологияларни амалда қўллаш олади.
- Мамлакатимизда янги авлодни соғлом, баркамол вояга етказиш сиёсати устувор йўналиш бўлган бугунги кунда қўлингиздаги китоб фан ўқитувчилари, талаба ва ўқувчи-ёшларга ҳамда кенг жамоатчиликка муносиб тухфа бўлади.

Қуролбой Наврўзов,

Физика-математика фанлари доктори,
профессор, Россия фанлари академиясининг
табиий фанлар бўйича мухбир аъзоси.

Буюк алломаларимиз

Алишер Навоий
(1441-1501)

Амир Темур
(1336-1405)

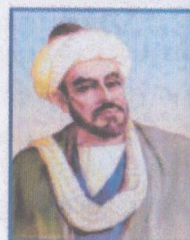
З. М. Бобур
(1483-1530)

Абу Али Ибн Сино
(980-1037)

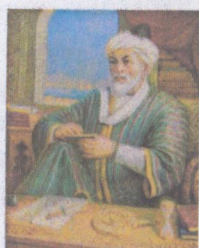
Мирзо Улугбек
(1394-1449)

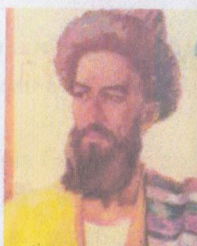
Ал-Хоразмий
(783-850)

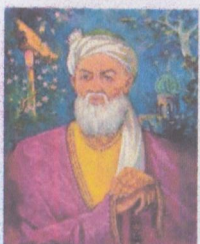
Абу Райхон Беруний
(973-1048)

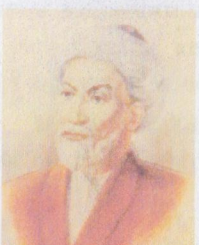
Ал - Фарғоний
(798-865)

Бобораҳим Машраб
(1657-1711)

Имом Ал - Бухорий
(810 -870)

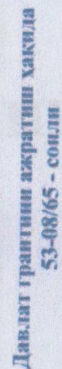

Аҳмад Яссавий
(1105 -1166)

Абдурахмон Жомий
(1414-1492)

Биринчи бўлим

СЕРТИФИКАТ

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси ҳузуридаги
ННТ ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтларини
қўллаб-қувватлаш жамоат фонди маблағларини
бошқариш бўйича Парламент комиссияси

“Нуроний” жамгармасы Наманган вилояти бўлими

“Китоб - маънавий бойликлар дурдонаси” номли лойҳани бажариш учун давлат грантнинг ажратлади.

Дойиха рихъари - Эгамбердиев Рахмонжон Нихомматчи

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси ҳузуридаги
Илоҳият ва маърифат вазирлигининг ва филология
фанлари институтининг қўллаб-қувватлаш жамоати фонди

Table 1. Summary of the 2018 survey.

Китоб инсон дунёқараши ва тафаккурини ривожландиришдаги асосий омил. Китоб – энг олис ва зимистон умр йўллариди инсонга нур бағишлаб турувчи сеҳрли чироқдир.

Инсониятнинг бутун ҳаёти китобда изчил манзил топади. Қабилалар, давлатлар, одамлар йўқ бўлиб кетади, китоб эса қолаверади.

Агар сиз яхши китоб ўқисангиз, ўзингизни кучли, билимли, номусли сезасиз, яъни инсондаги яхши хислатларни китоб тарбиялайди, инсонга қанот бағишлайди.

Китоб – ҳар қандай билимнинг жони ва юраги, ҳар қандай фаннинг ибтидосидир. Китобда одамзоднинг акли мужассам. У киши тафаккурининг устуни, китобсиз олам ваҳшийлар маконидир.

Китоб сизни алдамайдиган, ҳамиша олдингизда турадиган кексайганингизда маломат келтирмайдиган энг садоқатли дўстингиз.

Бугун ҳар ким ота-бобоси кўрган ва билганига караганда кўпроқ кўриши билиши ва илмга интилиши лозим.

Устозларимиз таъкидлаганидек:

“Илм эгалланг. Илм саҳрода – дўст, ҳаёт йўлларида таянч, Ёлғизлик дамларида – йўлдош, бахтиёр дақиқаларда – раҳбар, кайғули дамларда – мададкор, одамлар орасида зеб-зийнат, душманларга қарши курашда қуролдир”

Билим – биз яшаётган дунёнинг мутлоқ қимматли бойлиги.
Ўқимок зарур, билмок зарур.

Билим ва фақат билимгина инсонни озод ва улугвор қила олади. Сиз замондан илгарироқ юринг. Агар қўлингиздан келмаса ҳамма билан баробар қадам ташланг. Аммо ҳеч қачон замондан орқада қолманг. Бугун Ўзбекистон ҳукумати ва Президенти бизларга кенг шароитлар яратиб берди. Мана энди биз мустақил Ватанда қаддимизни тик тутиб, ғурур билан яшаймиз.

Бизнинг ота-боболаримиз дунё илм-фанига олтин хазина қўшган инсонлардир. Биз уларнинг аجدодлари сифатида илм-фан эстафетасини баландроқ кўтаришимиз керак. Эсда тутинг: Ватан келажаги-ёшлар қўлида.

Устознинг билими тугаб, шогирдининг билими бошланган жараёнда кашфиёт туғилади. Ҳар қандай кашфиётни китоб ўқиган одам яратади.

Яхши китоб инсонни ўйлашга, фикрлашга мажбур этади. Унинг буюк киммати шундан иборатки, улар одамни маъноли суҳбатга, жиддий ва самимий гапга, мулоҳазага руҳлантиради.

Сиз китобни очиб, текис қаторларига кўз югуртирасиз. Бир неча дақиқадан сўнг сиз қаҳрамон билан биргаликда жангга кетяпсиз ёки ажойиб саргузаштларни бошдан кечирасиз.

Китоб сизни коинотнинг бепоён кенгликларига, тубсиз денгизига ва атом қаърига етаклайди.

II. Китоб тарихи

Китоб бир неча минг йиллар аввал пайдо бўлган, бу даврда у турли хил кўринишларни олган. Бобилликлар, оссурияликлар ва бошқа қадимги халқлар китобни лойдан тайёрлашган. Бунинг учун улар юмшоқ лойдан тайёрланган плиталарга учли ёғоч билан маҳсус белгилар туширишган. Сўнгра уни офтобда қуритишган ёки оловда пиширишган. Китоблар ва ҳатто кутубхоналар мана шундай маҳсус лой плиталардан ташкил топган.

Шоҳ Ашшубанипал (милoddan аввалги 7аср) га қарашли шундай кутубхона юз йил муқаддам қадимги Оссурия давлатининг пойтахти бўлган жойдан қазиб топишган. Хитойда эса дастлаб китобни юпка бамбук пластинкаларига ёзишган ва пластинкалардан пишиқ тизимга ўтказиб қўйишган.

Кейинчалик, хитойликлар ўз китобларини мўйқалам (чўткача) ва туш билан ипакка, милодий II асрдан бошлаб қоғозга ёзишган.

Қадимги Мисрда китоб матнларини тошплиталарга ўйиб ёзишган. Кейин папирусни ихтиро қилганлар. Прессланган қаминш пластинкаларни бир неча ўн метргача узунликдаги лента шаклида елимлаганлар. Уларни ўроғлиқ ҳолда сақлаганлар. Миср папирусларидан деярли икки минг йил давомида Юнонистон ва Қадимги Римда ёзиш учун яхши материал сифатида фойдаланишган.

Мисрнинг Искандария шаҳридаги кутубхона қадимги дунёдаги энг катта кутубхона ҳисобланган.

Милoddan аввалги II асрда Пергам подшолигидаги усталар ёзув учун хайвон терисидан янги материал пергамент тайёрлади.

Юнонистон ва Қадимги Римда папирус ва пергамент жуда қимматбаҳо материал бўлганлиги учун хомаки матн ва хатларни учи ўткир таёқча билан устига мум суртилган тахтачага ёзганлар.

Ўрта асрларда китобларни кўлда дафтар қилиб бирлаштирилган пергамент варақларга ёзганлар.

Варақлар сочилиб кетмаслиги учун дафтарларни бириктириб тикар эдилар ва чарм ёки мато билан бириктирилган ёғоч қопқоқли ғилофларга солиб қўядилар.

Бизнинг кўзимиз ўрганиб қолган китобнинг ҳозирги шакли шундай пайдо бўлган. XIII асрдан бошлаб қоғоз Европада асосий ёзув материали бўлиб қолди. Турли миниатюра расмлар билан безалган кўлёзма китобларни тайёрлаш жуда қимматга тушар эди. Ниҳоят, XV асрдан китоб босиш ихтиро қилинди.

III. Китоб босиш

Биринчи босма китоблар ксилографик (юнонча “ксило”- “дарахт” ва “графо”-“ёзаман” сўзларидан иборат) китоблар деб аталган.

Уларни қуйидагича тайёрлаганлар:

Текис тахта ёғоч устига матннинг тескари (акс) тасвирини ёзганлар. Уста ўткир пичокда эҳтиёткорлик билан чизиклар ўйиб ёғочга ёзган. Натижада матннинг қавариқ тасвири ҳосил бўлган. Унга бўёқ суркаб устига пергамент (маҳсус ишлов берилган бузоқ териси ёки қоғоз) бостирилган ва бўёқ ёғочдан вараққа ўтган. Худди шу усулда гравюралар ҳам тайёрланган.

Кореяда 704 – 751 йилларда ўн икки тахтадан босилган китоб энг қадимги босма китоб ҳисобланади.

Бундай китобларни тайёрлаш жуда қийин бўлган чунки ёғоч тахталарга бир неча ўн минг ҳарфни ўйиб ишлашга тўғри келган. Шунинг учун кишилар узок йиллар давомида алоҳида ҳарфлардан иборат босма шаклни яратишга интилганлар. Бу Иоганн Гутенбургга насиб этган. Гутенбург ўз ихтиросини яширинча тайёрлаган. 1444 йилда олдин мукамал бўлмаган китобларни босиб чиқарди.

Бу ихтиро тезда бутун дунёга ёйилди. XV аср охирида Европанинг ўнлаб шаҳарларида китоблар босилиб чиқди.

Россияда китоб босиш XVI асрнинг ўрталаридан бошланди.

Биринчи машҳур рус матбаачиси Иван Фёдоров бўлган.

1563 йили И.Фёдоров ёрдамчиси Пётр Мстиславец билан ҳамкорликда Русда биринчи босма китоб – “Апостол”ни нашр этган.

1574 йилда эса у биринчи марта “Алифбо” грамматикасини яратди.

Иван Фёдоров маърифатчи ва ватанпарвар сифатида бутун ҳаётини жаҳон бўйлаб маънавий озик сотишга ва уни барчага тарқатишга бағишлаган.

Йилдан-йилга аста-секин китоб босиш жараёни такомиллашиб борди.

Босмахоналарда китоб матнлари полиграфия ҳарф териш машиналарида терилди.

Ҳарф териш машиналари ҳарф қуювчи (монотип), сатр қуювчи (линетип) машиналари ва фотонабор автоматларидан иборат. Безакларни ҳам машиналар тайёрлайди. Бундай машиналар репродукцион фотоаппаратлар деб аталади.

Сўнг матн ва расмлардан босма шакллар тайёрланади.

Тез ишлайдиган ва қувватли босма машиналар бу шакллардан ҳар соатига 4-5 мингтагача нусха кўчиради.

Шунингдек, машиналар варақларни тахлайди ва тикади.

Фан ва техниканинг гуркираб ривожланиши натижасида “Электрон китоб”, “Электрон дарслик”лар пайдо бўлди.

IV. Наманганда китоб босиш

(Исҳоқхон Ибрат ишлари)

Наманганда китоб босилиши Исҳоқхон Ибрат номи билан боғлиқ.

У маърифатпарвар шоир, забардаст тилшунос тарихшунос, олим, илк ўзбек матбаачиларидан бири, сайёҳ, каллиграф, наққош, оташин публицист ва илғор педагогдир. Ибратнинг асли исми Исҳоқхон, отасининг исми Жунайдулладир. Ибрат унинг адабий тахаллусидир.

Исҳоқхон 1862 йилда Наманган яқинидаги Тўрақўрғон қишлоғида туғилди. Отаси соҳибкор боғбон бўлган. У адабиётга, шеърятга ихлос қўйган. “Ходим” тахаллуси билан шеърлар ёзарди. Онаси Хурибиби ўз даврининг ўқимишли, оқила аёлларидан бўлиб, ўз уйида қишлоқ қизларини ўқитар эди. Онаси Лутфий, Алишер Навоий, Жомий, Бедил, Машраб каби шоирларнинг асарларини мутولاа қилиб, шеърлар ёзарди. Оиладаги бундай ҳаётий вазият Исҳоқхонда адабиётга мухаббатни эрта уйғотди. 1870 йилда Жунайдуллаҳўжа вафот этади. Бутун тарбия онаси зиммасига ўтади. Исҳоқхон ёшлигидан ҳуснихатга қизиқди ва шу санъат сирларини ўрганди. У 1878 йилда Қўқондаги Муҳаммад Сидиқ Тункатор мадрасасига ўқишга

кирди. У мадрасада араб ва форс тилларини ўрганиш билан бирга мустақил равишда рус тилини ўрганди. У рус ва ўзбек тилида чиқадиган “Туркестанские ведомости” газетаси билан доимо танишиб турди. Исҳоқхон Иброт 1886 йилда Қўқон мадрасасини тугатиб, қишлоғида маърифат тарқатувчи мактаб очди. 1887 йили онаси Хурибиби билан Макка сафарига боради. Онаси йўлда шамоллаб вафот этади. Хурибиби Жидда шаҳрига дафн этилади.

Исҳоқхон онаси вафотидан кейин Истамбул, София, Афина ҳамда Рим шаҳарларида бўлади. Анча вақт Афғонистоннинг Жидда шаҳарларида яшади.

Макка шаҳридан Қизил ва Ҳинд денгизлари орқали Ҳиндистоннинг энг катта порт шаҳарлари Бомбей ва Калькуттада яшади. У ерда яшаганда у тўрт тилни: араб, форс, ҳинд-урду ва инглиз тилларини мукаммал ўрганди.

У чет эллик халқ тиллари ва маданиятини, санъатини ўрганиб, ўзининг “Луғати ситта-ал-сина”, “Жомеъул Хутут”, “Тарихи Фарғона” каби асарларига қимматбаҳо материал тўплади.

Арабистонда француз тилини, Ҳиндистонда инглиз тилини шу билан бирга энг қадимий финикия, яҳудий, сурия, юнон ёзувларини ўрганди. Исҳоқхон 1896 йили Ҳиндистондан Бирма орқали Хитойга, сўнгра Қашқарга қайтиб келди. У чет эллардан бир қанча маданият ашёлари ҳам олиб келди. Ҳиндистондан “Сантур” номли мусиқий асбоби, янги грамафон билан бирга турли миллат мусиқа ва қўшиқлари ёзилган пластинкалар сотиб олган, буни ўз уйида ҳамқишлоқларига эшиттирган. Иброт чет элларда олим ва фозил кишилар билан қайси дин ёки қайси миллатга мансублигидан қатъий назар яқин алоқада бўлиб таълимот манбаларини улардан сўраб ўрганган.

1890-1900 йилларда Иброт рус тилини мукаммал ўрганишга қизиқди. Рус қадимги ёзувларини ўрганди. Рус тили билан бир қаторда шарқ ва ғарб тилларини анча мукаммал билган Иброт 6 тилдаги: арабча, форсча, ҳиндча, туркча, сартча (ўзбекча)

ва русча сўзларни ўз ичига олган “Луғати ситта-ал-сина” номли мукаммал луғат китобини яратди. Яъни рус ёзувларини араб ёзуви билан берди.

Бу асар 1901 йили Тошкентда нашрдан чиқди. Ибротнинг бу асари ўзбек маърифатпарварлари орасида биринчи бўлиб танилди ва замондошлари талабини бирмунча қондиришга муваффақ бўлди. Мингдан ортиқ фаол сўзларни ўз ичига олган бу асар ўзбек маданияти тарихида муҳим аҳамиятга эга бўлди.

Мазкур луғатдан рус тилини ўрганишда бирдан-бир дарслик қўлланма сифатида фойдаланиб келинди. Тилшунослик фанининг мураккаб соҳаси бўйича Иброт “Жомеъул хутут” номли асарини ёзди. 1912 йили босмахонасида нашр килди. Унинг тилшуносликда чуқур билим эгаси эканлиги шу асарда намоён бўлди. Муаллиф ушбу асарида эрамиздан аввалги 2000 йилги финикия халқлари ёзувларини тўғри ўқишга ўргатди. Араб ёзуви тарихи ривожланиш эволюциясига алоҳида тўхталди. “Жомеъул хутут” асари дунёга машҳур бўлган 41 хил ёзув тизими ҳақида шу жумладан, араб хатининг сулс, тавкеъ, райхон, зулф, хумоюн, турра каби шакллари ҳақида маълумот берган ва хуснихат санъатига оид фикрлар билдирган. Асарда инглиз, француз, немис, лотин каби чет тилларни ўрганиш лозимлигини қайд қилади.

У 20 йил ичида 14 та илмий, тарихий лингвистик педагогик асарлар, 30 йиллик поэтик ижодининг маҳсули “Девони Иброт” шеърлар тўпламини яратди. Иброт тарихшуносликка оид “Тарихи Фарғона”, “Тарихи маданият” ва “Мезонул замон” илмий асарлари билан машҳурдир. Бу асарларида ўзининг педагогик – маърифатпарвар қарашларини илгари сурди. 1907 йили қишлоқ болалари учун бепул янги мактаб очди ва ўзининг фарзандлари Аббосхон, Ваққосхон, Фаёзхонлар билан бирга 25 нафар болани ўқитди. У ўзи очган мактабда ўзи ёзган китоблардан ташқари С.М.Граменицкийни “Книга для чтения”, “Таълимус соний”,

“Самоучитель” китоблари ва қўлланмаларидан фойдаланди, у мактабида ҳафталик дарс жадвалини жорий қилди. Болани калтаклаб тарбиялаш нотўғри усул эканлигини алоҳида таъкидлади.

Исоқхон Ибрat 1914 йили биринчи бўлиб, Тўрақўрғонда рус мактаби очди. Уни “Учитель” номи билан атади. Бу мактабда 1916 йилгача 30 нафар ўқувчи таҳсил олди.

Исоқхон Ибрat рус маданияти ва техникасини ўз кўзи билан кўришни орзу қиларди. Шу муносабат билан 1907 йилда Россиянинг Оренбург шаҳрига боради. У ердаги маданият, санъат ва техника янгиликлари билан яқиндан танишади. Исоқхон Оренбургдаги Гауфман деган матбаачидан пулни 10 йил мобайнида тўлаш шарти билан кредитга (1901 йилда чиққан) литографик машина сотиб олади.

Исоқхон литографик машина ва ҳарфларни жуда машаққатлар билан Оренбургдан Қўқонга поездда, Қўқондан Тўрақўрғонга туяларда олиб келди. 1908 йили Тўрақўрғонда “Матбааи Исоқия” босмахонасини ишга туширди.

Мактаблар учун қўлланмалар ва дарсликларни чоп эта бошлади.

Кредитдан қутилиш учун эълон бериб турли рисоалар, эълонлар, бланкалар, табрикнома, карточкалар... чоп этди.

Халқ ўртасида китоб ва турли рисоаларга талабнинг ортиши натижасида литография 1910 йилда Наманган шаҳрига кўчирилди ва типолитографияга айлантирилди. 1910-1913 йилларда Хусаин Макаев матбаа мудирини бўлиб ишлади. 1913-1917 йилларда эса матбаага М.Н. Абдусаттаров раҳбарлик қилди. Ибрatнинг барча китоблари шу жойда чоп этилди. Наманган матбааси маҳсулотларига талабнинг ортиб бориши натижасида шаҳар ва қишлоқларда китоб дўконлари ва китоб бозорлари кўпайишига сабаб бўлди.

1910 йилдан бошлаб Наманган шаҳрида 13 та, Чустда 2 та, Попда 2 та, Янгиқўрғонда 1 та китоб дўкони очилди.

Бу жойларда “Матбааи Исоқия”да нашр қилинган китоблар жуда арзон нархларда сотилар эди. Ибрat мактабларни очиб, малакали кадрлар тайёрлаш, саводсизликни тугатиш ишларида фаол қатнашиб, 1937 йили 75 ёшида вафот этган.

V. Китоб турлари

Китобларнинг катталиги ва кичиклиги ҳақида ҳам қизик маълумотлар бор. Айрим ноёб китоблар жуда улкан бўлиб, баландлиги бир ярим метрдан ҳам ошади. Уни бир киши кўтара олмайди. Шунингдек, митти китоблар ҳам бор: айримлари гугурт қутисидай келса, бошқаси почта маркаси ҳажмидадир. Ҳозирги кунда териға, пўкак дарахтдан тайёрланган юпка вараққа босилган китоблар, ипак билан тикилган бўртма китоблар, консерва банкаси шаклидаги ўйинчоқ китоблар ҳам сақланади.

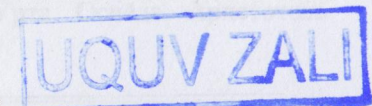
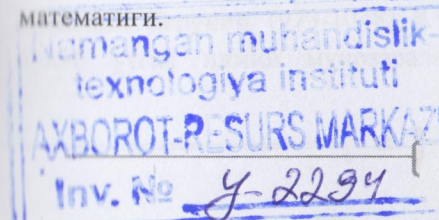
Аммо барча китоблар ичида инсоният учун энг кадрлиси жангнома китоблардир.

Китоблар қандай ўқувчилар оmmasига мўлжалланганлиги, мақсади ва мавзусига қараб турларга ажратилади. Оммавий, мутахассислар учун ва болалар китоби бўлиши мумкин.

Шунингдек, илмий, илмий-оммабop, фантастик, ўқув, адабий-бадий, маълумот китоби ва бошқа хил китобларга бўлинади. Ўқув китоблари, дарслик, ўқув қўлланмаси, ўқув – методик қўлланма каби турларга ажралади.

Инсоният томонидан яратилган барча мўъжизалар ичида энг буюк мўъжиза китобдир. У барча билимлар хазинасини очиб беради. Китобнинг буюклигини унинг мўъжизакорлиги, дўстлигини таърифлаган инсонлар жуда кўп, аммо дунёга машхурлари 254 нафар. Шулардан 7 нафари математик ва физикдир.

1. Пифагор (580-500 йиллар) кадимги юнон файласуфи ва математиги.

2. Рене Декарт (1596-1650 йиллар) француз файласуфи ва математиги.

3. Блез Паскаль (1623-1662 йиллар) француз физиги ва математиги.

4. Лейбниц Готфрид Вильгельм (1646-1716 йиллар) немис математиги.

5. Карл Вейерштрасс (1815-1897 йиллар) немис математиги.

6. Эдисон Томас Алва (1847-1931 йиллар) Америка олими, буюк ихтирочи.

7. Вавилов Сергей Иванович (1981-1951 йиллар) рус физик олими.

Бу инсонлар китобнинг кўп ўқигани қилган янгиликларининг машҳурлиги билан дунё рейтингида алоҳида ўрин тутди.

Китоб ҳақидаги энг кўп 14 та фикр билдирган рус библиографи ва ёзувчи Рубакин Николай Александрович (1862-1946) дир.

VI. Аждодларимиз ёзган машҳур китоблар

Қадимги дунёнинг буюк мутафаккири Аристотель фан тараққиёти учун ғоят катта хисса қўшган. Аристотель табиатни ўрганишни истаган олим қандай ишлаши кераклигини кўрсатиб берган. Аристотель асарларини ўрганиш, ғояларини тарғиб қилиш ва ривожлантиришда Ўрта Осиё мутафаккирлари жуда катта роль ўйнаган.

Абу Наср Фаробий (873-950) Аристотелнинг “Метафизика”, “Жон ҳақида”, “Этика”, “Категориялар”, “Топика”, “Аналитика” ва бошқа асарларига илмий шарҳлар ёзди ва Аристотель таълимотини чуқур ва ҳар томонлама билиш билан шухрат қозонди. Аристотель ўрта аср шарқида “Биринчи муаллим” деб аталар эди.

Фаробий Аристотелнинг асарларини яхши билиши у каби энциклопедик билимга эга бўлгани учун “Иккинчи муаллим” “Шарҳ Арастуסי” деган буюк унвонга сазовор бўлган.

Маълумотларга қараганда 70 дан ортиқ тилни билган Фаробий бир асарни бир марта ўқиб тушуна олмаса, уни қайта-қайта ўқир ва кетган вақтига ачинмас экан.

Аристотелнинг “Жон ҳақида” асарининг Абу Наср Фаробий ўқиган нусхаси топилган бўлиб, китоб четига Фаробий томонидан “Мен бу китобни 100 марта ўқидим”, бошқа бир китобда эса “”Бу китобни 40 марта ўқидим, лекин яна ўқишим керак” деб ёзилган экан.

Фаробий айниқса, Аристотель асарларига кўп шарҳ ёзган, унинг асарларини Яқин ва Ўрта Шарқ халқлари орасида кенг тарқалишга сабаб бўлган.

Фаробий фалсафа, мантик, математика, физика, химия, медицина, табиат ҳодисалари, тилшунослик, шеърят, нотиклик санъати, ахлоқ, таълим-тарбия ва бошқа соҳаларга доир 160 дан ортиқ асар ёзган. Унинг асарлари кейинчалик бошқа тилларга таржима қилиниб, дунёга кенг тарқалган.

(980-1037) й.й. Ибн Сино истеъдодли хотираси зўр, зеҳни ўткир бўлганлигидан 10 ёшлигида алгебра, геометрия ва хатто фалсафани ўрганди. Бухорода 12 яшар бу болани “Қонунлар билимдони” деб тан олишган. 16 ёшида сарой кутубхонасидаги барча китобларни ўқиб бўлган. Абу Али Ибн Сино Аристотель ва Фаробийнинг илғор ғояларини, табиатшунослик илмини янги ютуқлари асосида ривожлантирган. Ибн Сино медицинадаги улкан тажрибаси фалсафа, алгебра, астрономия, химия ҳамда фаннинг бошқа соҳаларидаги билимини “Шифо китоби”, “Тиб қонунлари”, “Билимлар китоби”да баён қилган. Ибн Сино ёзган асарлар 400 дан ортиқ.

Аристотелнинг “Осмон ҳақида” ва “Физика” асарлари юзасидан Беруний (973-1048) й.й. билан Ибн Сино ўртасида бўлиб ўтган илмий мунозаралар Ўрта Осиёда Аристотель

меросига бўлган қизиқишнинг юқори даражада бўлганлиги ва табиий-илмий билимларни ривожлантиришга бўлган интилишининг кучли эканлигини кўрсатади.

Бу мунозара илм тарихида катта аҳамиятга эгадир.

Беруний ёшлигиданоқ математика, астрономия, география ва табиий фанларга доир китобларни ўқиб чиқди.

У қадимги хоразм тили, туркий, форс ва араб тилларини пухта ўрганган ва бошқа тилларда ҳам гапира оларди. Юлдузларни кузатди, дарё оқимини ўлчади, фаннинг турли соҳасида кузатиш олиб борди. 22 ёшида Хоразмдан Афғонистонга, сўнг Ҳиндистонга борган. У ерда эски хинд тили-санскрит тилини ўрганди. Ҳиндистон маданияти адабиёти ва ўша давр олимлари билан танишди. Беруний ниҳоятда мантикий доираси кенг олим бўлган. Беруний олимлар ўртасида биринчи бўлиб, ернинг шар шаклида эканлигини исботлаган. Радиуси 2.5 метрли глобус ясади.

У 75 йил умр кўрди. Шу давр ичида 160 га яқин китоб ёзди. Унинг “Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар”, “Карталар чизиш”, “Масъуд қонуни”, “Астрономия қонунлари”, “Минералогия”, “Доривор ўсимликлар ҳақида китоб” асарлари жаҳоннинг турли тилларига таржима қилинган.

(783-850) й.й. Муҳаммад ибн Мусо Ал-Хоразмий ёшлигиданоқ илм-фанга қизиқиб, қунт билан араб, форс, хинд ва юнон тилларини ўрганди ва бу тилларда мавжуд бўлган китобларни мутолаа қилди. Донишманд сифатида IX аср бошларида шарқнинг дастлабки академияси “Донолар уйи” (“Байт ул-Хикма”) да фаол иштирок этди. Бу академиядаги 400 мингдан ортиқ қўлёзма китобларни тартибга солиди ва янги китоблар олдириб келди. Хоразмийнинг “Ҳинд ҳисоби ва сонлар ҳақида”, “Ал Жабр”, “Арифметика”, “Мармар соат ҳақида”, “Устурлоб билан ишлаш усули”, “Ал-Хоразмий зижи”, “Ер сурати”, “Тарих китоб”, “Яхудий эралари ва байрамлар ҳақида” каби асарлари дунёга машхурдир.

(798-865) й.й. Аҳмад ал-Фарғоний Фарғонани Кува шаҳрида туғилган. Бошланғич таълимни Фарғонада олган. Олимнинг ёшлигиданоқ зийраклиги, тиришқоклиги, илм-фанга чанқоклиги ва гўзал хулқ ва одоблилиги учун биринчи устози томонидан “Иқтидорли илми толиб” – деб эътироф этилиб бўлажак олимни Боғдоддаги “Донолар уйи”га тахсил олишга юборишга қарор қилинади. Аҳмад Фарғоний Боғдодга Фарғонани пойтахти Ахсикентдан қарвонга қўшилиб “Буюк ипак йўлидан” Хўжанд, Зарафшон, Хуросон, Хомадон, Исфахон ҳамда Дажла ва Фрот орқали боради. Аҳмад ал-Фарғоний ҳаётий илмий изланишлари Аббосийлар сулоласи ҳукм сурган даврга тўғри келади. У Мавр, Боғдод, Дамашқ ва Қоҳира шаҳарларида астрономия, математика, география фанлари билан шуғулланиб қатор илмий ва амалий асарларни ёзди. “Сайёралар илмининг жаъми ва самовий ҳаракатлар ҳақида”, “Астролобия ҳақида мукаммал китоб”, “Астролобия санъати ҳақида”, “Етти иқлим ҳисоби” каби асарлари билан дунёга машхур бўлган.

У ўша давр учун фанда 11 та янгилик қилган “Маъмун зижи” асари 1493 йили Италияда, 1669 йили Голландияда, “Етти иқлим”га доир асари 903-913 йиллари Эронда таржима қилинган. 1834 йили Н.В.Гоголь Петербург университетида халифа Маъмунга бағишланган маъруза ўқиган. “Билимлар уйида” 500 дан ортиқ олимлар турли йўналишда ишлаганлар. 1998 йили Юнеско қарори билан Аҳмад ал-Фарғонийнинг 1200 йиллик тўйини дунё нишонлади.

(1394-1449) й.й. Мирзо Улуғбек – буюк ўзбек олими ва давлат арбоби. Улуғбек ёшлигида ўткир зехнли, ақл-у фаросатли бўлганлиги учун бобоси Амир Темур “Кўзимнинг нури салтанатимнинг умидли ниҳоли” деб эркатларди.

Улуғбекнинг илм-фанга қизиқишида биринчидан бобоси Темур билан ўзга юртларда қилган сафарлари, бобоси саройидаги шоирлар, олимлар билан ўтказиладиган суҳбатлар, отаси Шохрухнинг ноёб китобларини севиши ва йиғиши асосий роль

ўйнаган. Улуғбек юнон олимлари: Платон, Аристотель, Гиппарх, Птоломей, шунингдек, Хоразмий, Аҳмад Фарғоний, Хўжандий, Беруний, Ибн Сино асарларини тўла ўқиб чиққан. Улуғбекда Ўрта Осиё математикаларини Самарқандда “Астрономия мактаби”нинг вужудга келишига сабаб бўлди. “Зижи Қўрагоний” асари Улуғбек ва унинг мактабини асосий асаридир.

Улуғбек илм – фанга кизикқан олимларни ҳурмат қилган ва маълумотига қараб лавозим берган.

Булар Ғиёсиддин Жамшид Коший, Муъиниддин, унинг ўғли Мансур Коший, Али ибн Муҳаммад Биржоний, Али ибн Муҳаммад Қушчи, Чалабий каби 100 дан ортиқ машҳур олимлардир.

Алишер Навоий дostonларида адолат, маърифат, ишк-муҳаббат ва дўстликни улуғлайди, зулм-жаҳолат зўравонликни қоралайди. Навоий учун адолат ҳаётдаги гўзал нарса, уни севиш ва қадрлаш керак дейди. Алишер Навоий ўзбек адабиётини жаҳон юксаклигига кўтарди. Унинг номи ва мероси Гомер ва Данте, Рудакий ва Фирдавсий, Низомий ва Шота Руставели, Саъдий ва Жомий, Шекспир ва Бальзак, Пушкин ва Толстой, Робиндранат Тагор ва Лу Синь кабилар меросидек ўлмасдир.

VII. Шарқ уйғониш даврида илм-фан ривожланиши

Араб халифалигида юз берган ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар ягона ислом динининг таркиб топиши маданий-маънавий ҳаётга таъсир этди. Унда катта кўтаринкилик руҳини пайдо қилди.

Бу кўтаринкилик бутун Араб халифалигини, Яқин ва Ўрта Шарқнинг қамраб олгани учун Шарқ Уйғониш даври деб аталади.

Бу жараён IX асрдан бошланиб XV-XVI асрларгача давом этди. Уйғониш даври халифаликнинг Боғдод, Дамашқ, Халаб шаҳарларидан бошланади.

Боғдод шаҳри пайдо бўлиши тарихий манбаларида қуйидагича баён қилинади. 762 йили халифа Мансур Дажла дарёсидаги қароргоҳида катта йиғилиш қилиб, вазир ва уламолар фикрини ўрганиб, шу қароргоҳда Дажла ва Фрот дарёлари орқали барча керакли нарсаларни мамлакатларга олиб, келиш мумкинлигини инобатга олиб, шу масканга шаҳар қурдиришга қарор қилади.

Бу пайтда Арабистон ярим оролида “Араблар давлати” ташкил топганига 100 йилдан ортиқ эди. Мусулмонлар давлати: Мисрни, Сурияни, Фаластинни, Марокаш, Эронни, Европани, Испания ва Португалияни забт этди.

Чегара: Ҳиндистондан Осиё, Африка орқали Атлантика океанига бориб етди. Ясриб пойтахт талабга жавоб бермай қолади.

Янги пойтахт зарур бўлиб қолади. Шунинг учун янги шаҳар қурилиши бошланади. Унга турли жойлардан 100 мингдан ортиқ уста ва хунармандлар келтирилади. Замонавий архитектура асосида 200 минг уй, минглаб ҳаммом, 30 минг масжид-мадраса, қарвонсарой ва кўплаб бозорлар қурдирилди. Шаҳар аҳолиси 2 млн.га етади. 4 йилда Боғдод шаҳри мусулмон оламининг пойтахтига айланади. Халифа Хорун ар-Рашид (786-833) ва унинг ўғли Маъмун (786-809) йилларда “Боғдодда дунё” китобларини йиғдиради.

Билимлар уйида Хоразмий, Фарғоний, Астролобий Марвазий, Хабаш-Ҳосиб, Абу-Мансур Ал-Жавҳарий каби 500 дан ортиқ олим ва алломалар фанни турли йўналишларида иш олиб борган.

Бу масканда қилинган янгиликлар дунёни кўп мамлакатларига етиб борди.

Халифа ал-Маъмун илм – фан равнақига катта ҳисса қўшган, уни қадрлаган ва рағбатлантирган.

Сомонийлар давлатида (X аср) Марв, Бухоро, Самарқанд ва Урганч ўша даврнинг маданий марказига айланди.

Бу даврда Араб тили илмий ва алоқа тили бўлган. Мактабларда дарслар араб тилида олиб борилган. Расмий ҳужжатлар шариат қоидалари араб тилида юритилган. Илмий асарлар араб тилида ёзилган.

X аср ярмига келиб форс-тожик тилида ҳам иш юритила бошланди аммо ёзиладиган ҳужжат ишлари форс-тожик тилида бўлса ҳам араб имлосида ёзилган.

Шу даврда Бухорода катта китоб бозори бўлган, китоб дўконларида олим ва фозил кишилар учрашиб илмий баҳс-мунозаралар ўтказган. Абу Али ибн Сино китоб дўконларини биридан Фаробийнинг Аристотель “Метафизика”сига ёзган шарҳларини сотиб олганини таржимаи ҳолида хикоя қилади.

Сомонийлар даврида Рудакий, Фирдавсий, Абу Райхон Беруний, Абу Али ибн Синолар яшаб ижод этган.

Бухоро амири саройидаги йирик кутубхона ўша даврдаги Шероз кутубхонаси билан беллаша оладиган ягона кутубхона бўлган.

X асрнинг иккинчи ярмида ташкил топган қорахонийлар давлатида ҳам хонлар ўз саройларида кутубхона ташкил этганлар. Бу даврда туркий тил шаклланиб борди. Юсуф Хос Хожиб, Маҳмуд Қошғарий каби олимлар ўзларининг жаҳон аҳамиятига эга бўлган асарларини яратадилар.

XI асрда Ғазнавийлар, Хоразмшоҳлар давлати ташкил топди. Маҳмуд Ғазнавий ўз саройида жуда катта маданий бойликларни тўплайди, олимларини илмий ишга жалб қилади.

IX-X асрда мусулмон олами аҳолисининг деярли кўп қисми ёзиш, ўқишни билган. Ҳар бир мусулмон ўзи учун керак бўладиган илм, дин-у диёнатни, ҳалол-ҳаромни билиш фарзи айнди. Мусулмонлар жамоаси керакли бўлган ҳунар ва илмларни талаб қилиши фарзи кифоя.

Ҳаётнинг ҳар бир соҳасига етарли мутахассисини тайёрлаб олиш Ислоҳ жамиятининг барча аъзоларига фарз бўлган.

Мадраса-дарс оладиган жой, мактаб-ёзадиган жой, деган маъно бор.

Ибн Сино-зеҳни ўткирлигидан 10 ёшида Қуръонни тўла ёд олган, мадрасадан ташқари одамлардан билим олган.

Қаерда китоб бўлса, ўша ерда илм ривожланган. Китобга бўлган муносабат ўша давр жамият аъзоларининг илмга бўлган муносабат ўлчови бўлган.

IX асрдан ҳақиқий бойлик китоб деб тушунилган. Энг қимматбаҳо совға китоб бўлган.

Боғдод Халифалиги “Халққа энг яхши совға қиламан”, деганда “Кутубхона куриб беринг”- дейишган.

“Донишмандлар уйи”, “Дунёдаги биринчи академия”да кичик кутубхонасида 40 минг китоб бўлган. Кейинчалик Хоразмий 400 мингдан ортиқ кўлёзма китобларни тўплатиб, тартибга солган.

Насриддин Тусийда 400 000 китоб бўлган. 963 йили Вазир Муҳаллабийнинг 118 минг китоби бўлган. Яна бир вазирда 206 000 китоб бўлган. Шу давр қозисида 1 миллион 50 минг китоби борлиги тарихий манбаларда қайд этилган.

Бухоро амири табиб чақирганда:

- “Мен кўчаяпман, узр, китобларимни ҳозир 400 та туяга ортиб қўйганман” - деган экан.

- “Болаларим ва аёлларим соғ қолиши учун бор-будимни олиб кетишди. Аммо 4 мингта китобимни олиб кетганини ҳеч кечиролмайман”. (Салб юришлари тарихидан) Европада шу даврда битта монастрда 12 донa китоб бўлган ҳолос.

VIII. Хоразм Маъмун академияси

Хоразмшоҳлар давлатида, Ғазнавийлар даврида илмий, ижтимоий-фалсафий фикрлар ривожланди. Маҳмуд Ғазнавий ўз саройига жуда катта маданий бойликларни тўплайди, олимларни

илмий ишга жалб қилади. Абу Райҳон Беруний ҳам Маҳмуд саройида яшаб, машҳур “Ҳиндистон” асарини шу ерда ёзган.

XI асрда Хоразмда илм-фан, айниқса, тараққий этади. Хоразм шоҳи Маъмун ўз саройига энг забардаст олимларни таклиф этади. У ташкил этган “Байтул ҳикмат”- “Донишмандлик уйи”да комусий олимлар – Абу Райҳон Беруний, Абу Али ибн Сино, тарихчи Мискавайх, риёзатчи Абу Наср ибн Ироқ, файласуф Абу Саҳл ал-Масихий, табиб Абдулхайр Ҳаммор каби олимлар илмий ижод билан шуғулланганлар, лекин тожу тахт учун кураш натижасида бу илм даргоҳи ўз фаолиятини тўхтатади.

Салжукийлардан Алп Арслон Муҳаммад ҳокимиятни бошқарган вақтда унинг вазири Низом ул-мулк ўз даврнинг машҳур сиёсий арбоби ва маърифатпарвар инсон сифатида доврқ қозонди. 1091-1092 йилларда “Сиёсатнома” асарини ёзди. 1067 йилда Боғдодда ўзининг шахсий жамғармасидан ўша даврнинг машҳур ўқув юрти – “Низомия” мадрасасини курдиради.

У олимлар, дин пешволари сўфийларга катта эътибор бериб уларга “Ҳомийлик қилади”. Шарқ “Уйғониш даври”да илм-фан ривожланиши уч йўналишда бўлди.

Биринчи йўналиш – математика – тиббиёт йўналиши бўлиб буларга: математика, астрономия, кимё, геодезия, минералогия, тиббиёт, фармакология ва бошқа шуларга турдош фанлар киритилиб, Муҳаммад Мусо Хоразмий, Аҳмад Фарғонийлар математикага оид, Закариё ар-Розий кимё ва тиббиётга оид, Ибн Сино, Журжоний тиббиёт ва фалсафа, Абу Райҳон Беруний тиббиётга оид йирик асарлар яратдилар.

Иккинчи йўналиш – ижтимоий-фалсафий йўналиш бўлиб, бунда фалсафа, тарих, мантиқ, фикр, рухшунослик, нотиклик ва бошқа фанлар бўлиб, бу соҳада Фаробий ал-Киндий, Ибн Сино, Заҳириддин Байҳақий, Муҳаммад Наршахий каби олимлар фаолият кўрсатганлар.

Учинчи йўналиш – таълимий – ахлоқий йўналиш бўлиб, бу соҳада комусий олимлар ўз қарашларини ижтимоий-фалсафий, илмий асарлари ва ахлоқий асарларида баён қилдилар. Инсонпарварлик ғоясини амалга оширишнинг хислатларини таркиб топширувчи асарларни яратдилар.

Ахлоқнинг назарий ва амалий масалалари таҳлил этилди. “Фозил одамлар шахри”, “Бахт саодатга эришув ҳақида”, “Ахлоқ ҳақида рисола”, “Ишқ рисоласи”, “Қутадғу билиг”, “Ахлоқи Носирий”, “Ахлоқи Жалолий”, “Ахлоқий Муҳсиний”, “Ҳибатул-хақойиқ”, “Қобуснома”, “Гулистон”, “Бўстон”, “Маҳбуб ул-қулуб” каби Фаробий, Ибн Сино, Юсуф Хос Ҳожиб, Аҳмад Юғнакий, Тусий Давоний, Кошифий, Кайковус, Саъдий, Жомий, Алишер Навоийларнинг таълимий – ахлоқий асарларида маънавий-ахлоқий фазилатларни шакллантириш, инсоннинг маънавий камолга етиши юксак ҳулқ-одоб илм-фанни эгаллаш асосидагина амалга ошириши мумкинлиги ҳақидаги ғоялар илгари сурилди.

Илмий билишга асосланувчи метод шаклланди. Хоразмий, Фаробийлар бу методни асослаб беришди.

Фаробий таълим тарбияда **рағбатлантириш, одатлантириш, мажбур этиш** методларини илгари сурди.

Фаробий педагогик таълимотида комил инсонни шакллантириш инсоннинг ўз моҳияти билан ижтимоийлиги, яъни фақат жамиятда ўзаро муносабатлар жараёнида комиликка эришади деган фалсафий қарашлар ётади.

Инсоннинг камолга етишида ҳам ақлий, ҳам ахлоқий тарбиянинг ўзаро алоқаси муҳим аҳамият касб этади.

Аждодларимиз томонидан яратилган бу китоблар ҳозирги кунгача ўз қийматини йўқотмаган инсоният тарихидаги дурдона асарлардир.

Минг йиллиги нишонланган Хоразм Маъмун академияси “Хоразм тарихи ва маданияти” доимий экспозицияси Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 14 августдаги 511-сонли фармойиши

асосида ташкил қилинган бўлиб, Хоразмнинг бой тарихи ва маданиятини ўзида мужассамлаштирган. Музей фондида ҳозирги кунда 300 дан ортиқ ноёб экспонатлар жой олган бўлиб, уларнинг ҳар бири бебаҳо тарихий аҳамиятга эга. Музейда Хоразмнинг энг қадимий даврдан то ҳозиргача бўлган тарихи миллий гурур ва ватанпарварлик туйғулари асосида ёритиб берилган. Экспозициядан ўрин олган 10 дан ортиқ тош ва суяклардан ишланган ибтидоий одамлар меҳнат қуроллари Хоразмнинг энг қадимги цивилизация ўчоқларидан бири эканлиги ҳақида далолат беради.

Экспозицияда шунингдек, Хоразмнинг архаик ва антик даврларга оид қадимги давлатчиликнинг пайдо бўлиши ҳақида маълумот берувчи 50 дан ортиқ ноёб археологик топилмалар ва асосан бронзадан ишланган 10 дан ортиқ тақинчоқлар намойишга қўйилган.

Музей экспонатлари ичида буни исботловчи қадимий сопол идишлар, хайкалчалар ва қадимги Хоразм ёзуви наъмуналари намойишга қўйилган. Музейда шунингдек, 50 дан ортиқ нумизматик 10 га яқин этнографик экспонатлар, архив хужжатлари, 20 дан ортиқ ўрта асрларга оид энг ноёб китоблар бор.

Экспозициядан жой олган тарихий экспонатлар Ўзбекистоннинг жаҳон цивилизацияси ривожига алоҳида аҳамиятга эга эканлиги тўғрисида маълумот беради. Шу олимлар туфайли “Хоразм тарихи ва маданияти” доимий экспозицияси ҳар доим ўқувчилар, талабалар ва хорижий сайёҳлар билан тўла маълумотни қизиқиб ўрганишмоқда.

(Мен 26 октябрь 2016 йили буни кўриб, гувоҳи бўлдим.)

IX. Глобаллашув даврида китоб

Бугун биз яшаётган XXI асрнинг моҳияти ва қиёфаси ҳақида турлича қарашлар мавжуд. Кимдир уни юксак

технологиялар замони деса, кимдир тафаккур асри, яна биров янги ахборотлашув даври сифатида изоҳламоқда.

Аммо кўпчиликнинг онгида бу давр глобаллашув даври тариқасида таассурот уйғотмоқда, - дейилади Ислом Каримовнинг “Юксак маънавият - энгилмас куч” асарида.

Дарҳақиқат, чегара ва ҳудудларни тузумларни тан олмайдиган узлуксиз кучайиб бораётган глобаллашув жараёни бугун дунё аҳлини ўйга толдирмоқда, бу ҳақида ранг-баранг фикрлар билдирилмоқда.

“Глобаллашув жараёнининг ўзига хос жиҳати шундан иборатки, ҳозирги шароитда у мафкуравий таъсир ўтказишнинг ниҳоятда ўткир қуролига айланиб, ҳар хил сиёсий кучлар ва марказларнинг манфаатларига хизмат қилаётганини соғлом фикрлайдиган ҳар қандай одам, албатта, кузатиши муқаррар” (113-бет)

Асарда “Глобаллашув – бу аввало, ҳаёт суръатларининг бекиёс даражада тезлашуви демакдир” (111-бет) деган фикрлар асосида глобаллашув жараёнларининг яна бир муҳим жиҳати очиб берилган.

Ислом Каримовнинг “Юксак маънавият-енгилмас куч” асарида ҳозирги кунда ҳаётимизда содир бўлаётган туб ўзгаришларнинг нафақат сифати, характери балки суръатлари ҳам муҳим аҳамият касб этишини таъкидлайди.

Дарҳақиқат, кейинги йилларда тараққиёт суръатлари бекиёс равишда жадаллашди.

Айрим олимлар бундай шиддатни босма дастгоҳнинг кашф этилиши билан изоҳлашади. Чунки бу кашфиёт зарур билимларни эгаллаш йўлида катта сакраш бўлган эди. Тан олиш керак китоб чоп этишнинг бекиёси ва кўлами инсоннинг билимларини эгаллаш суръатларига мос тушади.

Босмаҳона кашф этилган дастлабки пайтларда Европада йилига тахминан 1000 номдаги китоб чоп этилган бўлса, ҳозирда кунига 1000 номдаги китоб чоп этилмоқда, яъни 365 марта кўп.

1950 йилда кашф этилган компьютер эса билимларни эгаллаш жараёнини янада жадаллаштириб юборди. Умуман, янги технологияларнинг ҳаётга жорий этилиши оқибатида охириги 100 йил мобайнида ахборотни силжиш тезлиги 102 марта, мулоқот тезлиги 107 марта, қайта ишлаш тезлиги 106 марта ўсди.

Компьютерларнинг ҳисоблаш қуввати хайрон қоларли даражада тез суръатлар билан ўсиб бормокда. 1945 йили артиллерия баллистик ҳисобларини жадал бажаришни таъминлаш борасида биринчи замонавий компьютер юзлаб ҳисоб арифмометрлари ўрнига муваффақиятли қўлланди. ENIAC нинг вазни 30 тоннадан ортиқ бўлиб, катта бир хонани банд қилиб турар эди. У 1500 электромеханик релъе ва 17 минг электрон лампалардан тузилган бўлиб, у 150 КВт электр энергия сарфлар эди. Ҳаммаси бўлиб 80 символга эквивалент бўлган информацияни сақлай олар эди. Бир дона ENIAC ни йиғишга бир неча миллион доллар сарфланган. 1947 йилда ярим ўтказгичли транзистор кашф этилди. 1958 йили транзисторли микросхема яратилди. 1965 йили энг мураккаб микросхемада 64 та транзистор жойлаштирилган. 2011 йили бир миллиард транзистори бор ва тактовий частотаси 10Гц бўлган секундига 100 миллиард операцияни бажарадиган микропроцессорлар қўлланишининг энг таъсирли татбиқи персонал компьютерлар ҳар қандай фантастик ёзувчиларни ҳам ҳайратда қолдириб, ҳарбий лабораториядан ҳар бир одамни уйига кириб келди.

1969 йили Ойга космик кемаларнинг бориб келишини ҳисоблаб берган Америка ва Собиқ Иттифоқ компьютерларнинг қуввати йиғиндисидан кўп қувватга эга бўлган “Pentium III” микропроцессори 100 долларга сотилиб, ундан ўқувчи фойдаланмокда.

2005 йилдан 1 миллиард 720 миллион транзисторли компьютерлар ишлаб чиқарила бошланди.

2007 йилнинг ноябридан бошлаб транзисторларни ишлаб чиқариш технологиясида янги кимёвий элемент — гафнийни

қўллай бошланди. Глобаллашув даврида фаннинг бундай ўзгариши илм-фан ва маданий бойликларни ўзлаштириш учун улкан имкониятлар яратади. Айни пайтда шиддатнинг хавфли жиҳатлари ҳам йўқ эмас. Яъни ахборотдан ўз таъсир доирасини кенгайтириш, кишилар онгини бошқариш мақсадида фойдаланувчилар учун кенг йўл очиб беради. Инсоннинг ахборот соҳасидаги хавфсизликни таъминлаш учун фуқароларнинг ахборот маданиятини юксалтириш, яъни уларда ахборотни саралаш ва ундан онгли фойдаланиш кўникмаларини шакллантириш зарур. Бугун ҳар бир шахснинг маълум ахборотни зарарли ёки фойдали эканини ажратиб олиш, ахборотни тўғри идрок этишга тайёрлаш лозим.

Х. Энг кўп нусха босилган 10 та оммабоп китоб

2016 йил “Юнеско” ташкилоти берган маълумотларга асосан нашриётлардан чиққан китоблар сони 20 миллиард дона атрофида. Бугун 100 ва ундан ортиқ тиражда нашр этилган китоблар 130 миллиондан ортиди. Шу китоблар ичида энг кўп тиражда босилган оммабоп китоб деб қуйидаги 10 та китоб аниқланди.

1. “Қуръони Карим” 3 миллиард дона нашр қилинган.
2. “Библия” 2.5 миллиард дона нашр қилинган.
3. “Мао Цзэдунни цитаталари (тезислари)” 800 миллион донада.
4. “Дон Кихот”, Мигель де Сервантес асари 500 миллион донада.
5. “Гарри Поттер ҳақида туркум асарлар”, Джон Роулинг асари 500 миллион донада.
6. “Икки шаҳар ҳақида қисса”, Чарльз Диккенс асари 200 миллион донада.
7. “Узуклар ҳукмдори”, Джон Рональд Рауэл Толкин 150 миллион донада.

8. “Кичкина шахзода”, Антуан де Сент-Экзюпери 140 миллион донада.

9. “Алиса ажойиботлар мамлакатида”, Льюис Керролл 100 миллион донада.

10. “Сон в красном тереме”, Цао Сюэцинь 100 миллион донада.

(Маълумот Lifehaker.ru сайтидан 29 июль 2015 й олинган).

Кўп нусха босилган 10 та китоб ҳақида қисқа маълумотлар.

I. “Қуръони Карим”

Қуръон - мусулмонларнинг муқаддас китоби. Унда ислом ақидалари, эътиқод талаблари, ҳуқуқий ва ахлоқий чеклаш ва таъқиқлаш ўз ифодасини топган.

Қуръон Оллоҳ томонидан Муҳаммад (с.а.в) га 23 йил давомида фаришта Жаброил орқали ваҳий қилинган. Қуръон арабча “қаръа”“ўқимоқ” ўзагидан олинган бўлиб “ўкиладиган китоб” маъносини ифодалайди. Қуръон 114 сурадан иборат бўлиб, “сура” сўзи арабча “тўсик” ва “девор” деган маънони ифодалайди. Унда 6236 та оят бор. (оят: тугалланган бир фикр, гап, жумладан ташкил топган). Унинг “мўжиза”, “белги”, “аломат” каби маънолари ҳам мавжуд. Қуръонда 77934 та сўз бўлиб, 30 поради:

“Қуръони карим”нинг 90та сураси 610-622 йилларда Маккага, 24 та сураси 622- 632 йилларда Мадинага тушган.

Ислом динининг асосчиси ва тарғиботчиси Муҳаммад ибн Абдуллоҳ 571 йил 21 апрелда Маккада Қурайш қабиласига мансуб Ҳошимийлар хонадонидан туғилди. 30 ёш атрофидаги оталари Абдуллоҳ Шом сафарига кетаётиб Мадина шахрида вафот этади. Пайғамбаримиз беш ёшларида оналари Оминадан ҳам ажраладилар, сўнгра 100 ёшдан ошган бобоси Абдул Муталлиб тарбиясида бўладилар. Кўп ўтмай улар ҳам вафот

этади. Боболари васиятига кўра пайғамбаримизнинг амакилари Абу Толиб ўз тарбиясига олади, Ҳазрати Хадича онамиз уларга бир умр ҳар жихатдан маслакдош, ҳамфикр бўлиб келганлар. 610 йил рамазон ойида 40 ёшида биринчи ваҳий келиб, пайғамбарлик наъмати берилган ва у зотга тўртинчи охириги илоҳий китоб “Қуръон” нозил қилинган.

Муҳаммад алайҳиссалом 609-610-йилдан якка худога эътиқод қилиш ғоясини тарғибот қиладилар. Пайғамбаримизнинг ғоявий эътиқодларига қарши кофирлар ва Макка мушрикларининг адоватини кучайиши бир неча урушлар бўлишига сабаб бўлди. Шу сабабли Муҳаммад алайҳиссалом саҳобалари ва ўз тарафдорлари билан Мадинага қараб йўл олади. Мусулмонларнинг ҳижрий йил ҳисоби шу йилдан бошланади.

Мадинада қабилалар қўшилиб, янги иттифоқ – жамоа тузилади. Бора-бора Мадинада мусулмон жамолари кучли давлатга айланди. 632 йили Муҳаммад алайҳиссалом Маккага ҳаж қиладилар. Бу ҳаж сўнгги ҳажлари бўлиб, орадан уч ой ўтгач, 632 йил 8-июнда Мадинада вафот этадилар.

(Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом 61 йил-у бир ой 18 кун умр кўрадилар.)

1. “Қуръон”нинг жамланиб қонунлаштирилиши

632 йилда мусулмон давлати Ямандан Синай ярим оролигача Қизил денгиз соҳилларидан Марказий Қум ераксигача бўлган майдонни ўз тасарруфига олиб, мавқеини анча мустаҳкамлаб олган эди. Муҳаммад алайҳиссалом вафотларидан сўнг давлатни халифалар бошқарадилар.

Булар: 1. Абу Бакр ас-Сиддиқ (632 - 634 йиллар)
2. Умар ибн Ал-Хаттоб (634 - 644 йиллар)
3. Усмон ибн Аффон (644 - 656 йиллар)
4. Али ибн Абу Толиб пайғамбарларимиз амакиларининг ўғиллари ҳамда куёвлари эдилар.

Халифалар даврида ислом таълимоти мустаҳкамланди. Пайгамбарларимизга нозил бўлган “Қуръони Карим” вақти келиб саҳобалар томонидан жамланди. Хат - саводи бўлган Абу Бакр, Умар, Усмон, Али, Зайд ибн Собит, Убай ибн Кааблар “Қуръон” оятларини 23 йил давомида ёд олиб борганлар ва хат билан битганлар. Уни биринчи бўлиб саҳобалардан Зайд ибн Собит кийик терисидан бўлган саҳифаларга кўчирган. Зайд ибн Собит барча тўпланган маълумотларни 632 йили “Сухуф” деб тилга олади. Бу маълумотлар 651 йилгача 19 йил мобайнида тафовутлар минглаб одамлар орасида таҳлил қилинди. Хатто битта ҳарф устида ҳам минглаб саҳоба ва одамлар баҳслашган. Бу тўплам “Мусҳаф” деб номланди. “Усмон Мусҳаф”идан бошқаси йўқотилган. Усмон 651 йили бу китобни муқаддас китоб деб эълон қилди. Бу китобдан 6 нусха кўчиртириб, ўқиладиган қориси билан марказий шаҳарларга юборди.

VII – VIII асрда арабларда халифалик вужудга келди. Арабистон, Сурия, Фаластин, Мессопотамия, Эрон, Ўрта Осиё, Шимолий Африка, Переней ярим оролини ўз ичига олади. Ислом дини билан бирга динни муқаддас китоби “Қуръон”ни араб тилида ўрганиш талаб қилинади. 690 йилларда “Қуръон”ни ўқишдаги тафовутларни йўқотиш учун араб алифбосига хос “белги”лар қўйиб чиқилди ва 4 та кўчирилган қўлёзма тайёрланди. Шу тариқа “Қуръон” - арабларни ягона адабий тили шаклланишига асос бўлди.

“Қуръон” барча мусулмон мамлакатлари мактаб, мадраса университетларида ўқитилди. “Қуръон” араб тилида ўрганилди. “Қуръон”ни бошқа тилларга таржима қилиш тақиқлаб қўйилди ва уни таржима қилган кишининг боши олинажаги эълон қилинди. (Н.А.Константинов “Педагогика тарихи” китоби Тошкент – 1976 йил 33-бет). Сабаб “Қуръон”ни ҳеч ким арабчадан ўз тилига таржима қила олмайди. “Қуръон”ни мазмун-маъносини бузмаслик учун шу қарор чиқарилган.

2. “Қуръон”нинг таржима қилиниши

“Қуръон”ни XIX асрда Европада Г.С. Саблуков арабчадан русчага таржима қилади. Қозонда 1878, 1894, 1907 – йилларда 3 марта нашр этилди. Арабшунос олим И.Ю.Крачковский 1963 йили “Қуръон”ни рус тилида илмий изоҳлари билан таржима қилиб нашр эттирди. “Қуръон”ни ўзбек тилида 1991 йили Алоуддин Мансур таржимаси нашр қилинди. 2001 йилда “Қуръон”ни Абдулазиз Мансур таржимаси чоп этилди. 2013 йилда Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуфнинг 6 жузли, 3926 бетли “Тафсири Хилол” китоби чоп этилди. Ушбу асар “Қуръони Карим” сура ва оятларини ўзбек тилидаги маъноли таржимаси ҳисобланади. У ўзбек тилидаги 1014984 га яқин сўзда 10 миллион байтли ахборот ҳажмига эга Исломий маърифатни баён этди.

(Ислом Справочниги маълумотлари)

3. Ислом ақидаларининг ахлоқий-ҳуқуқий тамойилларининг асосий манбаи “Қуръон”дир.

Исломнинг шайрий маъноси - бу Аллоҳ ягона деб эътиқод қилиб, унга бўйсинмоқлик ва бутун қалб билан унга ихлос қилмоқлик ва Аллоҳ буюрган диний эътиқодга имон келтирмоқлик демакдир. Аллоҳга итоат қилган ва Аллоҳ юборган пайгамбарларга эргашган киши мусулмон дейилади. Ислом дини имон, ислом ва эҳсондан иборат деб эътироф этилган. Мусулмон таълимотига кўра ҳар бир мусулмон ушбу 5 та асосий руқни бажариши шарт.

1. “Ла иллаҳа иллаллоҳ ва Муҳаммаду-р-расулуллоҳ” деб шаҳодатлик бериш.
2. Намоз ўқиш.
3. Закот бериш.
4. Рамазон ойида рўза тутиш.
5. Имконига кўра ҳаж қилиш.

4. "Қуръони Карим"да мавзулари кўрсаткичи

"Қуръони Карим" чинакам ахлоқ-одоб, инсоний тарбия китоби бўлиб, минг йиллардан бери одамзотни чиройли фазилатларга, эзгуликка, халолликка, меҳр-шафқатга чорлаяпти, ота-онага, катталарга хурмат-эҳтиромда бўлишга даъват этипти.

"Қуръон"да 114 та сура 6236 та оят бор. Мавзулар бўйича қуйидаги кўрсаткич бўлади.

1. Аллоҳ ҳақида 163 та оят бор.
2. Аллоҳнинг сифатлари ҳақида 256 та оят бор.
3. "Қуръони Карим" ҳақида 56 та оят бор.
4. Муҳаммад алайҳиссалом ҳақида 77 та оят бор.
5. Пайғамбарлар ва уларнинг қавмлари ҳақида 1052 та оят бор.
6. Дин ва имон ҳақида 89 та оят мавжуд.
7. Ислом ҳақида 144 та оят бор.
8. Мўмин, мусулмон, кофир, мунофиқ, мушрик ҳақида 308 та оят бор.
9. Жамият ҳақида 164 та оят бор.
10. Оила ҳақида 136 та оят бор.
11. Инсон ҳақида 239 та оят бор.
12. Ахлоқ ҳақида 314 та оят бор.
13. Илм, ақл, тафаккур, ибрат ҳақида 183 та оят бор.
14. Ибодат ҳақида 133 та оят бор.
15. Иқтисодий масалалар ҳақида 203 та оят бор.
16. Коинотга доир оятлар 359 та.
17. Ўлим ва ўлимдан кейинги ҳаёт ҳақида 382 та оят бор.
18. Уруш ва жиҳод ҳақида 201 та оят бор.
19. Турли жойлар шахслар ҳақида 228 та оят бор.

5. "Қуръони Карим" компьютерлар нигоҳида

"Қуръони Карим" XIV асрдан буён инсониятни ҳайратга солади. Бугун эса аввал маълум бўлмаган маълумотлар очилмоқда. Олимлар XX асрнинг замонавий компьютер технологиясида "Қуръони Карим"даги ҳарфлар, сонлар, сўзлар орасидаги ўзаро мўжизаларни аниқлайди.

1. "Қуръони Карим"да "дунё" (ал-дунё) ва "охират" (ал-ахир) сўзлари 50 дан ортиқ оятга ёнма-ён келмагани ҳолда бир кил микдорда 115 марта такрорланган.

2. "Шайтон" (аш-шайтон) ва "фаришта" (ал-малак) сўзлари ва улардан ясалган сўзлар 68 марта ишлатилган.

3. "Ўлим" (ал-мавт) ва "Ҳаёт" (ал-хаёт) сўзлари ва улардан ясалган сўзлар 145 марта ишлатилган.

4. "Имон" (ал-имон) сўзи ва унинг ҳосиласи 811 марта такрорланади.

5. "Илм" (ал-илм) сўзи 782 марта ва унинг маънодоши "маърифат" сўзи 29 марта йиғиндиси $782+29=811$.

6. "Бахтсизлик" (аш-шидда) ва "сабр-бардош" "токат" маъносидаги "ас-сабр" сўзи ва унинг ҳосиласи 102 мартадан тилга олинган.

7. Осмоннинг 7 каватлилиги "Қуръон"да 7 марта такрорланади. Осмонни, заминни 6 кунда яратилиши ҳам 7 марта такрорланди. "Фотиҳа" сураси ҳам 7 оятдан иборат.

8. Аллоҳ ойлар сонини 12 та кўрсатган. "Қуръон"да ой сўзи 12 марта такрорланган.

9. "Кун" (ал-яъм) сўзи 365 марта, "кунлар" (ал-айём) сўзи 30 марта, яъни бир ойдаги кунлар сони тилга олинади. Бундай тенглик ва мутаносиблик тасодиф эмас. Биз китобхонларга айримларини ҳавола этдик.

(Ўшфулло Маҳмуд "Қуръони карим мавзу кўрсаткичи"Т-2002 йил.Интернет материаллари).

6. "Қуръони Карим"нинг илмий мўжизалари

Инсон томонидан яратилган янгиликлар охири бир кун ўз кучини йўқотади эскиради илгариги тароватидан айрилиб, таъсир кучини йўқотади. "Қуръони Карим" ҳали ўз кучини йўқотмади, вақт ўтгани сари у кенгайиб, янги қирралари очилиб, кучи янада ортиб бормоқда. Қуръонда ҳар бир оятнинг ҳатто ҳар бир калима ҳарфнинг бир ҳикматида бир сир бордир. Бу ҳикматлар кўпинча бир ҳикоятнинг ичида яширингандир. Қуръонда 19 рақамининг катта ҳикмати бор. Жуда кўп оятларнинг калима ва ҳарфлар йиғиндиси 19 рақамига қарралидир. "Бисмиллаҳир Роҳманир

Роҳийм” сўзига арабчада 19 ҳарф кетади. “Юсуф” сурасида инсоннинг 19 хусусияти яширинган.

Қуръон “Алак” сурасининг дастлабки беш ояти билан бошланади. Бу беш оят 19 та калимадан иборат. Ҳарфлар йиғиндиси: $4 \cdot 19 = 76$ та.

Американинг машҳур математиклари томонидан олиб борилган тадқиқотларда қуйидагилар аниқланди.

1. Қуръонда 19 ва унинг қарралилари бор бўлган ҳикмат $616 \cdot 10^{25}$ та (6160 септиллион). Шунинг учун “Қуръон” Оллоҳ каломидир.

Изоҳ: Олимларнинг ҳисоблашига кўра, 2007 йилда ер юзидаги ахборот 295 эксабайт $= 295 \cdot 10^{18}$ байт. 2020 йилдаги ер юзидаги ахборот 40 секстабайт $= 40 \cdot 10^{21}$ байтга етади. “Қуръони Карим”даги ҳикмат ер юзидаги ахборотдан катталигини солиштириш сизга ҳавола.

2. Бисмиллоҳ 19 ҳарфли бисмиллоҳдаги тўрт калима қуръонга 19 нинг 2. қарралиларида кўринади: Исм-19 марта учрайди. Аллоҳ $19 \cdot 142 = 2698$, Раҳмон $19 \cdot 3 = 57$, Раҳим $19 \cdot 6 = 114$ марта ўтади.

3. Қуръонда Бисмиллоҳ $6 \cdot 19 = 114$ учрайди. Фақат 9-сурада Бисмиллоҳ йўқ. Йўқолган бу Бисмиллоҳ 19-сурага ўтгандан кейин “Намл”га (27-сура 29-оятда) ўтади. Бу етишмаган Бисмиллоҳ ҳам бизга Аллоҳнинг Қуръон математикаси ичида 19 рақамига берган эътиборини баён қилиш учундир.

4. Қуръондаги 7 сурада “Алиф-Лом-Мим” шифри бор. Бу етти сурадаги “Алиф, Лом, Мим” ҳарфларининг йиғиндиси $19 \cdot 1404 = 26676$ га тенг.

5. Қуръонда 7 та “Хо-Мим” шифри бор. Бу шифрлар учраган суралардаги “Хо” “Мим” ҳарфлари йиғиндиси $19 \cdot 113 = 2147$ га тенг.

Бундай 19 га қаррали сураларни жуда кўп келтириш мумкин. Бу “Қуръони Карим”нинг буюклиги, ҳисоб-китоблилиги, мўъжиза эканлигини исботлайди. Шунинг учун Ғарб ва Шарқ тадқиқотчилари “Қуръон”ни жаҳон маданиятининг энг нодир асарларидан деб ҳисоблайдилар. Муҳаммад Хузорий

“Нур-ул яқин” 1904 йили Туркияда нашр этилган китобида “Қуръон” ҳақида қуйидаги фикрларни ўқиш мумкин.

“Қуръон” – ҳазил эмас ҳақ.

“Қуръон” – билан гапирган одам тўғри гапирди.

“Қуръон” – билан ҳукм қилинса, одил бўлади.

“Қуръон”га таянган одам зафар қучади.

“Қуръон”га амал қилган савоб топади.

“Қуръон”ни маҳкам ушлаганни тўғри йўлга йўллайди.

“Қуръон” – ҳикматлар зикридир, равшан нурдир, ғибабаҳш малҳамдир.

Дарҳақиқат, “Қуръон” кишиларни тенгликка, тинч-тотув яшашга, биродарликка, эзгуликка ундаши билан катта ахлоқий кийматга эга. У инсонларни яхшиликка даъват этади. Инсонпарварликни тарғиб этади. Разолатни қоралайди. Одоб-ахлоқ, руҳий-маънавий поклик ва етукликка, меҳнат қилишга ундайди. У адолат, тенглик, тинчлик ва эркин тараннум этади. Инсонни намли бўлишига ундайди. Шунинг учун ҳам у буюк ва муқаддас китоб.

Хулоса ўрнида шуни айтиш жоизки, Аллоҳнинг мўъжиза китобини англаган инсон бахтлидир ва унга эътиқод қилиб яшаган эл фаровондир. Шуни эътироф этиш лозимки, Ислом дини бугунги кунда 173 дан ортиқ мамлакатда тарқалган 1,6 миллиарддан ортиқ аҳоли эътиқод қилади. Шу нуқтаи назардан “Қуръон” китоби нашри 3 миллиард дондан ошди.

II. Библия

“Библия” бу китоб 2.5 миллиард донда нашр этилган.

Христианлик – жаҳон динларидан бири ҳисобланади. Худонинг ўғли худо-одам деб билинувчи Исо Масихнинг одамларни гуноҳлардан халос қилиш учун самодан ерга тушиб кийноқларга ва ўлимга рози бўлганига ишонч ушбу диннинг асосини ташкил этади.

Диннинг номи юнонча “христос”, яъни “силанган” сўзидан олинган бўлиб, Исус Христос издошлари деган маънони англатади.

Исо Масих ўзининг даъватига кирувчиларга “насронийлар” атамасини қўллайди. Дин асосчиси Исо Масих бўлиб, милодий биринчи йилда Фаластиннинг Бейтлаҳм шаҳрида дунёга келган. 30 ёшдан бошлаб, динни тарғиб қилган. 33 ёшида руҳонийлар судга беришади. Сотқинлиги туфайли ўлимга ҳукм этилади. Гольгофа тоғида ёғочга миҳлаб, қийнаб ўлдирилади. Бироқ христиан ақидаларига кўра ўлимнинг учинчи куни тирилади. Бироз шогирдлари билан бўлиб, сўнг уларни кўз ўнгида осмонга чиқиб кетади.

“Қадимги Аҳд” ва “Янги Аҳд” деб номланувчи икки бўлимдан таркиб топган “Библия” (юнонча китоблар) христианликнинг муқаддас манбаи ҳисобланади.

1. “Қадимий Аҳд” китоби “Таврот”, “Забури” ва бошқа бир неча китоб ва мадҳияларни ўз ичига олган умумий ҳисобда 39 китоб, яъни бўлимлардан иборат.

2. “Янги Аҳд” тўрт “Хушхабар” (евангелия) ҳаворийлар фаолияти, ҳаворийлар мактублари ва “Вахийнома”ни ўз ичига олган 27 китоб (бўлим).

Марк Матто (Матвей), Луқо (Лука) ва Юҳанно (Иоан) лар хушхабарларнинг муаллифлари ҳисобланиб, барча христианлар томонидан тенг кучли ва қонуний кучга эга деб тан олинади.

Христианликдаги маросимлар:

(Муқаддас руҳ иштирок этади. Шу сабабли “Сирли”)

1. Чўқинтириш маросими (крешиние). Энг асосий маросим чўқинтирилган одам христиан саналиб, черков даргоҳига қабул бўлади.

2. Руҳонийлик унвони бериш. (Кукло положение) (Худо билан одам ўртасида воситачилик қилиш хусусиятига эга)

3. Нон ва вино тотиш маросими (причастия) (Нон Исони танаси вино эса қони)

4. Тавба-тазарру қилиш маросими (исповедь) (Барча қилган гуноҳ ишларини руҳоний айтиб, тавба қилади. Ибодатхонага боради)

5. Миро суртиш маросими (миропамазание) (Миро мойини суртиб, Худо мурувватга эришишига ишонилади)

6. Муқаддас зайтун мойи суртиш (елесовешение) Беморни дарддан фориғ қилиш мақсадида пешонаси, ёноғи, лаби, кўкраги ва қўлларига муқаддас зайтун мойи суртилади.

7. Никоҳ маросими (Брак) Бу маросим черковда амалга оширилади. Турмуш қураётганлар меҳроб олдида бир-бирларига содиқлик ҳақида ваъда берадилар.

Ҳозирги кунда христианликда уч асосий йўналиш мавжуд. Булар католиклар, проваславлар ва протестантлардир. 1054 йилда христианликдаги бўлинишда католик ва проваслав юзага келди. (руҳни факат ота худоданми ёки ота ҳам ўғил худодан)

Бугунги кунда ушбу дин Марказий ва Ғарбий Европа, Шимолий ва Жанубий Америка, Африка давлатларининг дини ҳисобланади. Дунёда биринчи ўринда 2 миллиарддан ортиқ киши эътиқод қилади.

Яҳудийликда бошқа миллатни ўз динига даъват этиш қатъиян ман этилади.

Яҳудийлик дини Яҳудий халқининг яққахудоликка асосланган динидир.

Энг қадимий динлардан бири ҳисобланади. Яҳудийлик, Исроил, АҚШ, Канада, Россия ва дунёни кўплаб мамлакатларида тарқалган.

Бу динга ер юзида 15 миллион киши эътиқод қилади.

Дин тарихи Иброҳим пайғамбардан бошланади. Иброҳим пайғамбарнинг набираси Исроил (Ёқуб) нинг 12 фарзандидан 12 қабила пайдо бўлган. Яҳудийлик ана шу ўн икки фарзанднинг тўртинчиси Яҳудо номи билан боғлиқ. Яҳудий динининг муқаддас ёзувлари асосан иккита бўлиб, улардан биринчиси

Мусо пайғамбарга Тур тоғида берилган “Тора” (“Таврот” иккинчиси “талмуд”дир.

Яхудийлар “Библия”си қадимий яхудий тилида “Китв Кодеш” ёки “Танах” деб номланади. Унга кирган китоблар уч гуруҳга бўлинади.

1. Мусонинг беш китоби ёки “Тора” (“Таврот” – “қонун китоби” “таълимот”)

2. “Пайғамбарлар” (“Небим”)

3. Ёзув (“Кетибум”) тарихий хикоялар “Библия” таркибига кирувчи беш китоб яхудийлар энг эъзозлайдиган қисмидир.

Беш китобга қуйидагилар кирган:

“Ибтидо” дунёни яратилиши Одам Ато ва Момо Ҳаво, дунёнинг сув босиши, қадимги оқсоқоллари ҳақидаги китоб.

“Чиқиш” яхудийларнинг Мисрдан кетиши, Мусо ва унинг Худодан олган кўрсатмалари Яхвега сифиниш бошланиши.

“Левит” диний ақидалар тартиблар ва маросимлар йиғиндиси;

“Чўлда” ва “Амрлар” яхудийларнинг Миср асирлигидан кейинги тарихига бағишланган. Китоб марказ йўқлиги, яхудийлар турли жойларга кетиши, яхудийликка мос келмайдиган диний қарашлар пайдо бўлишини олдини олиб III-асрда обрўли яхудийлар Бобил ва Фаластинда динга асосланган ҳаёт қонун-қоидалари. “Талмид” ни яратдилар.

Яхудийлар байрамлари.

1. Песах (Пасха) байрами. Христианларникидан фарқли Мисрдан қулликдан қутилиш муносабати билан нишонланади. 7 кундан кейин ҳамиртуришсиз патир мақа ейилади. Мусо ва ота-онаси машаққати эсланади.

2. Шеббуот (шевуот) байрами. Пасхадан 50 кундан кейин Синай тоғида Худо томонидан Мусогача “Тора” берилиши.

3. Рош – Ашона. Кузда нишонланадиган янги йил байрами – яхудийларнинг покланиш байрами. Қурбонлик қилади

ва қурбонликни шохини чалади гуноҳлар қолмайди. Чўнтагини тўнтареди.

4. Йом-кипур. Гуноҳлардан покланиш Рош-Ашона ва Йом-Кипур ўртасида рўза тутати. Рўза кунлари ювинмайди. Эски кийимга ўраниб, йиғлаб тавба қилади.

5. Пурим (кўрта) байрами. Яхудийларни кириб ташламокчи бўлган форс подшоси Хомон зулмидан қутилганлари шарафига баҳорда нишонланади.

III. Мао Цзэдун цитаталари (тезислари).

“Мао Цзэдун цитаталари (тезислари)” 800 миллион дона нашр этилган.

Мао Цзэдун (1893-1976) –хитойча коммунизм асосчиси.

“Катта сакраш”, “Маданий революция” китоблари муаллифи.

Хитойда революцияни амалга оширган ва уни мустақкамлаган инсон. Душманларга шафқатсиз зарба бериб, халқни буюк мақсад сари етаклаган. Хитойнинг буюк раҳбари. Хитой коммунистик партиясининг асосчиси, Хитой халқ Республикаси бошлиғи. Хитой халқ Республикасини оёққа турғазган бутун дунёга машҳур бўлишда асосий роль ўйнаган инсон. Мао Цзэдун дунёни ўзгартирган буюк 100 киши орасида сайтда 6-ўринда туради. 17.10.2016 й.

IV. Дон Кихот

“Дон Кихот” 500 млн дона нашр қилинган.

Мигель де Сервантес Сааведра (1547-1616) испан ёзувчиси.

Сервантес меҳнат ва саргузаштларга бой, ғам-ғусса, кулфат ва жасоратларга тўла ҳаётни бошидан кечирган. У урушда мардларча жанг қилди. Денгиз жангида катнашди, асирликка тушди. Узок вақт тутқунликда бўлди, пул эвазига озод қилинларини кутди, сўнг қочишга ҳаракат қилди. Кейинчалик

ватанига қайтди. У бутун Испанияни кезиб чикди. Дехқонлар ва солдатлар саёқ актёрлар, студентлар, бой ва камбағаллар билан учрашди. Халқнинг оғир турмушини кўриб уларга ёрдам бериш чорасини ўйлайди. Буларнинг ҳаммаси китобда ўз аксини топган.

Дон Кихот – камбағаллашган испан зодағони унинг асосий машғулоти рицарлик романларини ўқиш эди. Бу асарлардаги аждаҳо ва ёвуз сеҳргарларни яккама – якка олишувда рицарлар енгарди, ожиз ва хўрланганларга мадад бериб, ёвуз ва адолатсиз кишиларни жазоларди. У сайёҳатчи рицар бўлишга қарор қилади. Қари отига “Россинант” деб ном берди. Занглаб ётган совутни кийди, дубулғасини картон ва тунокадан ясади.

Шўх ва хушфёъл деҳқон Санчо Панса Дон Кихотни асосий ҳамроҳи эди. Ўта семиз, қизил юзли Санчо Панса кулранг эшагига миниб олади.

Отга минган Дон Кихот эса - новча ва озгин эди.

Бой деҳқон болани ураётган бўлсалар, болани ҳимоя қиладилар. Мусибатга учраган ҳар кимсага ёрдам бериш – сайёҳатчи рицарнинг бурчи. Дон Кихот ва унинг ҳамроҳи кўпчилик орасида кулги бўладилар ҳақоратга учрайдилар ва ҳатто калтакланадилар. Бироқ Дон Кихот ўзининг бу оғир йўлини ўжарлик ва астойдил давом эттираверади. Дон Кихот китобларни кўп ўқиган ғалати одамгина бўлиб қолмай, шу билан бирга довюрак ва олийжаноб инсон ҳам эди. Китоб қахрамонларини Сервантес ҳаётдан олган. Китобни ўқиш жараёнида қахрамонга муҳаббатимиз ва ҳурматимиз тобора ортиб боради.

Китоб ҳақида

1. “Дон Кихот”ни I қисми 1605 йилда II қисми 1615 йилда ёзилган. “Рицарлар романи” номи билан машҳур
2. Белинский бу асарни “Янги аср китоби” деб ном берган.
3. И.С.Тургенев “Дон Кихот” адолат курашини акс эттирувчи буюк китоб деган.

4. К.Маркс Мен севган китоб бу “Дон Кихот”дир. Уни Балзакни китобидай яхши кўраман.

5. “Дон Кихот”ни 1980 йили рус тилига таржима қилинган 31 та олим Расул Гамзатов ва М.Шолохов қатнашади. Китоб 463 бет 9 та расмлар бор.

V. Гарри Поттер ҳақида туркум асарлар

Джоан Роулинг асарлари 450 миллион донда нашр қилинган. Унинг асарларидан куйидаги 7 таси “100 лучших книг мира...” рейтингда қатнашиб, 25,26 балл тўплади. Джоан Роулинг дунё ёзувчилари ичида асарлари энг юкори балл тўплаган ёзувчига айланди.

1. Гарри Поттер ва фалсафа тоши 3.86 балл
2. Гарри Поттер и Орден Феникса 3.76 балл
3. Гарри Поттер ва олов маъбуди 3.61 балл
4. Гарри Поттер ва сирли хона 3.56 балл
5. Гарри Поттер ва Аз-кабан махбуси 3.53 балл
6. Гарри Поттер и Дары Смерты 3.52 балл
7. Гарри Поттер и Принц – поликровка 3.42 балл

Жами: 25.26 балл

Джоан Роулингни “Гарри Поттер ва фалсафа тоши” асари 1997 йили 107 миллион нусхада чоп этилди. 7 йилда ёзилган бу асар Роулингни дунёдаги ягона миллиардер ёзувчига айлантирди. “Сеҳргар бола Гарри Поттер ва унинг дўстлари” ҳақидаги асарига яратилган кино унга янада сердаромад манбаа бўлди.

VI. “Икки шахар ҳақида қисса”

Чарльз Диккенс (1812-1870) 6-ўриндаги бу китоб 200 миллион нусхада чоп этилган.

Буюк инглиз ёзувчиси Чарльз Диккенс бошига тушган оғир мусибатлар ҳақида ўзининг “Давид Копперфильд” асарида хикоя қилади. Камбағаллар оиласида яшаган Чарльз Диккенс уларнинг турмуши билан таниш эди. Унинг оиласи камбағал бўлиб, гоҳ нонвой, гоҳ сутчиларга қарзларини вақтида тўлай олмаганлиги учун отасини сўқишгани – сўқишган эди. Отасига ёрдам бериш учун дастлаб фабрикага ишга келди. Сўнг адвокат хузурида ишлади. Оддий одамларнинг турмуши оғир эканлигини кўрди. Диккенснинг ёзувчи бўлишига газетадаги мақолалар сабаб бўлди. Диккенс беозор ва таъсирчан ҳазил қилишни ёмон кўрган кишиларни зукколик ва заҳархандалик билан масҳаралашни уддалай оларди. Етимхонадаги болалар турмушининг оғирлиги ҳақида ёзарди. Унинг “Оливер Твист саргузаштлари”, “Домби ва ўғли”, “Кичкинтой Доррит” номли асарлари бор.

Оливер Твист. Т-1984 L III-боб 301 бет. 17 та расм.

“Совуқ уй” китоблари бутун дунё севиб ўқийдиган китобга айланди. Диккенс шон-шухрати Англия бўйлаб, сўнг бутун Европа ва Америка бўйлаб ёйилди.

VII. “Узуклар ҳукмдори”

Джон Рональд Руэл Толкин асари.

Бу китоб 150 млн нашр қилинган. Руэл Толкиннинг “Узуклар ҳукмдори” китоби фантастик роман бўлиб, ўз жанрида мумтоз намунага айланди. Уч асардан иборат роман “Хоббит” китобини давом эттирган. Унинг ҳам уч қисми бор - “Узук биродарлиги”, “Икки қаср” ва “Қиролнинг қайтиши”. Руэл Толкиннинг асарлари 38 тилга таржима қилинган. Ушбу асар асосида 17 та фильм яратилган. Оскар мукофотини қўлга киритди.

VIII. “Кичкина шахзода”

8- ўриндаги бу китоб 140 миллион дона нашр қилинган.

Сент – Экзюперининг “Кичкина Шахзода” асари. 1943 йилда француз тилида чоп этилди.

Француз ёзувчисининг бу асари 180 та тил ва шеваларда чоп этилди. Китобнинг муваффақият келтиришига яна бир сабаб шуки барча китобдаги расмларни муаллифнинг ўзи чизган.

9. Льюис Керроллнинг “Алиса ажойиботлар мамлакатада” асари 100 миллион донда нашр этилган.

10. Цао Сюэциньнинг “Сон в красном тереме” асари 100 миллион донда нашр этилган.

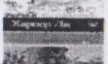
Изоҳ:

10 самых популярных книг в мире – ЛАЙФХАКЕР маълумоти 20.12.2016 да олинган.

XI. Ҳамма даврларда машҳур бўлган

100 та китоб

Тафаккуримиз учун энг кўп ранг баранг озуқа берувчи китоб, энг яхши китобдир. Китобдан биз замонамизнинг ҳақиқий хусусиятларини ахтариб топишимиз керак. Шоҳ асарларнинг буюк қиммати шундаки, одамни мулоҳазага ўргатади. Ҳар бир соҳада ёзилган мукамал асарлар жуда оз бўлади. Мияни дуч келган китоблар билан озиқлантириб бўлмайди. Кўп китоблар борки, мавзуси давр ўтиши билан эскиради. Замондан орқада қолади. Мангулик хусусиятини йўқотади. Аммо дунёда шундай китоблар борки, уни ўқиганингизда ҳар доим жаҳоннинг энг донишманд кишилари билан мулоқотда бўлгандай бўласиз, қалбингизни ёритиб, сизни юксакликка бошлайди, кучингизга куч қўшиб, сизда янги орзу истаклар туғдиради. Рус интернет нашрларининг маълумотини эътиборингизга шундайлигича ҳавола этамиз. Ушбу китоблар 10 баллик тизимда баҳоланган:

1		451° по Фаренгейту Рей Бредбери /rus.contributors/reyn.bredberi	10,00
2		Атлант расправил плечи Грегори Дэвид Робертс /rus.contributors/gregori.david.roberts	7,55
3		1984 Джордж Оруэлл /rus.contributors/george.orwell	7,23
4		Мастер и Маргарита Михаил Афанасьевич Булгаков /rus.contributors/mikhail.afanasevich.bulgakov	6,23
5		Три товарища Эрих Мария Ремарк /rus.contributors/erikh.maria.remark	5,97
6		Портрет Дориана Грея Оскар Уайльд /rus.contributors/oscar.wilde	5,61
7		Вино из одуванчиков Рей Бредбери /rus.contributors/reyn.bredberi	5,31
8		Убить пересмешника Харпер Ли /rus.contributors/harper.li	5,21
9		Маленький принц Антуан де Сент-Экзюпери /rus.contributors/antoin.de.saint.exupery	5,15
10		Цветы для Элджернона	

	Далекий Киз /rus.contributors/daniel.kiz	
	Над пропастью во ржи Джером Д. Сэлинджер /rus.contributors/jherom.d.selindzhen	5,06
	Анна Каренина Лев Толстой /rus.contributors/lev.tolstoy	4,68
	Сто лет одиночества Габриэль Гарсиа Маркес /rus.contributors/gabriel-garcia-markes	4,57
	Атлант расправил плечи Айн Рэнд /rus.contributors/ayn-rand	4,54
	Тень горы Грегори Дэвид Робертс /rus.contributors/gregori.david.roberts	4,54
	Марсианин Энди Вейер /rus.contributors/andi.weyer	4,46
	Преступление и наказание Федор Михайлович Достоевский /rus.contributors/fedor.mikhailovich.dostoevsky	4,44
	Двенадцать стульев Евгений Петров /rus.contributors/evgeniy.petrov и др.	4,43
	Бойцовский клуб Чак Паланик /rus.contributors/chak-palanik	4,29
	Граф Монте-Кристо Александр Дюма /rus.contributors/aleksandr-dyuma	4,26
	Триумфальная арка Эрих Мария Ремарк /rus.contributors/erikh-maria.remark	4,25
	Мне тебя обещали Элчин Сафарли /rus.contributors/elchin.safarli	4,20
	Одиночество в Сети Януш Леон Вишневский /rus.contributors/yanush-leon.vishnevskiy	4,15
	Дом, в котором... Мариян Петросян /rus.contributors/marian-petrosyan	4,14
	Книжный вор Маркус Зусак /rus.contributors/markus-zusak	4,10
	Жизнь взаимы Эрих Мария Ремарк /rus.contributors/erikh-maria.remark	4,09

27

Минот
Александр Дюма-сын <https://contributor.ru/profile/alexander-duma-son/>

4,08

28

Великий Гусак
Сергей Гончаров <https://contributor.ru/profile/sergey-goncharov/>

4,06

29

Ида Локстон
Дэвид Р. Маклин <https://contributor.ru/profile/david-r-maklin/>

3,94

30

Евгений Онегин
Александр Пушкин <https://contributor.ru/profile/alexander-pushkin/>

3,90

31

Гордость и предубеждение
Джейн Остин <https://contributor.ru/profile/jane-austen/>

3,89

32

Гарри Поттер и философский камень
Джоан К. Роулинг <https://contributor.ru/profile/jk-rowling/>

3,86

33

Зеленая книга
Стивен Кинг <https://contributor.ru/profile/stephen-king/>

3,84

34

Братия Кармелиты
Фредерик Мисслер <https://contributor.ru/profile/fredrick-missler/>

3,84

35

Понедельник начинается в субботу
Андрей Стругацкий <https://contributor.ru/profile/andrei-strugatskiy/>

3,83

36

Гарри Поттер и Огненный Феникс
Джоан К. Роулинг <https://contributor.ru/profile/jk-rowling/>

3,76

37

Жутико, громко и незрелое, блондо
Димитри Сабан <https://contributor.ru/profile/dimitri-saban/>

3,73

38

Война и мир
Лев Толстой <https://contributor.ru/profile/lev-tolstoy/>

3,73

39

Унесенные ветром
Мелани Мисслер <https://contributor.ru/profile/melanie-missler/>

3,72

40

Трудно быть богом
Алексей Стругацкий <https://contributor.ru/profile/aleksey-strugatskiy/>

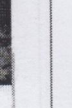
3,68

41

Герой нашего времени
Михаил Лермонтов <https://contributor.ru/profile/mikhail-lermontov/>

3,65

42

Битва королей
Дэвид Р. Маклин <https://contributor.ru/profile/david-r-maklin/>

3,65

Оскар Уайльд <https://contributor.ru/profile/oscar-wilde/>

3,63

Парфюмер. История одного убийцы
Патрик Зюссена <https://contributor.ru/profile/patrick-zussena/>

3,62

Гарри Поттер и Кубок огня
Джоан К. Роулинг <https://contributor.ru/profile/jk-rowling/>

3,61

Источники
Али Грин <https://contributor.ru/profile/alii-grin/>

3,56

Гарри Поттер и Тайная комната
Джоан К. Роулинг <https://contributor.ru/profile/jk-rowling/>

3,56

Доктор Живago
Борис Пастернак <https://contributor.ru/profile/boris-pasternak/>

3,55

Собачье сердце
Михаил Булгаков <https://contributor.ru/profile/mikhail-bulgakov/>

3,54

На Западном фронте без перемен
Эрих Мария Ремарк <https://contributor.ru/profile/erich-remarque/>

3,54

Гарри Поттер и узник Азкабана
Джоан К. Роулинг <https://contributor.ru/profile/jk-rowling/>

3,53

Волшебник Изумрудного города
Александр Мелетинский <https://contributor.ru/profile/alexander-melentskiy/>

3,53

Бесы
Федор Михайлович Достоевский <https://contributor.ru/profile/fedor-mikhailovich-dostoevskiy/>

3,53

Гарри Поттер и Дары Смерти
Джоан К. Роулинг <https://contributor.ru/profile/jk-rowling/>

3,52

Золотой теленок
Евгений Петров <https://contributor.ru/profile/yevgeniy-petrov/>

3,51

Няч, кукурузный пирожок
Мел Кэмп <https://contributor.ru/profile/mel-camp/>

3,50

Василий Колец
Левон Рамана Гуги Тилени <https://contributor.ru/profile/levon-ramana-gughi-tileni/>

3,50

Тринадцатый скандал
Динна Сеттерленд <https://contributor.ru/profile/dinna-setterland/>

3,50

Крестный отец
Масимо Пачино <https://contributor.ru/profile/masimo-pachino/>

3,49

60		Хоббит, или Туда и обратно Джек Лондон https://contributor.litres.ru/djackson/	3,45
61		Код да Винчи Дан Браун https://contributor.litres.ru/danbrown/	3,43
62		Алхимик Пабло Коэльо https://contributor.litres.ru/paulo-coelho/	3,42
63		Гарри Поттер и Принц-по-полюшка Джоан К. Роулинг https://contributor.litres.ru/djrowling/	3,42
64		Джейн Эйр Шарлотта Бронте https://contributor.litres.ru/charlotte-bronte/	3,40
65		Милый Уилл Джек Лондон https://contributor.litres.ru/djackson/	3,38
66		Алые паруса Александр Грин https://contributor.litres.ru/alexander-grin/	3,37
67		Волки Дэвид Фостер https://contributor.litres.ru/david-foster/	3,36
68		Обезьяний атлас Дэвид Ниссен https://contributor.litres.ru/david-nissen/	3,35
69		Буря мчалей Джон Г. Р. Митчелл https://contributor.litres.ru/john-mitchell/	3,32
70		Инферно Дан Браун https://contributor.litres.ru/danbrown/	3,32
71		Похищение в терновнике Кэтрин Мэннингтон https://contributor.litres.ru/kathryn-mannington/	3,31
72		Мертвые души Николай Васильевич Гоголь https://contributor.litres.ru/nikolai-gogol/	3,30
73		Скотный двор Джордж Оруэлл https://contributor.litres.ru/george-orwell/	3,29
74		Сокровища жизни Виктор Гюго https://contributor.litres.ru/victor-hugo/	3,29
75		Я хочу домой Людмила Савкина https://contributor.litres.ru/ludmila-savkina/	3,29

60		А. С. Пушкин https://contributor.litres.ru/a-s-pushkin/	3,29
61		Виноградные листья Людмила Грин https://contributor.litres.ru/ludmila-grin/	3,28
62		Повзвонить муку Михаил Голосов https://contributor.litres.ru/mikhail-golosov/	3,28
63		Отверженные Виктор Гюго https://contributor.litres.ru/victor-hugo/	3,28
64		Норвежский лес Ханс-Магнус Эркенбек https://contributor.litres.ru/hans-magnus-erkenbek/	3,28
65		Пятая рука Дэвид Ниссен https://contributor.litres.ru/david-nissen/	3,25
66		Сон Давида Хорхе Аласкис https://contributor.litres.ru/jorge-alaskis/	3,25
67		Стелла и море Дэвид Ниссен https://contributor.litres.ru/david-nissen/	3,25
68		Понимание обучения Аннабель Стивенсон https://contributor.litres.ru/annabel-stevenson/	3,24
69		12/22/63 Стивен Кинг https://contributor.litres.ru/stephen-king/	3,24
70		Георгий Победоноситель Александр Успенский https://contributor.litres.ru/alexander-uspenskiy/	3,24
71		Фрукт Иванов Владимир https://contributor.litres.ru/ivanov-vladimir/	3,23
72		Проклятие Шерлока Холмса Аннабель Стивенсон https://contributor.litres.ru/annabel-stevenson/	3,22
73		Полночь в саду Стивен Кинг https://contributor.litres.ru/stephen-king/	3,21
74		Автономия по Голдстоуну Дэвид Ниссен https://contributor.litres.ru/david-nissen/	3,21
75		Азбука Аннабель Стивенсон https://contributor.litres.ru/annabel-stevenson/	3,20
76		Покорителям меня за принцем Дэвид Ниссен https://contributor.litres.ru/david-nissen/	3,20

93		Моби Дик, или Белый Кит Герман Мелвилл (rus/contributors/german-melville-13271165321)	3,19
94		Собака Баскервилей Артур Конан Дойл (rus/contributors/artur-konan-doyl)	3,15
95		До встречи с тобой Джозеф Мейс (rus/contributors/dzhodzhu-meyes)	3,15
96		Кратчайшая история времени Стивен Хокинги (rus/contributors/stiven-hokingi)	3,12
97		Полтава Владимир Набоков (rus/contributors/vladimir-nabokov)	3,11
98		Трилогия Крысы Хасан Мухаммад (rus/contributors/hasan-muhamm)	3,10
99		Три мушкетера Александр Дюма (rus/contributors/aleksandr-dyuma)	3,10
100		Метро 2033 Дмитрий Глуховский (rus/contributors/dmitriy-glukhovskiy)	3,09

Бу дунёнинг 85 нафар машхур ёзувчисининг 100 та асари катнашган рейтингдан қуйидагиларни алоҳида қайд этиш даркор.

Рейтингда машхур 100 китобга жаъми 387,80 балл берилди. Битта китобга ўртача тахминан 3,88 балл тўғри келади. **Юқоридаги рейтингда рус адибларининг ўринлари қуйидагича:**

4-ўрин “Уста ва Маргарита” Михаил Афанасьевич Булгаков асари (6.23 балл)

12-ўрин “Анна Каренина” Лев Толстой асари (4.68 балл)

17-ўрин “Жиноят ва жазо” Фёдор Михайлович Достоевский (4.44 балл)

27-ўрин “Идиот” (“Иблис”) Фёдор Михайлович Достоевский (4.08 балл)

30-ўрин “Евгений Онегин” Александр Сергеевич Пушкин асари (3.90 балл)

34-ўрин “Ака ука Карамазовлар” Фёдор Михайлович Достоевский (3.84 балл)

35-ўрин “Душанба шанбада бошланади” Аркадий Стругоцкий (3.83 балл)

38-ўрин “Уруш ва тинчлик” Лев Толстой асари (3.75 балл)

40-ўрин “Худо бўлиш кийин” Аркадий Стругоцкий асари (3.68 балл)

41-ўрин “Замонамиз қахрамони” Михаил Юриевич Лермонтов асари (3.65 балл)

48-ўрин “Доктор Живого” Барис Пастерник асари (3.55 балл)

49-ўрин “Сабачьесердце” Михаил Афанасьевич Булгаков асари (3.54 балл)

52-ўрин “Изкумруд шахрининг башоратчиси” Александр Мелентьевич Волхов (3.53 балл)

53-ўрин “Бесы” Фёдор Михайлович Достоевский (3.53 балл)

55-ўрин “Олтин бузокча” Евгений Петров асари (3.51 балл)

66-ўрин “Қизил алвонлар” Александр Грин асари (3.37 балл)

72-ўрин “Ўлик жонлар” Николай Васильевич Гоголь асари (3.30 балл)

76-ўрин А.С.Грибоедов номли асар (3.29 балл)

84-ўрин “Пикник на обочине” Аркадий Стругоцкий (3.34 балл)

86-ўрин “Географ глобус пропил” Аликсей Иванов (3.24 балл)

92-ўрин “Похороните меня за плинтусом” Павел Санаев асари (3.20 балл)

97-ўрин “Лолита” Владимир Набоков асари (3.11 балл)

100-ўрин “2033-метро” Дмитрий Глуховский асари (3.09 балл)

Рус ёзувчиларидан 16 нафар машхурларини 23 та китоби қатнашиб, 85.27 балл тўплади. Бу кўрсаткич барча 100 та китобга қўйилган балларнинг 22 фоизини ташкил этади. Рус ёзувчиларининг битта китоби рейтинг кўрсаткичи 3.81 баллга тўғри келди.

85 та дунёга машхур ёзувчиларнинг 100 китоби тўплаган балларини рейтинг ва ўринлари қуйидагича:

1-ўрин Джоан Роулинг

Бу ёзувчи 7 та асарига 25,26 балл

2-ўрин Фёдор Михайлович Достоевский 4 асарига 15,89 балл

3-ўрин Аркадий Стругоцкий 3 та асарига 10,75 балл

4-ўрин Джордж Оруэл 2 та асарига 10,52 балл

5-ўрин Рей Бредберн 1 та асарига 10 балл

6-ўрин Михаил Афанасьевич Булгаков 2 та асарига 9,77 балл

7-ўрин Лев Николаевич Толстой 2 та асарига 8,43 балл

8-ўрин Александр Дюма 2 та асарига 7,36 балл

Қолган 77 нафар машхур ёзувчиларни биттадан асарлари учун ҳам баллар берилди.

Азиз китобхон! Сиз шу 100 та китобдан нечасини ўқигансиз?

XII. Охирги 50 йил давомида йилнинг энг машхур бўлган асарлари

Бугун ер юзида 200 дан ортиқ давлат бор. Олимларнинг киноблашича ҳозир ҳар йили дунё бўйича 700-800 минг янги китоблар нашр этилмоқда. Шулар ичида йилнинг энг машхур китоблари аниқланмоқда. Улар қуйидагилар:

1950 йил “Дарё ортида, дарахтлар соясида”, Эрнест Хемингуэй

1951 йил “Ҳозирдан мангуликка қадар”, Жеймс Жонс

1952 йил “Жарликдаги овчи”, Жером Сэлинджер

1953 йил “Эдемдан Шарққа томон”, Жон Стейнбек

1954 йил “Узуклар ҳукмдори”, Жон. Р. Р. Толкин

1955 йил “Салом, қайғу!”, Франсуаза Саган

1956 йил “Элоиза”, Кей Томпсон

1957 йил “Пейтон-Плейс”, Грейс Металиус

1958 йил “Лолита”, Владимир Набоков

1959 йил “Доктор Живаго”, Борис Пастернак

1960 йил “Масҳарабозга ўлим!”, Харпер Ли

1961 йил “Қискичбақа макони”, Генри Миллер

1962 йил “Френни ва Зуи”, Жером Сэлинджер

1963 йил “Балиқчининг бошмоғи”, Моррис Уэст

1964 йил “Икки марта яшайсан”, Ян Флеминг

1965 йил “Меҳмонхона”, Артур Хейли

1966 йил “Қўғирчоқлар водийси”, Жаклин Сюзанн

1967 йил “Кичкина Розмари”, Айра Левин

1968 йил “Эр-хотинлар”, Жон Апдайк

1969 йил “Чўқинтирган ота”. Марио Пьюзо
1970 йил “Биллур ғор”, Мэри Стюарт
1971 йил “Иблисни ҳайдовчи”, Уильям Блэтти
1972 йил “Жонатан Ливнгстон исмли оқчорлок”, Ричард Бах
1973 йил “Одесса досьеси”, Фредерик Форсайт
1974 йил “Жағлар”, Питер Бенчли
1975 йил “Парда”, Агата Кристи
1976 йил “Фарс, ёки йўқолсин ёлғизлик”, Курт Воннегут
1977 йил “Мевазордаги хонандалар”, Колин Маккалоу
1978 йил “Қон ришталари”, Сидни Шелдон
1979 йил “Софини сайлаш”, Ульям Стайрон
1980 йил “Смайли жамоаси”, Жон ле Карре
1981 йил “Куджо”, Стивен Кинг
1982 йил “Рухлар уйи”, Исабель Альенде
1983 йил “Атиргул исми”, Умберто Эко
1984 йил “Тенглар орасида биринчи”, Жеффри Арчер
1985 йил “Аттор”, Патрик Зюскинд
1986 йил “Оно”, Стивен Кинг
1987 йил “Сақловчилар”, Алан Мур
1988 йил “Малъунлар маликаси”, Энн Рейс
1989 йил “Иблис суралари”, Салтан Рушдий
1990 йил “Юра даври боғи”, Майкл Крайтон
1991 йил “Скарлетт”, Александра Рипли
1992 йил “Шаҳар бўйлаб сайр”, Мэри Хиггинс Кларк
1993 йил “Қайноқ сувдаги шоколад”, Лаура Эскивель

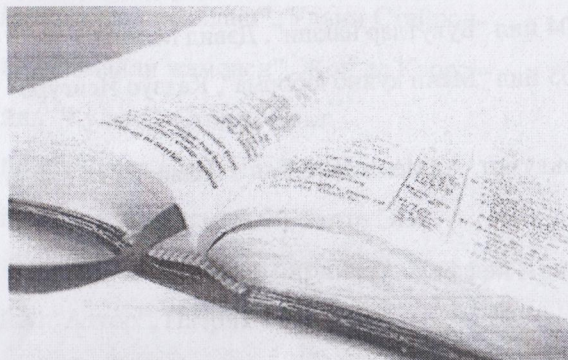
1994 йил “Сиёсатга мос эртаклар”, Жеймс Финн Гарднер
1995 йил “Hi-Fi”, Ник Хорнби
1996 йил “Жангчилар клуби”, Чак Паланик
1997 йил “Мусо шўрваси”, Рю Мураками
1998 йил “Плутондаги нонушта”, Патрик Мак Кейб
1999 йил “Гарри Поттер ва сирли хона”, Жоан К. Роулинг
2000 йил “Нажот”, Николас Спаркс
2001 йил “Асариларнинг сирли ҳаёти”, Сью Монк Кидд
2002 йил “Пи ҳаёти”, Янн Мартел
2003 йил “Да Винчи сирини”, Дэн Браун
2004 йил “Булутлар нақши”, Дэвид Митчелл
2005 йил “Мени қўйиб юборма”, Кадзуо Исигуро

Маълумот: AdMe.ru сайтидан 5 январь 2018 йилда олинган.

ХIII. Дунёда 50 йил ичида энг кўп ўқилган 10 та китоб

1. **Библия** – (2.5 миллиард) донa нашр этилган. Христиан ва яҳудийлар диний китоби (2.5+1.4) 16 асрдан бери ўқилади. Библия 66 та китобни ўз ичига олади. “Қадимий Аҳд” 39 та китоб “Янги Аҳд” 27 та китоб Христиан динига 2 миллиарддан ортиқ одам сиғинади. Яҳудийлар библиясида 5 та китоб бор.

Яҳудийлар библияси IV асрдан бери ўқилади. Библия ҳозирги кунгача 2798 тилда таржима қилинди. Библия китобининг умумий тиражини 6-8 миллиард донaга етказиш режалаштирилмоқда.

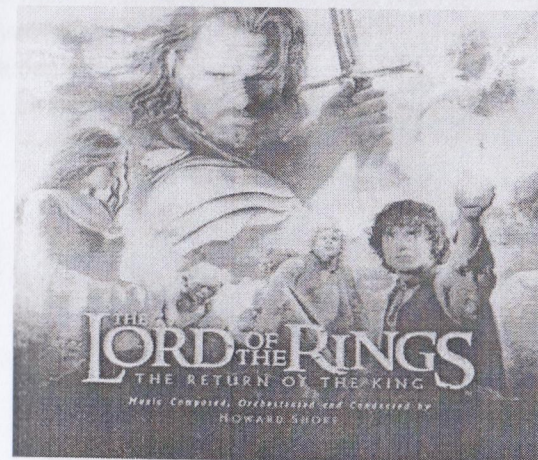
2. **Мао Цзедун** цитаталари (тезислари) – 820 миллион нашр қилинган. Мао Цзедуннинг “Қизил китоблари”

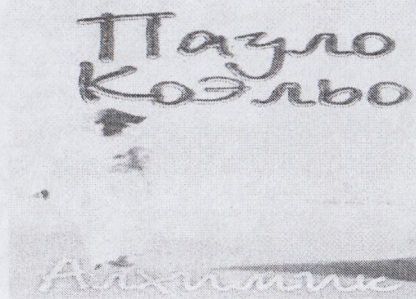
3. **“Гарри Поттер”** – Джоан Роулинг бу асари 450 млн донaда нашр этилган. Британия ёзувчиси Джоан Роулингнинг асарлари асосида “Сехргар бола ва унинг ўртоқлари” ҳақида кинолар яратилган.

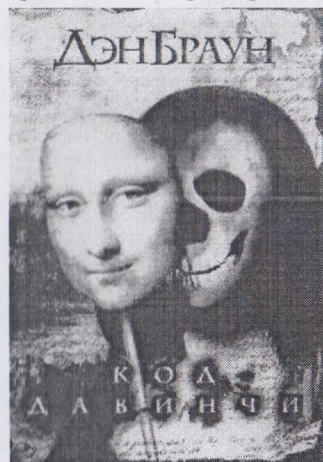
4. **“Ўзуклар ҳукмдори”** – Дж.Р.Роул Толкин асари 103 млн донaда нашр қилинган. Инглиз ёзувчисининг бу асари асосида яратилган 17 та кино Оскар мукофотига сазовор бўлган ва 17 тилга таржима қилинган.

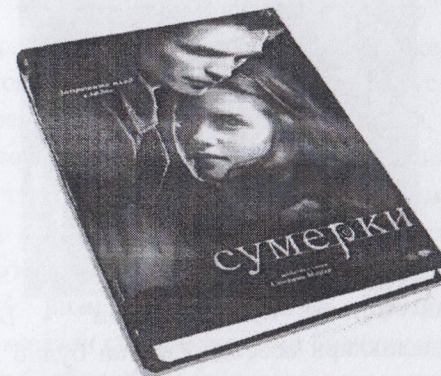
5. “Алкимёгар”, Поули Козльо – 65 млн дона нашр қилинган. 1987 йилда Бразилия ёзувчиси ёзган бу асар 67 тилга таржима қилинган. “Гиннес”нинг рекордлар китобига киритилган. Муаллиф асарларини ўзи турли тилларга таржима қилиб ёзади. Шунинг учун Паули Козльо китоблари ҳозирги замонни севиб ўқиладиган китоблари ҳисобланади. У дунёнинг машҳур ёзувчиларидан биридир.

6. “Да Винчи сир”, Дэн Браун асари 57 миллион дона нашр қилинган. Бадий романларни ёзадиган Д. Браун Париждаги “Лавра музейидаги қотиллик”, “Диний ривоятлар”, христианлик тарихларини акс эттирган романлари билан машҳур.

7. “Сумерки Сага”, Америка ёзувчиси Степани Майернинг бу асари 43 миллион нусхада нашр этилган. Бу асар севгини тараннум этади. Асарда кизнинг севгиси ажойиб тасвирланган. Бу китоб 38 тилга таржима қилинган, асар асосида яратилган кинолар 38 тилда жаҳон экранларида қўйилди.

8. “Шамолларда қолган ҳисларим” - Америка ёзувчиси Маргарет Митчеллнинг бу асари 33 млн нусхада нашр қилинган. Бу асарида ёзувчи Джорджия штатидаги гражданлар урушини акс эттирган. Ирландиялик киз Скарлет Оҳара ҳаёти ёзилган. Асар катта мукофотга сазовор бўлади. Яратилган кинога Оскар мукофоти берилган.

9. “Думай и Богатей”, Наполеон Хиллнинг асари 30 млн нусхадаги китоби инсониятнинг яхши интилишлари, яхшиликлар ҳақида ҳаяжонли китоб ҳисобланиб, “Дейл Карнеги” мукофоти олишга сазовор бўлган.

10. “Анна Франк кундаликлари” - Бу асар Анна Франкнинг кундаликлари асосида ёзилган бўлиб 27 млн донда нашр этилган. Яхудий қизи Анна Франк 2 ёшлигида оиласи билан Нидерландия оккупация даврида бошидан кечирган қийинчиликлари ҳақида ёзган. Бу XXасрдаги ёзилган ҳақиқий ҳаётий асар ҳисобланади.

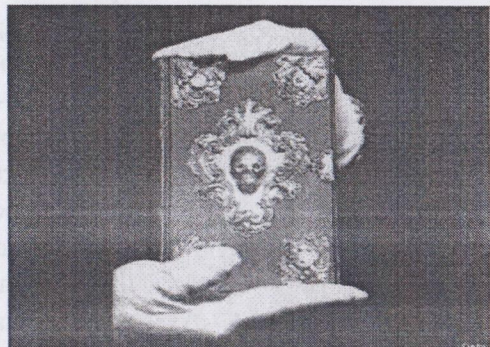
XIV. Дунёда энг қимматга сотилган 10 та китоб

“Инсоният илмининг барча соҳаларига оид катта қисми башариятнинг қоғоз хотираси бўлмиш китобларда яшайди. Шунинг учун ҳам одамзоднинг ягона умиди ва ўлмас хотираси фақат китоб тўплаш ва кутубхона очишдир” - деган эди А.Шопенгауер. Инсониятнинг маънавий бойликларни тўплашга интилган инсонлар қанча пули кетса ҳам афсус қилмай китоб деган дурдоналарни сотиб олишади. Айниқса, эски тарихий манбаларга асосланган китоблар. Фақат бир дондаги китоблар жуда қимматга сотилади. Бугунги кунгача энг қимматга сотилган 10 та китоблар рейтинги ҳақида маълумот қуйидагича:

1. “Урзеннинг биринчи китоби”, Уилям Блейк ёзган бу асар 1794 йили нашр қилинган Урзеннинг биринчи китобини энг керакли қизиқарли қисми Блейк томонидан ёзилган. Нью – Йоркда Сотбис уйида қим ошди савдосида 1999 йили 2.5 млн долларга сотилди.

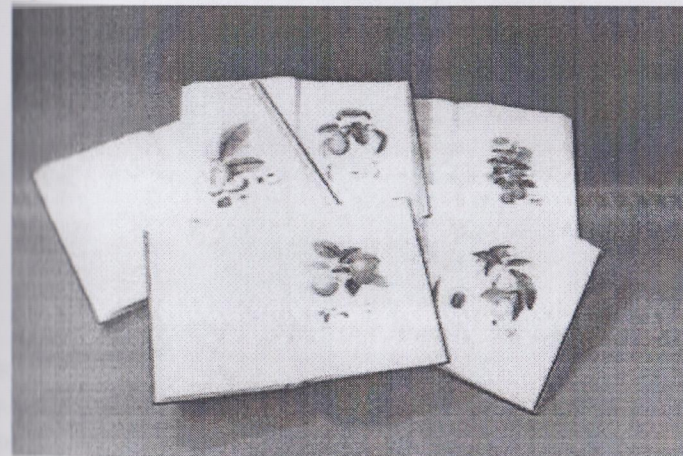
2. **“Бардо Бидля эртаклари”,** Дж Р. Роулинг асари. Бу китобни Роулинг ўзи 7 та нусхада тайёрлаган. 6 тасини дўстларига совға қилган. 7-асл нусхаси аукцион савдосида 2007 йили 3.98 млн долларга сотилган.

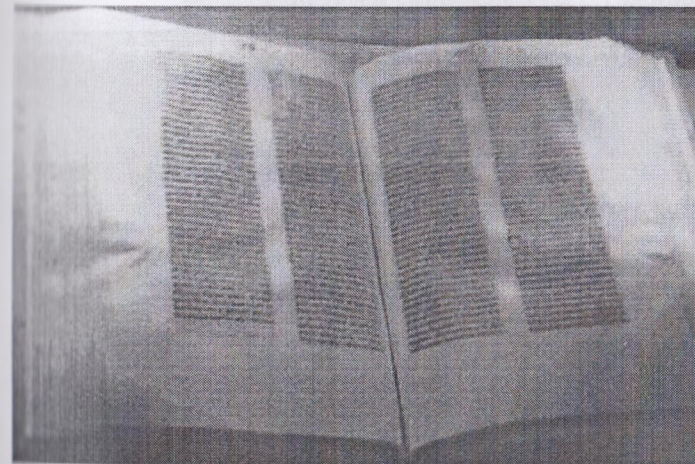
3. **“География (Жомография)”,** Клавдий Птоломей асари. Бу асар дунёдаги биринчи нашр қилинган ҳарита ҳисобланади. Ҳарита 1477 йилда Птоломей географияси деб номланган. Лондондаги аукционда 2.14 млн фунт стерлинг ёки 4 млн долларга сотилган.

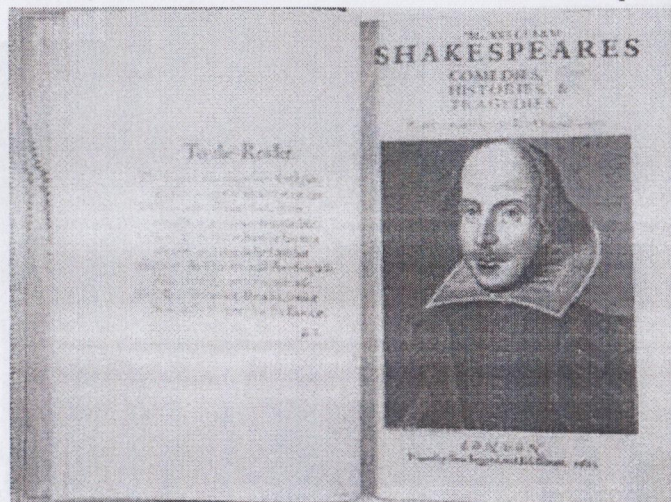
4. **“Мевали дарахтлар хакида”,** Анри Луи Дюзмель, Пьер Антуан, Пьер Жан Француз Терпин. Бу 5 томли “Мевали дарахтлар” хакида ёзилган қадимги китоб 2006 йили 4.5 млн долларга сотилди.

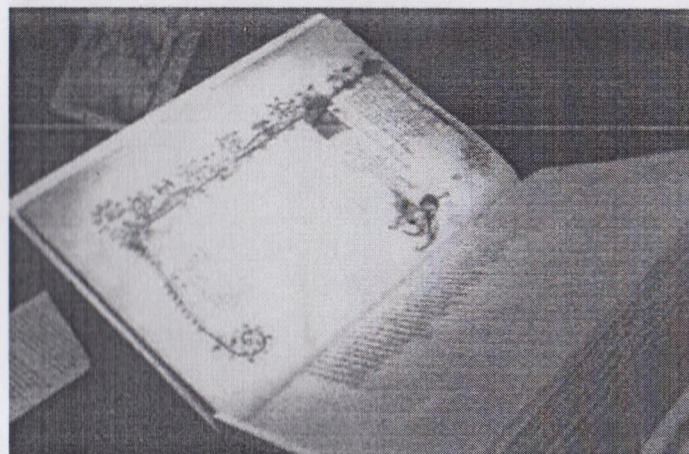
5. **Гутенбург Библияси.** Бу китоб дунё бўйича 48 та донда нашр қилинган. Битта донаси 1987 йил 4.9 млн долларга сотилган.

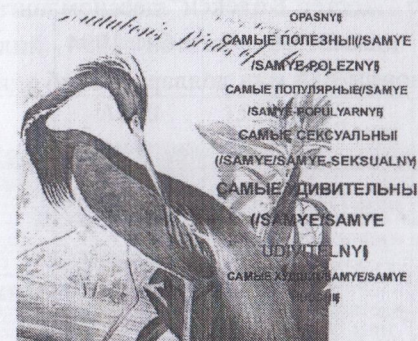
6. “Первый фолиоит Шекспира”, Шекспирнинг бу китоби биринчи ёзилганда бир фунтга сотилган. Давр ўтиши билан бунинг нархи кўтарилди. Коллекционер Пол Аллен бу китобнинг нусхасини 2001 йилда 6 млн 166 минг долларга олди.

7. “Кентерберийские истории”, Джеффри Чосар. Бу китоб биринчи нусхаси 1776 йил граф Фицвильям томонидан 6 фунт стерлиннга сотиб олинган эди. Кейинчалик Лондон аукционидида 7.5 млн долларга сотилган.

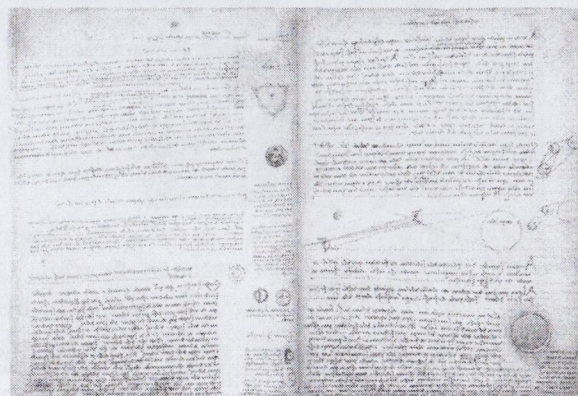
8. “Америка қушлари”, Джеймс Одубон. 2010 йили Лондон аукционидида, 4 томлик бу китоб, 11.5 млн долларга сотилган.

9. “Евангелие Генриха Льва”, бу асар муқаддас Венадакт ордени мукофотида сазовор бўлган. Саксония ва Бовария хукмдори герцог Генрих Лев 1188 йили буюртма асар ёздирди. Бу асарда XII асрнинг буюк 50 та ранг тасвир усталари яратган ишларини маъноси роман типидида ёзилиб, 266 бетли қўлёзмада ўз ифодасини топган. Бу китоб қўлёзмасини 1983 йили немис давлати Лондондаги ким ошди савдосидида 11.7 млн долларга сотиб олди.

10. “Лестерский Кодекс”, Леонардо да Винчи. Табиат ходисалари хақида илмий фикрлатувчи, жуда кўп математик формула ва шаклларни ўз ичига олган бу китоб граф Лестер шарафига ёзилиб “Лестер Кодекси” деб номланган. Леонардо да Винчининг энг қиммат бу китоби 1994 йили Билл Гейтс томонидан аукционда 30.8 млн долларга сотиб олинди.

XV. Дунёдаги энг катта кутубхоналар

№	Номлари	Қаерга жойлашган	Китоб фонди	Бир йилдаги аъзолари	Бюджет	Штат ишлайдиган одамлар
1	Конгресс кутубхонаси	АҚШ Вашингтон	155.3 млн	1.7 млн	629.2 млн доллар	3312
2	Британия кутубхонаси	Велико-британия Лондон	150 млн	141 млн доллар	141 млн доллар	1636
3	Нью-Йоркдаги укув кутубхонаси	АҚШ Нью-Йорк	53.1 млн	18 млн	250 млн доллар	2937
4	Канада Архиви ва кутубхонаси	Канада Оттава	48 млн		162.63 млн доллар	1113
5	Россия давлат кутубхонаси	Россия Москва	44.8 млн	1 млн	1910 млн рубл	1830
6	Россия миллий кутубхонаси	Россия Санкт-Петербург	36.9 млн	852 минг	1215 млн рубл	1375
7	Парламент миллий кутубхонаси	Япония Токио Киото	35.7 млн	624 минг	21.8 миллион доллар	890
8	Дания Кароллиги кутубхонаси	Дания Копенгаген	33.3 млн	1.16 млн	392.4 млн.кр (2288 млн рубл)	429
9	Хитой миллий кутубхонаси	ХХР Пекин	31.2 млн	5.2 млн		1365
10	Франция миллий кутубхонаси	Франция Париж	31 млн	1.3 млн	254 млн € (11.039 млн рубл)	2668

11	Россия фанлар академияси кутубхонаси	Россия Санкт-Петербург	26.5 млн			
12	Испания миллий кутубхонаси	Испания Мадрид	25 млн		52.9 млн € (2.299 млн рубл)	1090
13	Немис миллий кутубхонаси	Германия Лейпциг Франк-фурт – Майне Берлин	24.7 млн	904 минг	42.2 млн € 1934 млн рубл	622
14	Урбан-Шампейн Иллиной университети кутубхонаси	АҚШ Урбана ва Шампейн	24 млн			
15	Берлин давлат кутубхонаси	Германия Берлин	23.4 млн	1.4 млн		
16	Бостон ўқув кутубхонаси	АҚШ Бостон	22.4 млн		38.9 млн доллар 1174 млн рубл	
17	Нью-Йорк штатидаги кутубхонаси	АҚШ Олбани	20 млн			
18	Швеция миллий кутубхонаси	Швеция Стокгольм	18 млн			400
19	Гарвард университети кутубхонаси	АҚШ Кембридж	16.6 млн		167млн доллар 5041 млн рубл	1100
20	В.И.Варнадцкий номидаги Украина миллий кутубхонаси	Украина Киев	15 млн	500 минг	50.3 млн доллар 189 млн рубл	900

21	Р.Ф.А табиий фанлар кутубхонаси	Россия Москва	14.2 млн	135 минг		330
22	Йель – университети кутубхонаси	АҚШ Нью-Хейвен	15 млн		104.млн доллар 3137 млн рубл	598
23	Россия фанлар академиясининг Илмий информация институти умумий фанлар кутубхонаси	Россия Москва	14.2 млн	135 минг		330
24	Р.Ф.А Сибирдаги илмий техник давлат ўқув кутубхонаси	Россия Новосибирск	14 млн	365 минг		431

Изоҳ: Дунёдаги машҳур кутубхоналари 24 тасидан 7 таси АҚШда (306.4 млн) китоб бор, 6 таси Россияда (151, 4 млн китоб бор), Лондонда (150 млн), Канада 48 млн китоб бор.

XVI. Дунёда машхур 10 та кутубхона

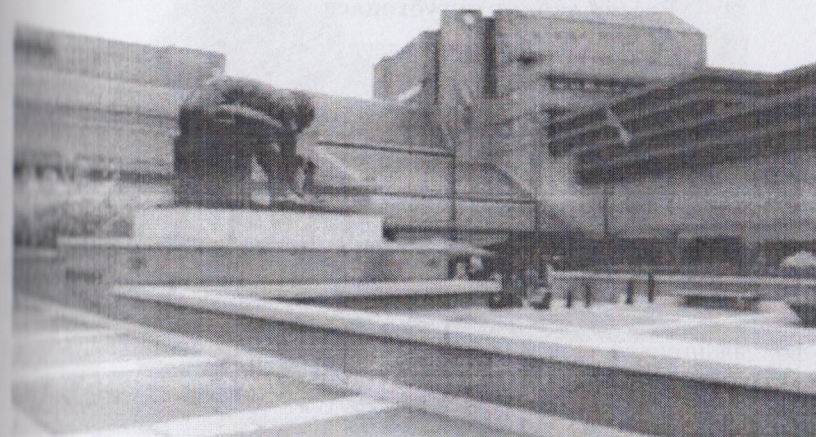
1. Вашингтон Конгресс кутубхонаси

Китоб фонди ҳозирги кунда 155.3 миллион. Бу кутубхона ҳукумат одамлари, илмий изланувчи ташкилотларга, тадқиқот марказларига, фирмаларга, саноат компанияларига ва мактабларга хизмат қилади. У 24 апрель 1800 йил АҚШ президенти Джон Адамс фармони билан ташкил этилган. Кутубхонадан биринчи ўринда президент, унинг маслаҳатчилари вице-президент, АҚШ сенат аъзолари палата, вакиллари фойдаланишади. Кутубхонада қонунга, ҳуқуқшуносликка, тарихга, сиёсатга, табиатшуносликка, техникага оид маълумотларнинг барчасини топиш мумкин. Универсал фондга эга бўлган бу кутубхонада 470 тилдаги 30 млн китоб, 58 миллион нодир қўлёзма, 12 миллион расм бор. 1987 йилдан бери кутубхона директори Джеймс Биллингтон. (Ҳозирги кунда кутубхона яна кенгайтирилмоқда)

2. Британия кутубхонаси

Лондонда жойлашган бу кутубхонада 150 миллионга китоб фонди бор. Кутубхонани 1972 йилда Британия Парламенти ташкил қилган. Кутубхонада ихтиёрий материални нашр қилиб қўйиштирилади. Дунёда ҳеч қандай учрамайдиган қуйидаги нодир нарсалар бор. Дуньхуан буддий қўлёзмалари, Линдисфар евангелиялари, дунёда ягона бўлган “Беовульф” қўл ёзмалари, Леонардо да Винчи қўлёзмалари, “Синайслар кодекси” дунёда биринчи нашр қилинган. Ҳарита ҳам шу кутубхонада сақланади. Кутубхона бир кунда ўртача 16 минг кишига хизмат қилади.

3. Нью-Йоркдаги ўқув-тарғибот кутубхонаси

Кутубхонада 53.1 миллион китоб бор. Кутубхонага 1895 йили асос солинган. Давлат ҳисобидан ва ўз ҳисобидан ишлайди. Кутубхонада Гуманитар ва умумий фанларга доир китоблар сақланади. Саноат бизнесига доир китоблар бор. Санъатга доир асарлар, санъат ва маданиятга доир афроамерика материаллари бор.

Кутубхона бир йилда 18 миллиондан ортиқ кишига хизмат қилади.

4. Россия давлат кутубхонаси

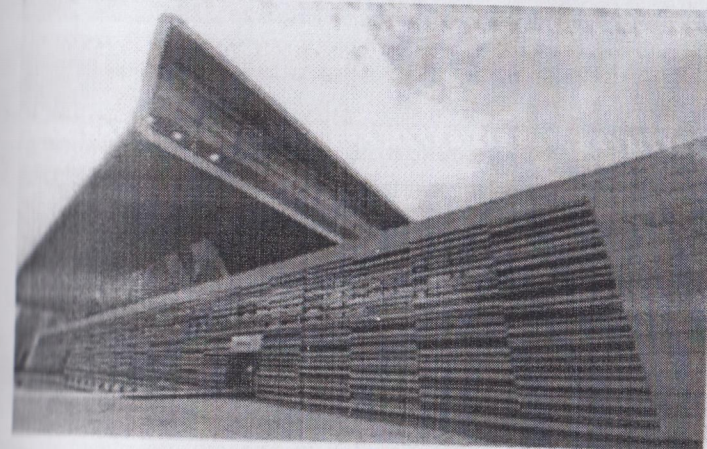
Москвадаги Россия давлат кутубхонасида 44.8 миллиондан ортиқ китоб материаллари сақланади. Кутубхонага 1862 йили асос солинган. Кутубхонада дастлабки нашр қилинган энг керакли материаллар мавжуд. Кутубхона Евроосиё ассамблеясига жойлашган. Кутубхона фондида турли коллекциялар бор. Кўп миқдордаги “Архангелское Еванголие”, “Евангелие Хигрово” словян босма материаллари, рус классик асарлари сақланади. Жуда кўп хорижликлар бу кутубхонадан фойдаланишади. Бир йиллик бюджети 1.64 миллион рубльга тўғри келади.

5. Хитой миллий кутубхонаси

Пекиндаги бу кутубхонада 27.8 миллиондан ортиқ материаллар сақланади.

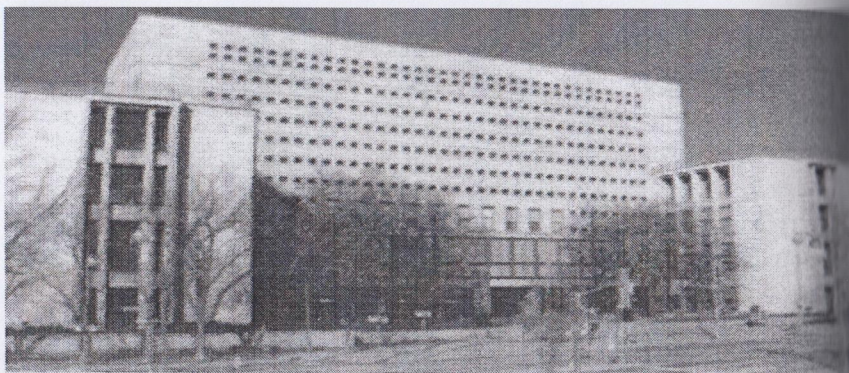
Кутубхонага 1909 йили Император Цин асос солган. Хитой Халқ Республикаси асосий кутубхонаси бўлиб Осиёдаги энг катта кутубхонадир. Учта бино жойлашган бу кутубхона майдони 250 минг квадрат метр (25 гектарга тенг) Хитойдан чиққан барча китоблар ва Хитой ҳақида босилиб чиққан чет эл китобларининг барчаси мавжуд.

6. Канада архивлари ва миллий кутубхонаси

Оттавадаги бу кутубхонада 48 миллион ҳужжат ва китоблар сақланади. Бу кутубхона 2004 йили Канада парламенти ташкил этди. Бу кутубхонада, асосан, тарихий материаллар, санъат ва маданият умумий сиёсий давлат ҳаётидаги материаллар, турли журналлар, скрап – альбомлар, архитектура материаллари бор. Савдога доир материаллар, музикага доир материаллар, товуш ёзилган материаллар сақланади. Ҳамма тарихий манбалар шу кутубхона архивида сақланади.

Кутубхона директори лавозими министр ўринбосари лавозимига тенг.

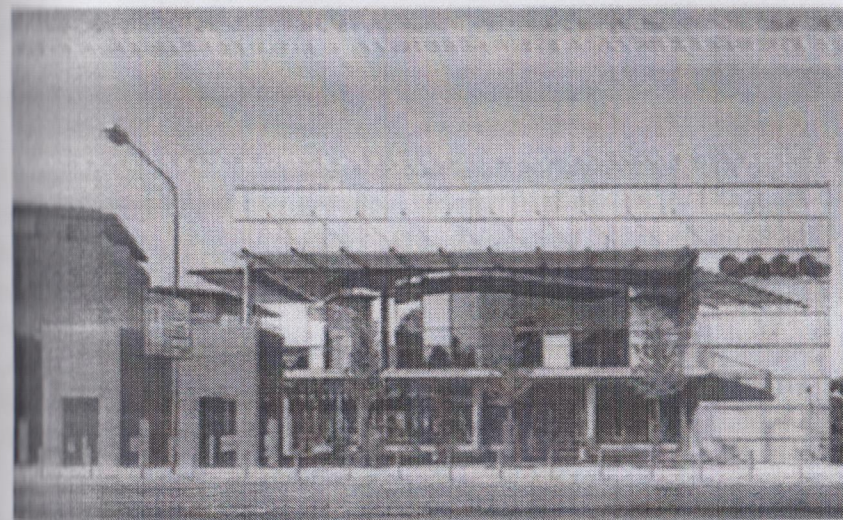
7. Россия фанлар академияси кутубхонаси

Санкт-Петербургдаги бу кутубхонада 26.5 миллиондан ортиқ материаллар сақланади. Кутубхона 1714 йили “Пётр-I” декрети билан ташкил этилган. Россиянинг биринчи давлат кутубхонаси ҳисобланади. Москвадаги Кремль кутубхонасида ҳам буни фондлари бор. Кутубхонада “Пётр-I” шахсий коллекциялари, “Курлянде ва Голитенкс” герцоглар материаллари, “Царь” хизматидаги материаллар, турли экспедиция материаллари, энг қадимий турли хил кўлёмалар бор. 1988 йилдаги ёнғинда 400 мингдан ортиқ қадимий китоб ёниб кетган. Ёнғиндан кейинги 10 йил изланишлар туфайли 900 том китоб қайта тикланди.

8. Немис миллий кутубхонаси

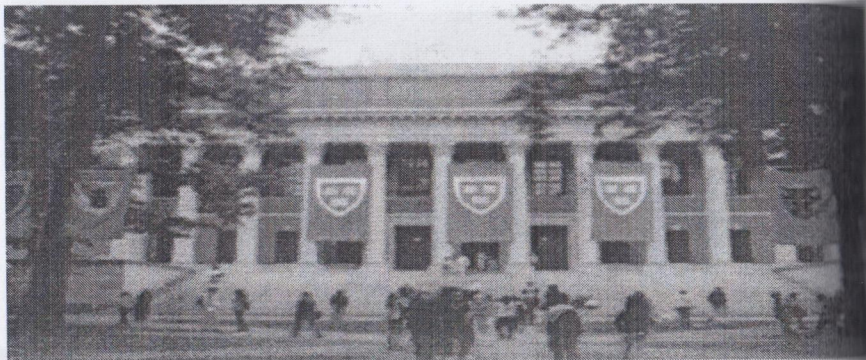
Франкфурт – на – Майне Лейпциг, Берлиндаги бу кутубхонада 25 миллионга яқин материаллар сақланади. Кутубхонага 1912 йили Саксония Кароли Лейпциг асос солган. “Немис китобхоналари ассоциацияси” ҳар йил бу ерда китоб ярмаркасини ташкил этади. Дунё бўйича немис тилида чиккан маълумотлар йиғилади ва уни сақланишига катта эътибор берилади. Йиллик бюджети 42.2 миллион еврони ташкил этади.

9. Гарвард университети кутубхонаси.

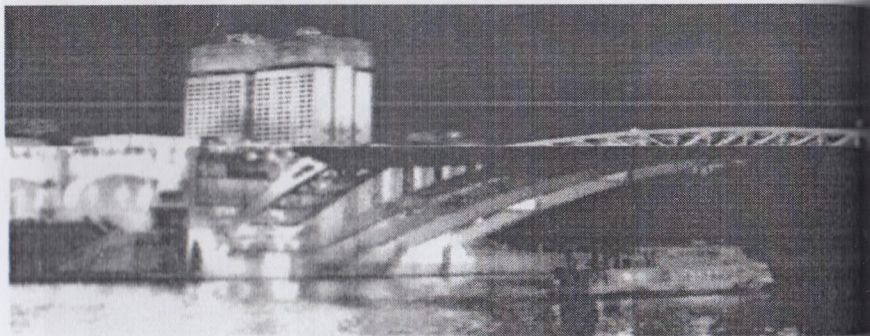
Кембриж шаҳридаги бу кутубхонада 16.6 млн маълумотлар сақланади.

Кутубхона 1638 йили ташкил топган. Бу АҚШдаги энг катта академик кутубхона бўлиб талабаларни таълим олиши ва илмий тадқиқот қилишига ёрдам беради. Шу мақсадга мўлжалланган. Дунёдаги нодир китоблар, кўлёмалар, медицинага доир маълумотлар, хитой, япон кутубхонаси ҳам мавжуд.

10. Россия фанлар академияси илмий-ахборот институтининг кутубхонаси

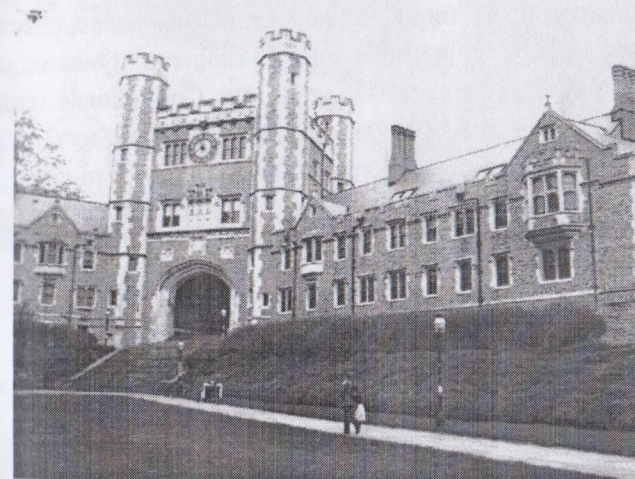
Россия фанлар академиясининг бу кутубхонаси библиографик маълумотлар бўлиб, “РФА” илмий иш қилаётган мутахассисларга, олий таълим ўқитувчилари, аспирант ва илмий изланувчиларга хизмат қилади. Барча турдаги илмий иш қилувчилар учун маълумот топилади. Славян тилидаги энг кўп китоб бор. Барча миллат китоблари топилади. АҚШ, Англия, Италия, ва бошқа мамлакатлар парламент ҳисоботлари бор. 69 мамлакатдаги 874 ҳамкорлар билан “ҳалқаро китоб алмаштиради”.

XVII. Дунёнинг машҳур 10 та университети

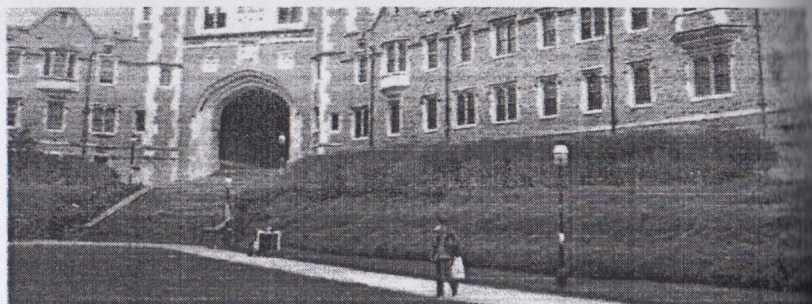
1. Гарвард университети (АҚШ) Дунёдаги машҳур университетлардан бири ҳисобланган Гарвард университети 1636 йил 8 сентябрда асос солинган. 100 дан ортиқ мамлакатлардан талабалар келиб таълим оладиган бу масканда 100 дан ортиқ факультети ва 100 дан ортиқ лабораторияси мавжуд.

Дунёдаги университетлар ичида энг катта кутубхонаси бўлган бу даргоҳда ҳозирги кунда 14 минг 600 та талаба ўқийди. АҚШнинг 7 та президенти шу университетда таълим олган. Бу даргоҳнинг битирганлардан 50 нафари Нобель мукофотиغا сазовор бўлган. 30 нафар дунёга машҳур физикларга Нобель мукофоти берилган. Университетнинг 12 та коллежи бор. Университетда 2100 та фан доктори ишлайди. Университетнинг бир йиллик бюджети 4 триллион 422 миллиард “бакс” га тенг. “Молия менежменти” мутахассислигини оловчи киши 2500 та “кейс”га жавоб тополса, кейин диплом олиш ҳукукига эга бўлади.

2-ўрин. Калифорниядаги технология институти. (АҚШ)

Калифорниядаги бу институтга рейтингда 2-ўрин берилди. Ўзининг моддий техника базаси ва жиҳози билан дунёга машхур. Энг кучли тадқиқотчи профессорлар шу институтга йиғилган. Амалиёт ишларини бажариш учун барча нарсалар етарли. Дарсини фақат фан докторлари ўтади. Талабалар энг янги технологиялар билан танишиб амалда қўллашади.

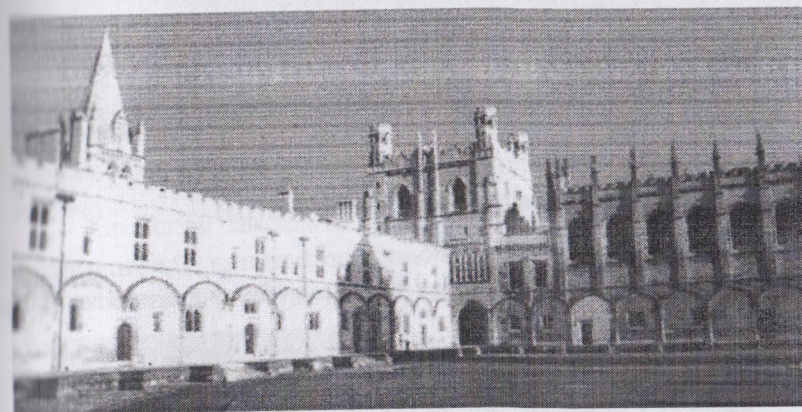
3-ўрин. Пристон университети (АҚШ)

Америка Қўшма штатларининг энг қадимий университетларидан бири ҳисобланган бу университет 1764 йилда қурилган. Университетнинг Гуманитар йўналишда ўқиб дунёга машхур бўлган кишилар жуда кўп. Социология техника ва бизнес йўналишидаги факультетларни тугатган мутахассислар университетни дунёга машхур қилди. АҚШ Президенти Вудро Вильсон, актриса Брук Шилдс, Мишель Абамалар шу университетни тугатган.

4-ўрин. Оксфорд университети (Буюк Британия)

Инглиз тилида сўзлашувчи Буюк Британиянинг Оксфорд университети 1117 йилда ташкил топган. Қирол Генрих-II ҳукмронлик даврида зодагонлар учун очилган олийгоҳ ҳисобланади. Бу университетнинг 39 та коллежи бор. Ҳозир университетда 4 мингта фан доктори дарс беради. Университетни битирганларнинг 70 нафари қироллик жамияти аъзоси, 100 нафардан ортиғи “Британия академияси” аъзоси. Мамлакатнинг бош вазири бўлган 25 нафар инсонлар (Люис Кэрролл, Жон Тен, Маргарет Теччер..) айнан шу олийгоҳни тугатишган. Математика, физика, тиббиёт, ижтимоий фанларга талабалар танлаб олинади. 300 дан ортиқ тўғарақларда талабалар илмий ишларини олиб боради. Айнан шу университетда ўқиган талабалар дунё миқёсидаги олим бўлишмоқда. 2016 йил якунига кўра дунё университетлари орасида 4-ўрин берилди. Дунёдаги энг қадимий кутубхона шу университетда жойлашган.

5-ўрин. Йель университети (АҚШ).

Йель университети АҚШнинг Коннектикут штатида 1701 йилда очилган. Университет энг қадимий бўлишига қарамай, энг янги билимларни талабаларга бериш бўйича дунёга машхур. XIX асрдан бери дунёни турли бурчакларидан истеъдодли талабаларни ўзига қорлайди. Дунёни барча жойларида шу университетни тугатган машхурларни топиш мумкин.

6-ўрин Чикаго университети (АҚШ)

Чикаго университети АҚШга чет элдан келиб ўқийдиган студентларга мўлжалланган бўлиб 6 та факультети бор. Турли ихтисосларга мўлжалланган 4 та кафедраси мавжуд. Бу университетда ҳар бир миллат анъаналари қатъий ҳурмат қилинади. Университетни тугатганлардан 87 нафари Нобель мукофоти совриндори бўлди.

7-ўрин Джорджия университети (АҚШ)

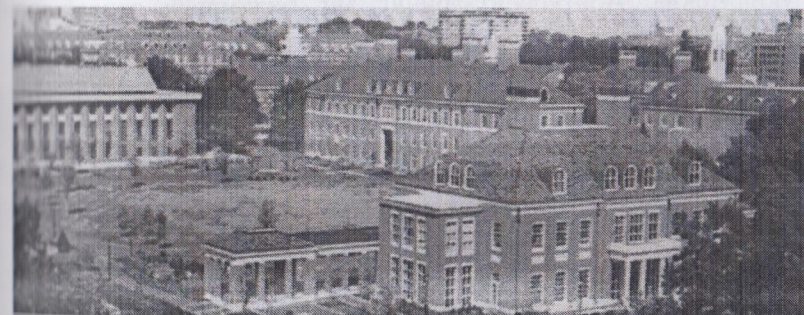
Американинг битта районида жойлашган. Бу университет ҳозирги кунда медицина ва ветеринария бўйича мутахассислар

тайёрлайди. Бу университетни тугатганларнинг кўпчилиги медицина ва ветеринария бўйича дунёга машҳур профессорлар бўлишди.

8-ўрин Джон Хопкинс университети.

“Престижний университет” номини олган бу даргоҳ Европадаги Джон Хопкинс номидаги илмий-тадқиқот институти бўлиб, Осиё мамлакатларидаги талабаларни илмий тадқиқот марказига айланган.

9-ўрин Цинхуа университети (Хитой)

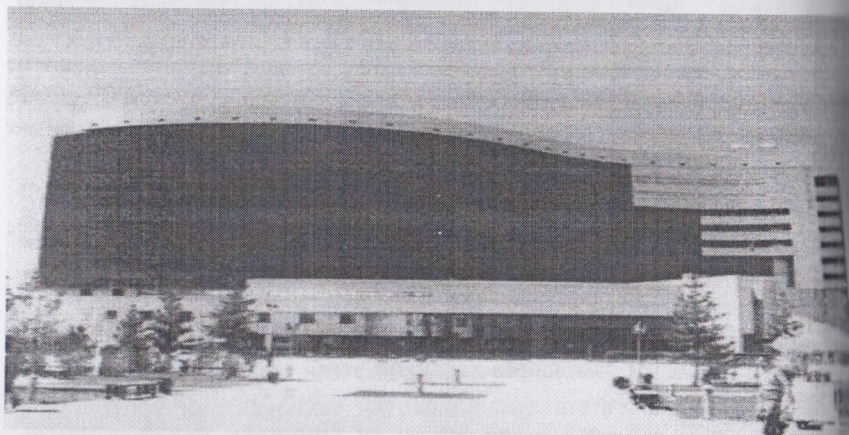
Хитойдаги замонавий тараққий этган техник университет. Ҳозирги кунда ҳаётда қўлланилаётган техникаларни ўргатувчи факультетлари мавжуд. Университет хорижлик талабаларга

“халқаро стипендия” беради. Университетга танлов асосида қабул қилинади. Танлов кучли, бир ўринга 100 киши тўғри келади. Дунёдаги энг сара “Престижный университет” деб топилмоқда.

10-ўрин. Сингапур миллий университети.

Сингапурдаги дунёга машҳур бу университет медицина ва ижтимоий фанлар бўйича мутахассисларни етиштирмоқда. Бугунги кунда дунёнинг ақлли кишилари шу университетда ўқишмоқда. Абитуриентларнинг энг билимлиси танлаб олиб ўқитилади. Истеъдодларни сараси олинади.

XVIII. Китоб ва дунё тиллари

Тил ҳам онг сингари қадимийдир. Тил одамга ўз манфаатларини қондиришдан ташқари фикр, ўй, туйғулар ўндаги ҳақиқий ва илҳом учқунларини ифодалаш ва ўзгаларга илҳом этиш учун зарур. Кишининг сўз бойлиги кўп бўлса, бошқаларга нисбатан таъсир доираси кенг бўлади.

Тил фикрни ифода этиш қуроли. Кишилиқ тафаккурининг энг юксак марралари, энг теран билимлари ва энг эҳтиросли туйғулари агар сўзда аниқ ифодаланмаса, одамлар учун номаълумлигича қолаверади. Тил инсоният жамияти буюк ишлаб чиқариш фаолиятининг самараси сифатида яратилган тирик жондир.

Мамлакатнинг табиати ва халқнинг тарихи инсон қалбидан жой олиб сўзлар орқали ифода этилган. Одамлар ҳаётдан кўз юмадилар, аммо улар яратган сўз халқ тилининг мангу ва битмас-туганмас бойлиги сифатида қолаверади. Тилдаги ҳар бир сўз, унинг ҳар бир шакли инсон тафаккури ва туйғусининг натижасидир, ўша тафаккур ва туйғулар орқали сўз ёрдамида мамлакат табиати ва халқ тарихи ифода этилади. Тилда халқнинг бор-йўғи уни буткул ватани гавдаланади. Тил халқнинг ўтмиши ҳозирги ва келажак авлодининг буюк бир яхлитликка, тарихий, жонли бир жипсликка айлантирувчи энг ҳаётий, энг бой ва энг мустаҳкам восита ҳисобланади. Тилсиз на шахс, на халқ ўзининг фикр-туйғуларини бошқаларга етказа олмайди, айниқса, келажак авлодга қолдира олмайди.

Тил дўстлик ва ҳамжиҳатликни қарор топтиришда энг қулай воситадир.

Ҳар қандай халқнинг урф-одатларини биладиганлар, аввало, унинг тилини ўрганадилар. Кўп тилни билиш – битта қулфга тушадиган бир нечта қалитга эга бўлиш деган гап.

Чет тилларни ўрганиш ҳар қандай шароитда ҳам ақлни пешлайди, бошқа кишиларни тушуниш имконини яратади. Кимки

Ўзга тилларни билмаса, ўз тилини ҳам яхши тушунмайди. Чет тилларни билиш она тилини бойитади, уни янада ёрқин, майин ифодали қилади.

Эсда тутинг!

Тил ўзидаги барча мавжуд афзалликлар – равшанлик, аниқлик, жозиба, оҳангдорликни синчковлик билан саралаб олишни ва уларни ардоқлаб, янада ривожлантириб боришни талаб этади.

Кўп тилни билиш ҳамманинг кўлидан келмайди. Кўп тилни билиш учун юриш, изланиш турли тилдаги одамлар тарихи, ҳозирги давр ва келажагини билиш ва изланишга тўғри келади.

Буюк ватандошимиз алгебра фани асосчиси Мусо ал-Хоразмий (783-850) Боғдод Маъмун академиясида ишлаган, 7 тилни билган ва бу тилларда китобларни тартибга солган. Абу Райхон Беруний (973-1048) ҳақида кўп тилни билган инсон сифатида эътироф этиш мумкин.

Абу Али ибн Сино (980-1037) турли зиддиятлар, адолатсизликлар даврида бегона юртларда яшаб 400 дан ортиқ асар ёзди. Шундан бизга 260 таси етиб келган.

Ўрта Осиёлик буюк қомусий олим Абу Наср Фаробий (873-950) Боғдодда Ўрта Осиё фани ва турли тилларни динидан катъий назар ўрганди. 70 дан ортиқ тилда гаплашган ва 160 дан ортиқ асарларни турли тилларда ёзган.

Исҳоқжон Тўра Ибрат (1862-1937) рус тили, шарқ ва ғарб тилларини мустақил ўрганган. У 6 тилдаги арабча, форсча, ҳиндча, туркча, сартча (ўзбекча) ва русча сўзларни ўз ичига олган “Лугати ситта – ал – сина” номли мукамал луғат китобини ёзган.

20 йил ичида 14 та илмий, тарихий лингвистик педагогик асарлар ёзиб, бошқа тиллардаги қўшиқ сўзларни замонавий ахборот воситасида замондошларига етказган.

Бугунги кўп тилларни биладиган камтарин инсон Россия гуманитар университети кафедра мудири, филология фанлар доктори, 43 ёшли профессор, Россия фанлар академияси табиий фанлар бўйича мухбир аъзоси, Старостин Сергей Анатольевич билан суҳбат даврида ҳисоблашганларида 400 тилни билишига ишончлари комил бўлди. Аммо у “хотирам ёмон”, – деб нолийди 104 тилда гапириб Гиннеснинг рекордлар китобига ёзилган.

Вилли Мельников куйидаги хусусиятлари билан барчадан ажралиб туради. У сиз: “Қанчалик кўп тилни билсангиз, шунчалик ўзингиз билмаган қоронғи нарсаларни текшира оласиз

ва хулоса чиқара оласиз”- дейди. Уни олимлар “Лингвистический обзор” деб аташади. У Хитой тили иероглиф қоидалари барчасини билади, араб, форс тилларни ёзилиш, ўқилиш, келиб чиқиш қоидаларини, шеърларни турли тилларда айта олади. Ўзи гапирадиган 104 тилни асосий тарихий ёзилишини айтиб беради.

Бирор тилдаги шеърни бошқа тилда айтиб бериш қобилиятига ҳамма тан беради. Рус тилидаги “нотиклик санъати”га қойил қоласиз. Вилли Мельников дунё тилларини йиғувчи “коллекционер” лардан бири. Унинг “коллекцияси”да Европа, Шарқ, Ғарбдаги қадимги ҳиндлар фойдаланган ёзувлар ва сўзлар тўплами бор. Ундан дунё шарида ҳозирги кунда қўлланилмайдиган қадимги исланд ёзуви ва сўзларини топиш мумкин. У лингвистика қоидаларини ўрганиб ҳеч тўймайди.

Дунёдаги 14 та оммабоп тил

1. Хитой тили

Хитой тили қадимий тиллардан бири бўлиб бошқа тиллар амал қилмайдиган қоидаларга бўйсинувчи мустақил ёзув ўқув қоидаларига эга бўлган дунё тилларидан бири ҳисобланади. Хитой тилида жуда кўп қоидалар тўплами бор.

Бир хил иероглиф ёзилиш қоидалари бор. XX асрда қилинган ислохотдан сўнг бу қоидалар сал озайди. Тил ўрганувчилар сўзларига кўра Хитой тили, япон ва араб тилларини ўрганишга нисбатан бир неча маротаба қийин. Уни ёзиш учун

3000 иероглифларни билиш керак. Шунга қарамадан Хитой тили бугунги кунда дунёда энг машҳур ва талабчан, кўп киши ўрганадиган тил ҳисобланади.

Хитой тили ҳозирги кунда 1,3 миллиард кишини она тили ҳисобланади. 1,5 миллиард киши бу тилда гаплаша олади.

Хитой дунёдаги энг кўп аҳоли яшайдиган масканлиги, майдони катталиги, ривожланган мамлакат бўлгани, ўзининг тарихи ва маданияти билан дунёга машҳурлиги учун унинг тилини кийинлигига қарамай уни ўрганадиган бизнесменлар, кизикувчилар кўп.

2. Испан тили

Дунёдаги иккинчи ўринда турадиган энг чиройли тил ҳисобланиб, Испания, Мексика, Косто-Рика, Куба ва Шимолий Америка давлатларида яшовчи халқлар тили ҳисобланади. У италян ва португалия тилига қисман ўхшайди. 420 миллион киши испан тилини она тили деб қабул қилган. Дунёни 500 миллионга яқин кишиси испан тилида гапира олади. Испан тилини ўрганиш осон. Бу тил ер шарини ғарб қисмидаги кўпчилик давлатлар тили ҳисобланади. 1-гурӯх давлатлар: Куба, Доминикан Республикаси, Пуэрто-Рико, Панама, Колумбия, Никарагуа, Венесуела, Мексика. 2-гурӯх давлатлар: Перу, Чили ва Эквадор. 3-гурӯх давлатлар: Гватемала, Сальвадор, Гондурас, Никарагуа, Коста-Рика ва Панама. 4-гурӯх давлатлар: Аргентина, Уругвай, Парагвай, Шимолий Боливия. 5-гурӯхга тоғли Лотин америкаси давлатлари кириб испан тилида гаплашади ва ёзишади.

3. Инглиз тили

Дунёда учинчи ўринда кўп тарқалган тил инглиз тилидир. Дунёдаги 350 миллион киши бу тилни она тилим деб қабул қилган. 1.4 миллиард одам инглиз тилида гаплаша олади.

Инглиз тили БМТнинг хужжати юритиладиган тил ҳисобланади. Инглиз тили Австралия, Янги Зеландия, АҚШ, Англия, Канада ва бошқа давлатларнинг давлат тили ҳисобланади. Инглиз тили дунёдаги халқлар ҳаётида сиёсат, бизнес, маданият ва саёҳатларни тушунтиришда муҳим рол ўйнайди.

Инглиз тилини ўрганиш осон бўлганлиги учун дунёни кўп мамлакатларида бошланғич синфлардан бошлаб ўрганилади.

4. Ҳинди тили

Бу тил Ҳиндистонда фойдаланиладиган 23 та тилдан биттаси ҳисобланади. Бундан ташқари Покистон ва Фиджада ҳам кўп тарқалган тилдир.

Ҳинди тили ҳозирги кунда 260 миллион кишининг она тилиси ҳисобланади. Бу тилда гаплашувчилар сони 400 миллионни ташкил этади. Бу тилда урду, араб тили қоидаларини

араб алфавитларини учратиш мумкин. Ҳиндистонда инглиз тилини она тили ҳисоблайдиганлар ҳам кўп. Келажаги бор бўлган ҳинд тили 2050 йилга бориб дунёда энг кўп киши ўрганадиган жаҳон тилига айланиши мумкин.

5. Араб тили

Араб тилида дунёнинг 60 мамлакати гаплашади. Алжир, Бахрайн ва Ливия давлатлари ҳам шу тилда мулоқот қилишади. Ҳозирги пайтда дунёдаги 26 та давлат араб тилини она тили деб ҳисоблайди. Араб тили БМТнинг хужжат юритувчи тили ҳисобланади. Бу тил дунёдаги 245 миллион кишини она тилиси ҳисобланади. 350 миллион киши араб тилида гаплашади. Бу тил сиёсат, иқтисод ва энергетика муаммоларини ечишда асосий тиллардан бири ҳисобланади.

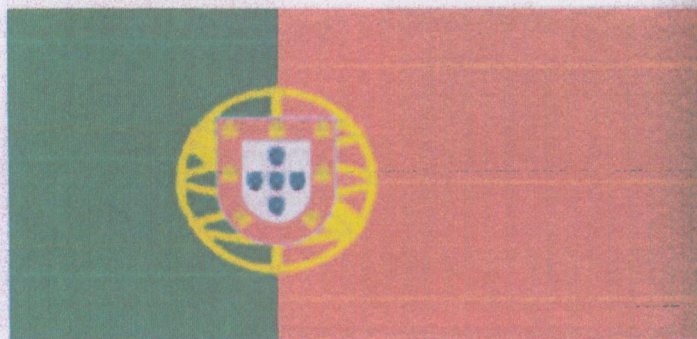
Араб тили дунёдаги ўрганиши қийин бўлган 5 тилдан биттасидир, уни ўрганувчилар ўта талабчан араб қоидаларига амал қилишига тўғри келади. Шунинг учун уни ўрганганлар доимо яхши иш топишади.

6. Португалия тили

Ҳозирги кунда Португалия тили 260 миллион кишини она тилиси ҳисобланади. Асосан бу тилда Португалия, Бразилия, Ангола каби давлатлар гаплашади. Португалия тили испан, француз ва итальян тилларига қараганда ўрганиш қийин бўлган тил ҳисобланади. Бу тилни иккита варианты бўлиб, иккинчи

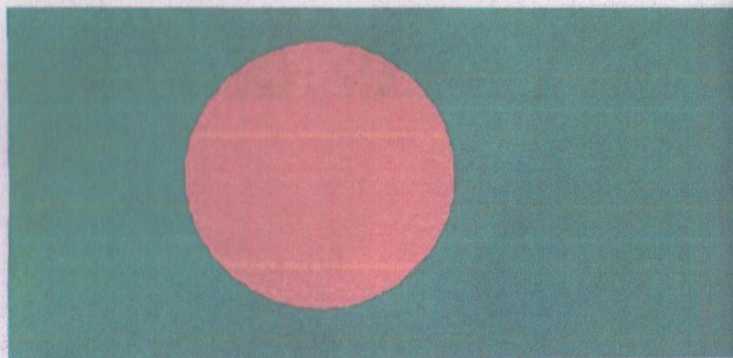
варианти ўзининг фонетикаси лексикаси, орфографияси ва грамматика қоидалари бўйича биринчи вариантдан фарқ қилади. Африка тиллари қоидаларига кўпроқ амал қилади.

7. Бенгал тили

Бенгал тили Ҳинд-араб ва Ҳинд-европа тиллар оиласига мансуб давлат тили бўлиб, бу тилда кўпроқ Бангладеш ва Ҳиндистонликлар гаплашади.

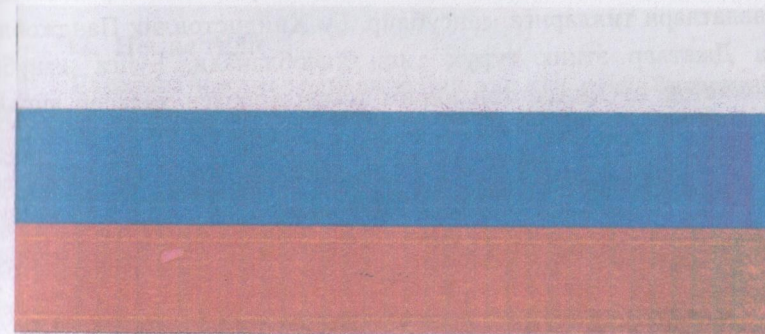
Бу тил 190 миллион кишининг она тилиси ҳисобланади. 260 миллион киши бу тилда гаплашади. Ҳиндистон ва Бангладешликлар бир-биридан шеваси билан фарқ қилади. Талаффузи деярли бир хил минг йиллар мобайнида ўрганилган бу тилда ҳайкаллар тарихига доир энг қадимги ёзувларни топиш мумкин.

8. Рус тили

Россия ўзининг территорияси катталиги, кўп миллатлиги билан дунёга машҳур давлатдир. Рус маданияти, шаҳарлари гузаллиги, ажойиб ўрмонлари ва бойликлари билан кизиқарлидир. 160 миллион киши рус тилини она тилим деб ҳисоблайди. 260 миллион киши рус тилида гаплашади. Рус тили Россия, Белоруссиянинг давлат тили бўлиб, Европада энг кўп тарқалган тиллардан бири ҳисобланади.

БМТнинг ҳужжатлари юритиладиган тиллардан бири рус тилидир. Таҳлилларга кўра рус тили грамматикасини ўрганиш қийин ҳисобланади. Европага келган чет элликлар биринчи ўринда француз ва немис тилларини ўрганади. Рус маданияти билан кизиққанлар русдан дўст-ўртоғи борлар ва Россияга ишга келганлар бу тилни ўрганишади. Рус тилини ўрганишга ҳеч ким мажбур этилмайди. кизиққан ҳоҳиши бор ва шу тилга қўникканлар ўрганадиган тилдир.

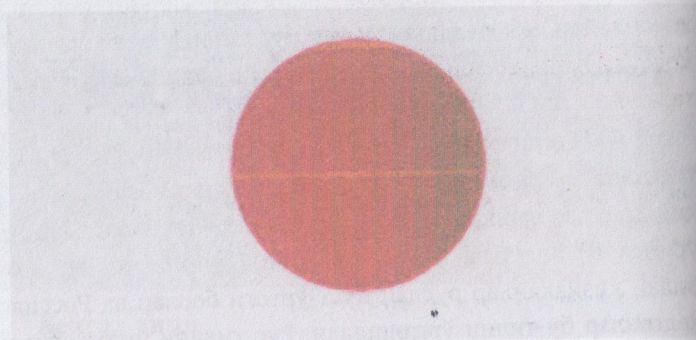

9. Япон тили

Осиёда жаҳонга машҳур бўлган бу тилни 130 миллион киши она тилим деб қабул қилган. Япон тилини иккита сабабга кўра ўрганишади.

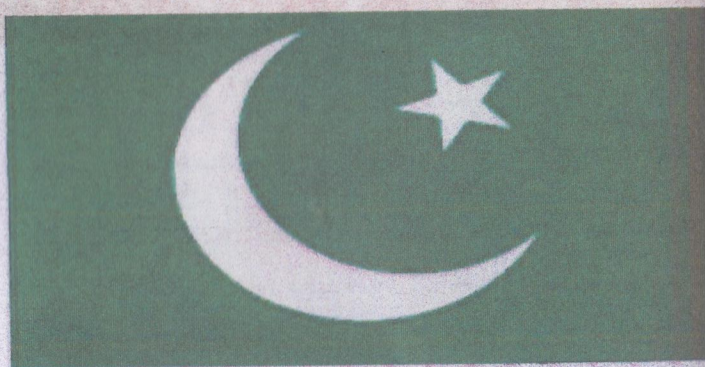
1-сабаб. Япония дунёдаги энг иқтисодий томондан ривожланган мамлакат бўлгани учун бизнес қилувчи киши бу тилни билиши керак.

2-сабаб. Япония маданиятини, унинг тарихини, тилини ўрганувчиларга бу тил зарурдир. Япон тили Хитой иеороглиф қоидаларига амал қилади. 1000 лаб иеороглиф қоидаси бор. Япон тили грамматикасини ўрганиш қийин.

10. Пан жоб тили

Бу тил Ҳиндистондаги Ҳинд-араб ва Ҳинд-Европа давлатлари тилларига мансубдир. Бу Ҳиндистонлик Панджоблар ва Джатлар этник гуруҳ тили ҳисобланади. Бунга жанубий Покистон ва Ҳиндистон айрим туманларидаги халқлар киради. Бу тил 112 миллион кишини она тилиси ҳисобланади. Бу тилдаги инсонларни 105 миллиони Покистон ва Ҳиндистонда, қолганлари Буюк Британия, Канада, Бирлашган Араб давлатларида, АҚШда ва бошқа давлатларда яшайди. Барча тиллар ичида Панджоб тилини “Тональный язык” номи билан аталади.

11. Яван тили

105 миллион киши гаплашиб она тилиси ҳисобланган бу тил Индонезияда, Ява ва қўшни оролларда яшовчи халқлар тилидир. Бу ривожланган тиллардан бири бўлиб, адабиётнинг турли жанрлари бўйича яратилган асарлари: поэзия ва прозада, театр жанрларида катта аҳамият касб этгани учун Индонезиянинг ярми шу тилдан фойдаланади.

12. Немис тили

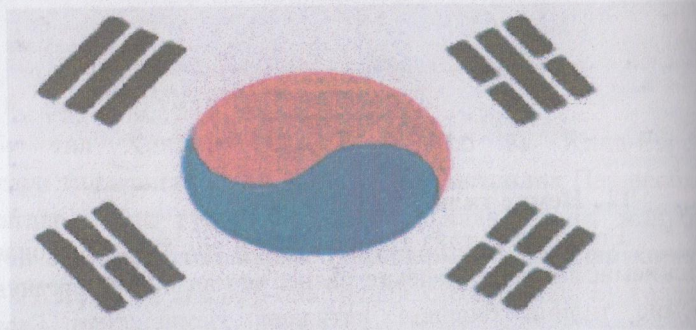
Европада инглиз тилидан кейин энг кўп киши биладиган тил немис тилидир. Сайёҳат, бизнес ва маданиятни ўрганувчилар немис тилини билишга интилади. Немис тили Германия, Австрия, Швецария, Люксембург, Лихтенштейн ва Бельгия давлатлари тили бўлиб 100 миллион киши она тилиси ҳисобланади. Бу тилда 120 миллион киши мулоқот қилиб гаплашади. Немис тили герман тиллар гуруҳига кириб ўрганишга

инглиз тилидан қийин ҳисобланади. Айниқса, феъл ва артикулларни ўрганишда анча қийинчиликка учрайди. Аммо бу муаммолардан қўрқмай Европадаги тиллар сифатида кизиқиб ўрганилади.

13. Корейс тили

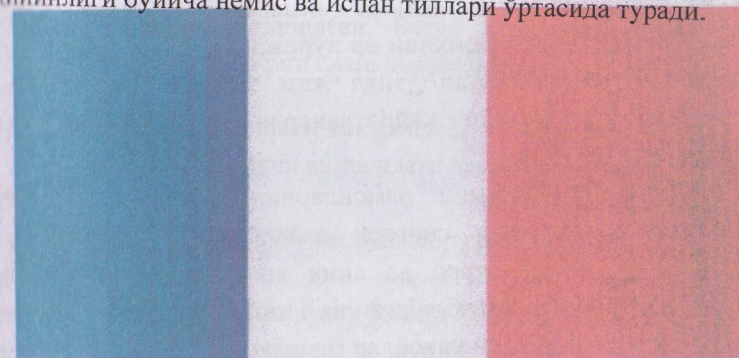
Корейс тили Жанубий Корея ва КХДР давлатлари тили. Бу тил 78 миллион одамни она тилиси ҳисобланади. Корейс тили бундан ташқари Хитой, Япония, АҚШ ва Россияда тарқалган. Грамматик томондан Япон, Хитой тилларидан ўрганишга осон ҳисобланади. Мамалакат тарихи, маданиятини ўрганувчилар пул топиш мақсадида ишловчилар кўпроқ бу тилни ўрганишади.

14. Француз тили

Дунё рейтингида 14-ўринда турадиган тил бу француз тилидир. Дунёда энг кўп тарқалган тиллардан биридир. Француз тили дунёдаги энг ёқимли, сеvimли тиллардан бири бўлгани учун “севишганлар тили” деб ҳам аталади. Францияни пойтахти Париж “севишганлар шаҳри” дейилади. Бу тил роман гуруҳидаги тилларга киради. Бу тилда 29 давлат гаплашади. Канаданинг бир қисми Швецария, Бельгия, Монако ва Франция давлатларидир. Бу тилни 75 миллион киши она тилим деб ҳисоблаган. Дунёни 250 миллион кишиси бу тилда ҳозирги кунда гаплашади. БМТнинг хужжатлар юритувчи тилидан биттаси ҳисобланади.

Кўп одамлар Француз тилини гўзалликни ҳис қилиш учун ва кимлардир ишлаш учун ўрганишади. Бу тил хориж тиллари ичида ўрганиш қийин бўлган тиллар гуруҳига киради. Ўрганиш қийинлиги бўйича немис ва испан тиллари ўртасида туради.

XIX. Китоб ва мутолаа тўғрисида

55 та сара фикр

Одамзод яратган мўъжизаларнинг мўъжизаси китоб. Китоб коинот ҳаётига оид жаъми билимларни жаҳон ақлий камолотининг бутун тарихини ер курраси халқларининг тарихий меҳнати ва тажрибасини ўзида жам этади. Китоб инсоният ижодиётининг чинакам ҳайратланарли ва эътиборга лойиқ белгисидир.

Китобларда кечмиш замонларнинг ақл-идроки яшайди; хоки тупроқлари туш сингари аллақачонлар тўзгиб кетган одамларнинг овози бурро ва аниқ янграб туради. Инсоният яратган қайта-қайта ўйлаб кўрган ва эришган нарсаларнинг бари-худди сеҳрли сандикдай китоблар саҳифасида сақланиб қолган.

Яхши китоб мева бериб, бошқа китобларнинг туғилишига олиб келади; унинг шуҳрати асрдан – асрга ўтади. Доимо китоб ўқиган киши ҳар куни жаҳоннинг донишманд кишилари билан мулоқотда бўлади. Китоблар қалбни ёритади, инсонни юксакликка кўтаради ва кучига куч қўшади, унда энг яхши орзу-истакларини уйғотади, ақлини чарҳлайди ва юракни юмшатади. Агар бирор яхши китобни ўқисангиз, ҳаётингизда янги саҳифа очилади.

Мутолаасиз ҳақиқий билим йўқ, усиз на сўз, на кенг кўламда тушунча ҳам бўлмайди. Мутолаа тафаккурни чуқурлаштиради, ақлан изланиш ва хадисларни таҳлил қилишга ўргатади.

Китоб ва мутолаа тўғрисида мазмунни теран ва топиб айтилган ажойиб ҳикматлар ҳеч қачон унутилмайди; улар авлоддан-авлодга ўтиб бутун асрлар давомида хотирада сақланади. Ҳикматли сўз ва афоризмлар чинакам ҳаётнинг донишмандлик ва адабиётнинг мағзи. Ҳикматли сўз ва афоризмга бой китоблар ўқувчига кўпроқ наф беради.

Лўнда ҳикматли сўзлар кишиларнинг миясига сингиб қолади илдиз отиб гуллайди, ҳосил беради ва ҳамиша таъсир кўрсатиб боради. Китоб ва мутолаа ҳақида жуда кўп алломалар, олимлар, ёзувчилар, файласуфлар ҳамда буюк мутафаккирлар ўзига хос фикр билдиришган. Бугун интернетда ғолиб деб топилган 55 та сара фикрни сизга ҳавола этамиз.

Китоб мутолааси ҳақидаги 55 та сара фикр.

1. Адабиёт – ҳаётни англашдаги асосий воситадир .
Фернандо.
2. Китоб – бу қўлингизда ушлаб турган орзу.
Нил Тейман.
3. Менинг китобларимни ўзимга қолдир,
Менинг бутун борлигим шундан иборат.
Франц Кафка.
4. Яхши китоб – туганмас бойликдир.
Д.Р.Камминг.
5. Яхши китоб – яшаш учун куч ва виждондир.
Джон Мултон.
6. Китоб ўқишга одатланган киши ўзига ҳаётни барча кийинчиликлардан сакловчи бошпана (жой) тайёрлайди.
Сомерсет Моэм.
7. Ёзувчи китобни бошлайди. Ўқувчи эса тугатади.
Сэмюэль Джонсон.
8. Китоблар – ажралиб бўлмайдиган неъматдир.
Стивен Кинг.
9. Китоблар – бу самолёт поезд ва йўлдир.
Улар борар еримиз, саёҳатимиз ва ўйимиздир.
Анна Квиндлен.
10. Китоблар – яшаш дунёимизни ёритувчи маёқдир.
Е.П.Уилл.
11. Китоблар – энг босиқ ва доимий дўстимиз, тўғри ва доно маслақдошимиз ва энг чидамли ўқитувчимиздир.
Чарльз Уильям Элиот.

12. Китобсиз уй – деразасиз хонадир.
Генрих Манн
13. Китоб ўқиш орқали сиз бир нечта ҳаётда яшайсиз.
Уильям Стайрон
14. Китобсиз хона – жонсиз танага ўхшайди.
Марк Тулли Цицерон
15. Бизнинг ақлимиз худди қилич ўткирланмаса, ўтмас бўлганидек китобга мухтождир.
Джорф Мартин
16. Китоб ўқиган киши ўлгунча минг ҳаётда яшайди. Китоб ўқимаган бир ҳаётда.
Джорф Мартин
17. Китоб менинг озод ҳаётимга йўлланмадир.
Опра – Уинфри
18. Мен яхши китобларни ўқиган кишиларнинг ҳаётида, албатта, сирли ўзгаришлари бўлишига ишонаман.
Джоан Роулинг
19. Болалар ўқишни ота-оналарининг тиззаларида ўрганадилар.
Эмили Бухвальд
20. Фарзандини китоб ўқиш лаззатига ўргатиш унга берилган совғадир.
С.Лупан
21. Кутубхонани мерос қилиш яхши, уни ўзингиз йиғсангиз унданда яхши.
Огастин Бирелл
22. Яхши дўстлар; – яхши китоблар ва уйғоқ виждон; бу идеал ҳаётдир.
Марк Твен
23. Ўқиш хавфли бўлиши ҳам мумкин.
Диана Сеттерфилд
24. Мен телевизор олдида ўқий олмайман. Кимдир уни қўйса, мен бошқа хонага китоб ўқигани чиқиб кетаман.
Граучо Маркс

25. Менга кутубхона жаннатдай туюлади.
Хорхе Луис Бархес
26. Мен китоб ўқувчилар рўйхатида туғилганман ва уни ҳеч тугатолмасам керак.
Мод Кейси
27. Агар сиз ўзингиз ҳоҳлаган китобни ёзилмаганлигини сезсангиз, уни ёзишга ҳаракат қилинг.
Тони Маррисон
28. Агар сиз барча ўқийдиган китобни ўқисангиз, сиз ҳам улардай фикр юритасиз.
Ҳаруки Мураками
29. Менга ўзим ўқимаган китобни берган киши менинг энг яқин дўстимдир.
Авраам Линкольн
30. Сиз қандай иш билан машғул бўлишингизга қарамай китоб ўқиш учун вақт топишингиз керак.
Конфуций
31. Барча китобни ўқиганлар етакчи бўлавермайди. Аммо ҳамма етакчилар – китобхондир
Гарри Трумэн
32. Китоб ўқийдиган киши ҳар доим ўзича бўш вақт топади.
Фредерик Дуглас
33. Китоб ўқиш барча ерга бепул берилган билетдир
Мэри Шмидт
34. Ўқиш ақл учун зарур. Худди машқ гавда учун бўлганидек
Джозеф>Addисон
35. Ўқиш бизни уйдан чиқаради, аммо барча ерда бизга уй топиб беради.
Хейзел Рочман

36. Ўқиш – якка қолганингиздаги энг марокли ишдир –
Гарольд Блум
37. Китоблар шунчалик кўпки, аммо вақт оз.
Фрэнк Заппа
38. Китобга севги шундай севгики, у кечирим сўрамайди
ва ҳимояланмайди, хатто ўзини оқлай олмайди.
Ю.А.Лэнгфорд
39. Яхши китобни ўқиб бўлиб, ўзимга энг яхши дўст
орттиргандай бўламан.
Олвер Толдсмит
40. Китоб ўқишга қизиқиш бу – катта совғадир
Элизабет Хордвик
41. Яхши китоб ўқимаган киши одамлар орасида китоб
ўқимаган кишидан фарқи йўқдир
Марк Твен
42. Дунё бу – китоб, ким саёҳат қилмаса, у китобнинг фақат
бир варағини ўқийди.
Святой Августин
43. Китоблар дунёси – одамлар яратган буюк кашфиётдир.
Кланерс Шепард Дей
44. Фарзандлар дунёқарашини кенгайтириш йўллари кўп.
Китобга муҳаббат улар ичида энг яхшисидир.
Жаклин Кеннеди
45. Китоб – дунёқарашни ёзувчи воситадир
Алан Беннет
46. Китоб ўқишдаги бахтлардан бири инсоният яратган
доно фикрларга қўшилишдан иборатдир.
Шмаэль Руд
47. Китобдан яхши дўст йўқ.
Эрнест Хемингуэй
48. Китоб ўқиш маҳорати ҳам худди фикрлаш ва хат ёзиш
маҳорати кабидир.
Исак Дизраэли

49. Ўзи билан китоб олиб юрмайдиган одамга ҳеч
қачон ишонма.
Лимони Сникет
50. Ўқиётган нарсангиз, сизни ўзгартиради.
Дипак Чопра
51. Китоб ўқиш бу – фикрлаш, сиғиниш, дўст билан
сўзлашиш, ўз фикрини айтиш, ўзгалар
дунёқарашини эшитиш, мусикадан завқланиш,
жонли табиатни кўриш ва пляжда ўйнашдир.
Роберто Боланьо
52. Сиз инсонга китоб сотганингизда фақат қоғоз,
сиёҳ ва елим эмас, балки унга янги ҳаёт сотасиз.
Кристофор Морли
53. Ўз кутубхонангизни ташкил қилинг. Китобда
ўқиганларингиздан ўзингиз қулоғингизга
ёққанларини қалбингизга ўрнашганларни йиғиб
боринг.
Ральф Эмерсон
54. Китобни овоз чиқариб ўқиш одамларни бир-
бирига боғлайди. Ҳаттоки, ижарани биргалашиб
тўлагандан ҳам мустаҳкамрок.
Януш Вишневский
55. Бўш вақт кутубхонага бориш учун мўлжалланади.
И. Бродский

Маълумот 26.07.2017 йил интернетдан олинган.

XX. Китоб ўқиш тезлигини биласизми?

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Қарори билан 16 август 1999 йил “Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандартлари” тасдиқланган.

Шунга кўра 4 синф ўқувчиси йил охирида минутига 100-120 та сўз ўқиши керак.

9 синф ўқувчиси 180 та сўзни 1 минутда овоз чиқариб нотаниш текстдан ўқиши керак.

Агар сиз ҳар куни бир соат вақтингизни бадиий китоб ўқишга сарф қилсангиз бир йилда қанча китоб ўқиган бўласиз?

1. $100 \cdot 60 \text{ минут} = 6000 \text{ сўз ўқийсиз (бир кунда)}$
 2. $\text{Бир йилда} = 365 \text{ кун} = 365 \cdot 6000 \text{ сўз} = 2\,190\,000 \text{ сўз}$
 3. Ўртача битта китобнинг бир бетидан 200-220 та сўз бўлади
 4. Ўртача китобнинг бети 200 бет бўлсин
 5. $\text{Битта китобдаги сўз} = 200 \cdot 200 = 40\,000 \text{ та}$
 6. $\text{Бир ўқув йилида ўқиган китобингиз} 2190000 : 40000 = 55 \text{ та тахминан}$
 7. Агар ҳар минутига 120 та сўз ўқисангиз бир йилда 200 бетли китобдан 66 та ўқийсиз
 8. Агар сиз ўқиш тезлигингизни минутига 150 та сўзга чиқарсангиз бир йилда ҳар куни бир соатдан ўқиганингизда 200 бетли китобдан 82,5 дона ўқиган бўлардингиз.
 9. Агар сиз 70 йил шундай китоб ўқисангиз $82,5 \cdot 70 = 5775 \text{ дона китоб ўқиган бўлардингиз. Бу ўқиш талабга жавоб берадими?}$
 10. Агар 9 синф ўқувчиси минутига 200 та сўз ўқиса, 70 йилда 200 бетли китобдан 7700 дона ўқийди.
- Агар бутун ер юзида 130 миллион китоб мавжудлигини ҳисобга олсак, бу $(5775 : 136000000) \cdot 100\% \approx 0,004 \text{ фоиз экан.}$
- Агар сиз ўша ўқиш тезлигингизда 17500 йил ўқисангиз Ер юзидаги китобни бир фоизини ўқир экансиз. Ҳаммасини ўқиб чиқиш учун 1 миллион 750 минг йил ўқиш керак бўлади.

Тасвирли ўқишда (харфсиз сўзсиз алоҳида) машқлар

1. Азиз ўқувчим, сиз китобни тез тасвирли ўқишга қизиқсангиз куйидаги ритм ва машққа эътибор беринг, айрим жадвалларга соатлаб термилиб машқ қилинг. Ҳамма нарсани унутиб тез ўқисангиз, сизда ахборотни қабул қилиш ва тайёрлаш 10 марта кўпаяди.

2. Ўқийдиган нарсангиз билимни қайси турига боғлиқлиги тез ўқишни мақсадини ва ўқиш тезлигини билганингиздан кейин кўзингизни кўриш бурчагини секундига 10 марта катталаштирасиз (кенгайтирасиз). Ўқиладиган нарсани кўндалангига, диагонаliga ўқишни ўрганиш керак. Саволлар тузиб, шунга жавоб ишташ керак. Бунда эмоционал кайфият тез ўқишга ёрдам беради. Мияни бошқа фикрлардан тозалиги китобдаги манбалардан фойдаланиб, хотирага қараб ахборот айтишда асосий омил бўлади.

Азиз ўқувчим!

Сизни дунёдаги машҳур, тез ўқийдиган, кўп ўқийдиган, тасвирли ўқийдиган, машҳур инсонлар ҳақида ажойиб фикрлар, тез ўқиш сирлари, уларнинг техникаси ва методлари ҳақидаги манбалардан хабардор қиламиз.

1. Дунёда энг кўп китоб ўқиган рус ёзувчиси А.Н.Рубакинга дунёдаги 130млн китобни ўқиш учун 43680 йил керак.

2. Тез ўқишда рекорд қўйган минутига 163333 сўз ўқиган Ира Иваченко (Киевлик) 130 млн китобни 136,2 йилда ўқийди.

3. Киевлик Евгений Алексеенко минутига 416250 та сўз ўқийди. Бу эса 130 млн китобни 53,4 йилда ўқиб бўлади.

XXI. Дунёда қайси давлат аҳолиси энг кўп

китоб ўқийди?

Статистик маълумотларга кўра, ҳафталик соатни қанчасини китоб ўқишга сарфлайди деган маълумотлар давлатлар ўртасида муҳокама қилиниб, уларнинг рейтинг даражаси қуйидагича белгиланди:

- 1-ўрин Ҳиндистон ҳафтасига 10,7 соат вақтини китоб ўқишга сарфлайди.
- 2-ўрин Таиланд ҳафтасига 9,4 соат
- 3-ўрин Хитой ҳафтасига 8,4 соат
- 4-ўрин Филиппин ҳафтасига 7,6 соат
- 5-ўрин Египет ҳафтасига 7,5 соат
- 6-ўрин Чехия ҳафтасига 7,4 соат
- 7-ўрин Россия ҳафтасига 7,1 соат

Келтирилган маълумотларга кўра, Россия аҳолисини 75 фоизи доимий бадиий адабиётни ўқийди. Хабар ва ахборотлар билан танишиб боради. Сайтлардаги ахборот ва кўрсаткичларни таҳлил қилади.

Японияда ўқишни ўртача бир кунлик вақти қуйидагича тақсимланади.

1. 4,41 минут газета ўқишга
2. 24,8 минут китоб ўқишга
3. 16,8 минут журнал ўқишга сарф қилинади.

Бу рақамларни оддий арифметик усулда таҳлил қилиб қуйидаги хулосани чиқариш мумкин.

1. Бир йил 52 ҳафта Ҳиндистонлик бир йилда $52 \cdot 10,7 \text{ соат} = 554 \text{ соат}$ китоб ўқир экан.
2. Ўртача китоб 300 бетни ташкил этади бир бетда ўртача 200-205 та сўз бўлади.
3. Агар бир минутга 200 та сўз ўқийдиган китобхон ўртача бир китобни 5 соатда ўқиб чиқади.
4. Бир йилда эса $5564 \text{ соат} : 5 = 111$ та китоб ўқир экан.

Демак, қуйидаги рақамларни қайд этиш лозим.

1-ўрин Ҳиндистонлик ҳафтасига 10,7 соат китоб ўқиса, ўртача китобдан бир йилда 111 та китоб ўқилади.

2-ўрин Таиландлик ҳафтасига 9,4 соат китоб ўқиса, бир йилда ўртача 97 та китоб ўқийди.

3-ўрин Хитойлик ҳафтасига 8,4 соат китоб ўқиса, бир йилда ўртача 83 та китоб ўқийди.

4-ўрин Филиппинлик ҳафтасига 7,6 соат китоб ўқиса, бир йилда ўртача 78 та китоб ўқийди.

5-ўрин Мисрлик ҳафтасига 7,5 соат китоб ўқиса, бир йилда ўртача 78 та китоб ўқийди.

6-ўрин Чехия ҳафтасига 7,4 соат китоб ўқиса, бир йилда ўртача 77 та китоб ўқийди.

7-ўрин Россия ҳафтасига 7,1 соат китоб ўқийди. Бир йилда 71 та китоб ўқийди.

Японияда ҳафтасига 3 соат китоб ўқир экан, бир йилда ўртача 30 та китоб ўқир экан.

Ҳурматли китобхон!

Сиз ўзингизни бир минутда нечта сўз ўқишингизни аниқлаб, нечта китоб ўқишингиз мумкинлигини солиштириб, таҳлил қилиб, хулоса қилинг.

XXII. Қайси ёзувчи энг кўп китоб ёзган?

1. Ёзувчилар ҳақидаги бу савол интернетда адабиёт соҳаси бўйича қизиқувчилар кўп китоб ўқийдиган инсонлар, олимлар, адабий танқидчилари ва шу соҳани мутахассисларидан олинган жавоблар тўпланиб, рейтинг даражаси қуйидагича белгиланди.

1-жавоб

Дунё адабиётида асарлари юқори баҳоланиб мукофотланган ёзувчилар ўртасида энг кўп асар ёзган машҳурлар деб қуйидагилар аниқланди:

1. А.С.Пушкин	12. И.А.Бунин
2. М.Ю.Лермонтов	13. Н.А.Некрасов
3. Ф.М.Достоевский	14. В.В.Маяковский
4. Л.Н. Толстой	15. Б.Акунин
5. А.П.Чехов	16. Д.Донцова
6. М.Горький	17. Т.Устинова
7. И.С. Тургенов	18. Стивен Кинг
8. Н.В.Гоголь	19. Джек Лондон
9. А.И.Куприн	20. Марк Твен
10. А.Н Островский	21. Артур Конан Дойл
11. Александр Дюма	

и.Л

2-жавоб

Юқоридаги саволга 100 дан ортиқ мутахассислар қуйидагича фикр ёзишди. Бу саволга жавоб бериш қийин бўлсада “Адабиётга китобнинг миқдорига эмас сифатига эътибор бериш керак” - деб таъкидлашди.

1. А.С. Пушкин	4. Л.Н.Толстой.
2. М.Ю. Лермонтов	5. Д. Донцова
3. Ф.М. Достоевский	6. Н.В.Гоголь каби
- иждокорларни юқори баҳолашган.

3-жавоб

Кўп китоб ёзган ёзувчилар турли даврларда турлича бўлган. Александр Дюма асарлари бир неча полкада турган

бўлсада, Александра Марининг асарлари бир ярим полкани ташкил этади. Шеърлари ўзи 28 та китобда жамланган.

Қайта қуриш даврида Чейзанинг 25 томлик асарларини севиб ўқишди. Дарья Донцова жуда кўп ёпиқ асарлар ёзди. Бундай ёзувчилар жуда кўп. Бундай китоблар бир кунлик китоблар бўлиб, ўқиб бўлганидан кейинроқ эсдан чиқарасан. Пушкин, Толстой, Достоевский, Гоголь ва бошқа классик ёзувчилар асари эсдан чиқмайди, шунинг учун адабиёт фанидан мактаб дастурларида ўқитилади.

4-жавоб

Мен шахсан Александр Дюма асарларини кўпини ўқиганман. Унинг асарлари деярли ўзининг ҳаёти ва кечирганлари ҳақидаги романлар. Буни ўзи тан олиб шундай деган: “Ҳар куни кўрганларим тўғрисида бир неча қатор бўлсада ёзиб бораман. Аммо рус ёзувчиларини асарига тан бераман”. Айниқса

1. А.С.Пушкин	4. Л.Н.Толстой
2. Д.Донцова	5. М.Ю.Лермонтов
3. Ф.М.Достоевский	6. Н.В. Гоголь

Бу ёзувчилар асарларини миқдори эмас, сифати билан машҳур деган юзлаб жавоб олинди.

5-жавоб

“Қайси ёзувчи энг кўп китоб ёзган?” - деган савол ҳамма вақт ўйламай жавоб берадиган савол эмас. Бу - классик савол. Агар сифатига кўп эътибор бермай миқдори томондан энг кўп китоб ёзган ёзувчилар:

1. Лафайет Рональд (500 томлик асар ёзган, китоблари деярли дунёни барча тилларига таржима қилинган)
2. Жозе Карлос Рьок де Альноим Инуе (1046 та илмий фантастик роман) ёзган.
3. Филип М.Паркер (1007 та китоб ёзган).
4. Барбара Картленд (723 та китоб ёзган)
5. Дарья Донцова (140 дан ортиқ детектив асар ёзади)

6. Александр Дюма - отаси (647 та роман ёзган)
7. Лола де Бега
8. Агата Кристи
9. Андрей Болтов (350 томлик асар ёзган. Деярли 100 йил

яшаган)

10. Иван Франко (Украиналик бу ёзувчи ёзган китобларининг номи ўзи катта битта китоб бўлди).

Интернетда ташкилланган “Қайси ёзувчи энг кўп китоб ёзган?” деган саволига жавоблар “100-К ўйин” номи билан олиб борилди ва барча жавоблар таҳлил қилиниб, балл берилди.

1-ўрин	А.С. Пушкин	42 балл олди.
2-ўрин	Л.Н. Толстой	26 балл олди.
3-ўрин	Д.Донцова	14 балл олди.
4-ўрин	А.П. Чехов	11 балл олди
5-ўрин	Н.В.Гоголь	5 балл олди
6-ўрин	Ф.М. Достоевский	2 балл олди
7-ўрин	М.Ю. Лермонтов	0 балл
8-ўрин	У.С. Тургенев	0 балл
9-ўрин	М.В. Ломоносов	0 балл

Белгиланган 100 баллик баҳолаш тизимида юқоридаги 6 нафар ёзувчиларга балл берилди. Улар кучли ўнлик рўйхатига олинди.

Маълумотлар 26.07.2017 йилда Интернетдан
[http://www.Bolshoyvopros.ru/gutstions/588992-100-k/kakoj-isa/..... dan olindi](http://www.Bolshoyvopros.ru/gutstions/588992-100-k/kakoj-isa/)

XXIII. Дунёни ўзгартирган 100 дахо орасида

ёзувчилар борми?

17 октябрь 2016 йил интернетдан олинган маълумотларга кўра “100 великих людей изменивших мир”- Рағто рўйхатида дунёни ўзгартирган буюк инсонларни рейтинги берилди. Буларни барчаси албатта ўзининг ғоясини, фикрини, қилган ишини баён қилиб жуда кўп асарлар (китоблар) ёзган. Аммо ўзининг ёзган баъдий, сиёсий, тарбиявий асарлари билан машҳур бўлган қуйидаги ёзувчилар дунёни ўзгартирган буюклар орасидан жой олди.

6- ўрин **Мао Цзэдун (1893-1976)** - Хитойдаги Коммунизм асосчиси, Хитой халқ Республикаси бошлиғи, “Катта сакраш”, “Маданий Революция” китоблар муаллифи.

37-ўрин **Лев Николаевич Толстой (1828-1905)** - Ўз асарларида “Тенглик тарбияси” назариясини яратган. Асарлари: Россия, Европа, Осиё, АҚШда машҳур бўлган.

39-ўрин **Жюль- Верн (1828-1905)** Франциялик фантастик ёзувчи. Асарларида инсоният ихтироларини олдиндан кўра олди.

46- ўрин **Александр Дюма (1802-1870)** - ҳар хил мавзуларга доир 647 та роман ёзган асарлари кўп тилларга таржима қилинган француз ёзувчиси.

47- ўрин **Александр Пушкин (1799-1837)** шоир, ёзувчи, драматург, рус адабиёти юлдузи.

64- ўрин **Ян Амос Коменский (1592-1670)** Чехиялик инсон тарбиясига доир педагогик асарлар муаллифи.

66- ўрин **Уильям Шекспер (1564-1616)** машҳур инглиз драматурги, 17 та комедияга, 11 та трагедия, 10 та хронологик, 5

та поэма, 154 та инсонга маслаҳат берувчи ҳаётнома асарлар муаллифи.

71- ўрин **Леонардо да Винчи (1450-1519)** фаннинг барча соҳалари бўйича универсал фикрловчи буюк инсон.

76- ўрин **Иоганн Гутенбург (1397-1468)** китоб босишни ихтиро қилган буюк мутафаккир.

100-ўрин **Гомер (эрамиздан аввалги XVIII аср)** "Илиада ва Одессия" асарлари муаллифи. Грек поэзияси асосчиси.

XXIII. Адабиёт бўйича Нобель мукофоти соҳиблари

1901. Рене Сюлли-Прюдом (1839-1907, Франция) – асарларининг адабий аҳамияти юксак бадиийлиги хиссиёт ва интелектнинг уйғунлиги шунингдек, уларга илгари сурилган ғоялар учун.

1902. Теодор Моммзен (1817-1903, Германия) – тарихий мавзуда ижод қилган замонавий ёзувчилар ичида энг улуғи "Рим тарихи" йирик монументал тадқиқотининг муаллифи.

1903. Бюрнстерне Мартини Бюорсон (1832-1916, Норвегия) – чин илҳом маҳсули бўлган руҳ софлиги билан ажралиб турувчи олижаноб ва кенг камровли шеърияти ҳамда эпик ва драматик истеъдоди учун.

1904. Фредрик Мистрал (1830-1914, Франция) (1,2 мукофотлар) – халқ руҳини ҳаққоний акс эттирувчи бетакрор ўзига хос шеърияти учун. Хосе Валдо Эчегарай-Эйсагирре (1,2 мукофотлар) (1832-1916, Испания) – испан драмаси анъаналарини ўзига хос оригинал услубда тиклаган кўплаб ёрқин асарлари учун.

1905. Генрик Сенкевич (1846-1916, Польша) – эпос соҳасидаги буюк хизматлари учун.

1906. Жозие Кардуччи (1835-1907, Италия) – фақатгина шеърий асарларига хос бўлган чуқур билимдонлик ва танқидий руҳ учунгина эмас, аввало уларнинг ижодий шиддати услубининг ангиллиги ва лирик таъсирчанлиги учун.

1907. Жозеф Редярд Киплинг (1865-1936, Буюк Британия) – кузатувчанликлари, бой ҳаёлот дунёси, ғояларнинг буюклиги ва юксак ҳикоячилик маҳорати учун.

1908. Пюдолф Кристоф Эйкен (1846-1926, Германия) – ҳаётнинг идеалистик фалсафасини ҳимоя қилиш ва

ривожлантириш йўлидаги жиддий изланишлари, асарларига хос бўлган ўткир тафаккур кучи, кенг фикрлаш доираси, образларнинг жонлилиги ва ишончилиги учун.

1909. Селма Оттилиана Ловиза Лагерлюф (1858-1940, Швеция) – барча асарларини бошқаларникидан ажратиб турувчи юксак идеализм, бой ҳаёлот дунёси ва таъсирчанлиги учун.

1910. Паул Ёханн Людвиг фоон Хейзе (1830-1914, Германия) – лирик шоир, драматург, романнавис ва дунёга машҳур хикоялар муаллифи сифатида ўзининг узоқ ва сермахсул ижод йўли давомида яратган асарларида намоёниш этган юксак бадий маҳорати, идеализми учун.

1911. Морис Метерлинк (1862-1949, Белгия) – серкирра адабий фаолияти, айникса, тасаввур бойлиги ва поэтик ҳаёл парвози билан машҳур бўлган драматик асарлари учун.

1912. Герхардт Гауптман (1862-1946, Германия) - энг аввало, драматик санъат соҳасидаги сермахсул, ранг-баранг ва буюк хизматлари учун.

1913. Робиндранат Тагор (1861-1941, Хиндистон) - шоирнинг ўз сўзлари билан айтганда ғарб адабиётининг ажралмас қисмига айланган шеърий тафаккури акс этган чуқур хиссиёт билан йўғрилган бетакрор ва ажойиб шеърлари учун.

1914. Мукофот берилмаган.

1915. Ромен Роллен (1866-1940, Швеция) - асарларининг юксак даражадаги идеализми турли инсон типларини тасвирлашда одамзодга ҳамдардлиги, ҳақиқатга содиқлиги учун.

1916. Карл Густав Вернер фон Хейденстам (1859-1940, Швеция) - жаҳон адабиётининг янги боскичининг энг ёрқин намоёндаси сифатида.

1917. Карл Адолф Геллеруп (1857-1919, Дания) (1.2 мукофотлар)-поэтик ижодининг ранг-баранглиги ва юксак

идеаллари учун. Хенрик Понттопидан (185-1943, Дания) - (1.2 мукофотлар) - замонавий Дания воқелигини ҳаққоний акс эттирган асарлари учун.

1918. Мукофот берилмаган.

1919. Карл Фридрих Георг Шпителлер (1844-1924 Швеция) – 1 - “Олимпия баҳори” бебаҳо эпоси учун.

1920. Кнат Гамсун (Гамсун) (1857-1952, Норвегия) – “Ер шарбати” монументал романи учун.

1921. Анатол Франс (1844-1924, Франция) - услубининг нафислиги чуқур ҳамдардлик ҳисси билан йўғрилган гуманизм ва ҳақиқий галликларга хос шавки билан ажралиб турувчи ажойиб ижод маҳсуллари учун.

1922. Хасинто Бенавенти-Мартинес (1866-1954, Испания) - шарафли испан драмаси анъаналарини давом эттиришдаги ажойиб маҳорати учун.

1923. Уилям Батлер Юитс (1865-1939, Ирландия) – ирланд миллий руҳининг юксак бадий маҳорат билан ифодаловчи илҳомбахш шеърий ижоди билан.

1924. Владислав Станислав Реймонт (1867-1925, Польша) - буюк миллий эпос – “Эркалар” романи учун

1925. Жорж Бернард Шоу (1856-1950, Ирландия) - идеализм ва инсонпарварлик руҳи билан йўғрилган ижоди учун ажойиб поэтик гўзаллик билан уйғун ўткир ҳажвиёт учун

1926. Грассия Деледа (1871-1936, Италия) - кадрдон Сардиния ороли ҳаёти ёрқин акс этувчи идеализм руҳи билан сугорилган асарлар, шунингдек, умуман инсоният муаммоларига чуқур ёндашуви учун.

1927. Анри Бергсон (1859-1941, Франция) - ғояларининг ёркинлиги ва ҳаётбахшлиги учун, шунингдек, ушбу ғояларни акс эттиришдаги маҳорати учун.

1928. Сигрит Унсет (1882-1949, Норвегия) – ўрта асрлар Скандинавиясининг ёдда муҳрланиб қолувчи тасвири учун.

1929. Томас Манн (1875-1955, Германия) – аввало, замонавий адабиётнинг мумтози бўлиб қолган ва шухрати ўсишдан тўхтамаган буюк “Буден - броклар” романи учун.

1930. Синклер Луис (1885-1951, АҚШ) – кучли ва таъсирчан носирлик маҳорати, шунингдек, янги тип ва характерлар яратишдаги ноёб ҳажв ва юмор қобиляти учун.

1931. Эрик Карлфелдт (1864-1931, Швеция) – шеъриятини учун (мукофот ўлимидан сўнг топширилган)

1932. Жон Голсуорси (1867-1933, Буюк Британия) – чўккиси “Форсайтлар” ҳақидасага бўлган юксак даражадаги носирлик маҳорати учун.

1933. Иван Алексеевич Бунин (1870-1953, Россия Франция) – рус анъанавий насрий анъаналарини қатъият билан давом эттиришдаги маҳорати учун.

1934. Луиджи Пиранделло (1867-1936, Италия) – драматик ва сахна санъатини қайта тиклашдаги ижодий маҳорати ва ихтиролари учун.

1935. Мукофот берилмаган.

1936. Южин Ўнил (1888-1953, АҚШ) – трагедия жанрининг янги талкин қилувчи драматик асарларининг таъсир кучи ҳаққонийлиги ва чуқурлиги учун.

1937. Роже Мартин Дюгар (1881-1958, Франция) – “Тибб оиласи” романида инсон тасвирининг бадиий кучи ва

ҳаққонийлиги, шунингдек бугунги кун ҳаётининг муҳим жиҳатлари акс этгани учун.

1938. Пюрол Бак (1892-1973, АҚШ) – хитой деҳқонлари ҳаётини серқирра том маънодаги эпик тасвири ҳамда биографик асарлари учун

1939. Ранс Эмил Силланпя (1888-1964, Финландия) – фин деҳқонларининг ҳаётига чуқур кириб борганлиги ва деҳқонларнинг урф-одатлари ва табиати билан боғлиқлигини ажойиб санъат даражасида кўрсатгани учун.

1940-1943. Мукофот берилмаган.

1944. Ёханнас Енсен (1873-1950, Дания) – поэтик ҳаёлот дунёси билан интеллектуал зехн ва ижодий ўзига хослик уйғун бўлган ноёб қудратга эга ижодий услуби учун.

1945. Габриэла Мстрал (1889-1957, Чили) – унинг номини бутун Лотин Америкаси адабиётининг идеалистик орзу – интилишлари тимсоли даражасига кўтарган ҳақиқий хиссиётларга бой шеърияти учун.

1946. Герман Хессе (1877-1962, Германия) – мумтоз адабиёт учун хос бўлган хусусиятлар инсонпарварлик ғоялари яққол акс этиб турувчи илҳомбахш ижоди ҳамда ажойиб услуби учун.

1947. Андре Жид (1869-1951, Франция) – инсоний муаммолар ҳақиқатга мардона мухаббат ва садоқат руҳи билан йўғрилган ҳолда тақдим этилган теран мазмунли ва ҳаддан қимматли асарлари учун.

1948. Томас Стернз Элиот (1888-1965, Буюк Британия) – замонавий шеъриятга қўшган буюк новаторона хиссаси учун.

1949. Уильям Фолкнер (1897-1962, АҚШ) – замонавий Америка романи тараққиётига бадиият нуқтаи назаридан қўшган улкан хиссаси учун.

1950. Бертрен Рассел (1872-1970, Буюк Британия) – инсонпарварлик идеали ва фикр эркинлиги ғояларини илгари сурувчи ранг-баранг ва сермазмун асарлари учун.

1951. Пер Фабиан Лагерквист (1891-1974, Швеция) – ижод билан инсоният олдида турган азалий саволларга жавоб ахтарган ёзувчи мулоҳозаларининг бадиий кучи ва мутлақ эркинлиги учун.

1952. Франсуа Мориак (1885-1970, Франция) – романларида ҳаётий дамларни инсон руҳиятини чуқур акс эттирган ҳолда кўрсатгани ва уларнинг бадиий қудрати учун.

1953. Уинстон Леонард Спенсер Черчелл (1874-1965, Буюк Британия) – тарихий ва биографик ҳарактерли асарларидаги юксак маҳорати учун ҳамда олий инсоний қадриятларни илгари сурган тенгсиз нотиклик санъати учун.

1954. Эрнест Миллер Хеменгуэй (1899-1961, АҚШ) – яна бир маротаба “Чол ва денгиз” асарида намоён этган носирлик маҳорати шунингдек замонавий насрга кўрсатган таъсири учун.

1955. Халдоур Куляи Лакнесс (1902, Исландия) – асарларининг Исландия буюк ҳикоячилик санъатини такрор намоёиш этган эпик кучи учун.

1956. Хуан Роман Хименс (1881-1958, Испания) – испан шеърлятидаги руҳ юксаклиги ва бадиий софлик намунаси бўлган шеърлари учун.

1957. Албер Камю (1913-1960, Франция) – инсон виждони аҳамиятини акс эттирган асарлари билан адабиётга қўшган улкан хиссаси учун.

1958. Борис Леонардович Пастернак (1890-1960, Россия) – замонавий лирикада эришган сезиларли ютуқлари, шунингдек буюк рус эпик романи анъаналарини давом эттиргани учун.

1959. Салваторе Квазимодо (1901-1968, Италия) – бугунги кунимизнинг ғожа тажрибасини мумтозлик даражасида жонли тасвирлагани учун.

1960. Сен-Жон Перс (1887-1975, Франция) – бугунги кунимизни акс эттирувчи юксак ва образли шеърлят учун.

1961. Иво Андрич (1892-1975, Сербия) – инсоний тақдирларни ҳамда ўз мамлакати тарихи билан боғлиқ муаммоларни тўлақонли очиб кўрсатишга имкон берган эпик қобилияти учун.

1962. Жон Стейнбек (1902-1968, АҚШ) – нозик юмор ва ўткир ижтимоий нигоҳи билан уйғун реалистик ҳамда шоирона қобилияти учун.

1963. Георгос Северес (1900-1971, Греция) – қадимги эллинлар даври маданиятини чуқур хис қилишдан далолат берувчи лирик шеърлари учун.

1964. Жан Пол Сартр (1905-1980, Франция) – давримизга улкан таъсир кўрсатган ғояларга бой, озодлик ва ҳақиқатни излаш руҳи билан йўғрилган ижоди учун. (Мукофот олишдан бош тортган)

1965. Михаил Александрович Шолохов (1905-1984, Россия) – Россия учун туб бурилиш давридаги дон казаклари ҳақидаги эпосининг бадиий қуввати ва тўлақонлиги учун.

1966. Шмуэл Юзеф Агнон (1888-1970, Исроил) – (1.2 мукофотлар) – яҳудий халқ оҳанглари билан йўғрилган ниҳоятда чуқур ўзига хос носирлик санъати учун. Нелли Закс (1891-1970 Германия) (1.2 мукофотлар) – яҳудий халқ тақдирини таъсирчан тадқиқ этувчи буюк лирик ва драматик асарлари учун.

1967. Мигел Астуриас (1899-1974, Гватемала) – замирида Лотин Америкаси хиндулари ҳаётига қизиқиш ҳисси ётувчи ёрқин ижод маҳсуллари учун.

1968. Ясунари Кавбата (1889-1972, Япония) - япон онги мохиятини очиб берувчи ёзувчилик маҳорати учун.

1969. Семуал Беккет (1906-1989, Ирландия) - наср ва драматургия соҳасидаги замонавий инсон фожеаси мавзуси чўкки даражасига кўтарилган новаторона асарлари учун.

1970. Александр Исаевич Солженитсин (1918, Россия - АҚШ) - буюк рус адабиётининг ўлмас анъаналарини давом эттиришдаги маънавий қудрати учун.

1971. Пабло Неруда (1904-1973, Чили) - бутун бир қитъа тақдири ва орзу – интилишларини ўзида мужассам этувчи шиддатли шеърляти учун.

1972. Генрих Бюолл (1917-1985, Германия) - Немис адабиётининг қайта тикланишга улкан ҳисса бўлиб қўшилган воқеаликнинг кенг қамровли манзарасини яратиш билан ҳарактер кашф этиш санъатининг уйғунлигини юксак даражада намоён этувчи ижоди учун.

1973. Патрик Виктор Мартиндейл Уайт (1912, Австралия) - янги адабий қитъани кашф этишдаги эпик ва психологик маҳорати учун.

1974. Эйвинд Ёнсон (1900-1976, Швеция) - (1.2 мукофотлар) - озодликка хизмат қилувчи замон ва макон билмас носирлик саънати учун. Матинсон Ҳарри (1904-1978, Швеция) (1.2 мукофотлар) - шудринг поэмасидан коинотгача – барчасини қамраб олган ижод учун.

1975. Эудженио Мнтале (1896-1981, Италия) - ҳаётга чуқур ва теран нигоҳи билан ажратиб турувчи буюк шеърляти учун.

1976. Сол Беллоу (1915, АҚШ) - ижодига хос бўлган инсонпарварлик билан замонавий маданият нозик таҳлилининг уйғунлиги учун.

1977. Висенте Александре (1898-1984, Испания) - инсоннинг коинотдаги ва замонавий жамиятдаги ҳолатини акс эттирувчи, айна пайтда жаҳон урушлари оралиғида испан шеърляти анъаналари қайта тикланаётганининг далили бўлган буюк шеърли ижоди учун.

1978. Исаак Башевс Зингер (1904-1991, АҚШ) - ўз илдизлари билан поляк-яхудий маданиян анъаналарига бориб тақалувчи, шу билан бирга азалий муаммоларни илгари сурувчи таъсирчан носирлик маҳорати учун.

1979. Одесеас Элитес (1911, Греция) – юнон анъаналари йўлида кучли ҳиссиёт ва ақлий тафаккур билан замонавий инсоннинг ижод эркинлиги, ҳамда ҳукуки учун курашишини тасвирловчи шеърляти учун.

1980. Чесав Милош (1911, Польша) – муаммолар билан тўлиб-тошган дунёда инсоннинг ҳимоясизлигини тиник нигоҳ билан мардона кўрсатганлиги учун.

1981. Эллиас Канетти (1905, Австрия) - дунёқарашининг кенглиги, ғояларга бойлиги ва бадий кучи билан эътибор қозонган асарлари учун.

1982. Габриел Гарсиа Маркес (1928, Колумбия) - ҳаёлот ва реаллик қўшилиб бутун бир қитъа ҳаёти ва зиддиятларини акс эттирувчи ҳикоя ва романлари учун.

1983. Уилям Голдинг (1911, Буюк Британия) - реалистик наср санъати аниқлиги, асотиранг-баранглиги ва хилма хиллиги билан уйғунлашиб, инсоннинг бугунги кундаги ҳаёти мохиятини англашга кўмак берувчи романлари учун.

1984. Ярослав Сейферт (1901-1986, Чехия) - ўзига ҳослиги ҳиссиёт ва тасаввурга бой дунёси билан ажралиб турувчи ҳамда рух эркинлиги инсон қобилятларини кенглигидан далолат берувчи шеърляти учун.

1985. Клод Эжен Анри Симон (1913, Франция) - ижодида инсон ҳаёти маъносини очиб беришда даврни чуқур хис этган туйғусини шеърий ва тасвирий асос билан уйғунлаштиришга эришгани учун.

1986. Воле Шоинка (1934, Нигерия) - улкан истикболга эга бўлган маданият театри ва шеъриятини яратгани учун.

1987. Иосиф Бродский (1940-1996, Россия - АҚШ) - тиник фикр ва шеърият эхтироси билан йўғрилган кенг камровли ижоди учун.

1988. Нажиб Махфуз (1911, Миср) - бутун инсониятнинг мулки бўлиб қолган, баъзан ўта реалистик, баъзан шартли - рамзий тасвир алмашилиб турувчи асарлардан араб насри санъатини намойиш этгани учун.

1989. Камилло Хосе Села (1916, Мексика) - инсон ожизлигини босик ҳамдардлик билан кўрсатувчи сермазмун насри учун.

1990. Октава Пас (1914-1998, Мексика) - серхиссиёт интелект ва инсонпарварлик туйғулари билан тўлиқ эхтиросли асарлари учун.

1991. Надин Гордимер (1923, ЖАР) - Алфред Нобелнинг таъбири билан айтганда, ўзининг ажойиб эпослари билан инсониятга улкан фойда келтирган.

1992. Дерек Уолкотт (1930, Тринидад) - санъатга садокатини намойиш этувчи ёрқин шеърий ижоди учун.

1993. Тони Моррисон (1930, АҚШ) - Америка воқелигининг кенг қўламли манзарасини ўзининг орзуларга ва шоирона рухга тўла романларида акс эттиргани учун.

1994. Кеензабуро Оэ (1935, Япония) - реаллик ва асотирлар қўшилиб бугунги кун воқелиги манзараларини шеърий кудрат билан акс эттирувчи ҳаёлий дунё яратган асарлари учун.

1995. Шеймас Хини (1939, Ирландия) - ўтмиш кундалик мўъжизалари билан қайта тирилувчи шеърий жозиба ва чуқур этик маъзмун билан йўғрилган асарлари учун.

1996. Вислава Зимборска (1923, Польша) - инсон ҳаёти манзараларида тарихий ва биологик контекстни ўткир ҳимоя билан акс эттирувчи шеърияти учун.

1997. Дарио Фо (1926, Италия) - ҳукумат танқиди ва ҳўрандалар санъатини ҳимоя қилишда ўрта аср масҳарабозларидан қолишмайди.

1998. Жозе Самараго (1922, Португалия) - ҳаёл, ҳамдардлик ва киноя билан йўғрилган ривоятлар ёрдамида тасаввур маҳсули бўлган воқеликни англаш имкониятини берувчи асарлари учун.

1999. Грасс Гюнтере (1927, Германия) - ўтмишни унутилиб кетган киёфасини қувноқ ва ғамгин тасвирлаган асарлари учун.

2000. Синжуан Гоа (1940, Хитой) - жамият ҳаётини синчковлик ва зукколик билан тасвирлаб, Хитой романи ва драматургиясига йўл очиб берган асарлари учун.

2001. Вияхар Сурадхпрасад Найпол (1950, Тринидад) - наилс ҳикоячилик санъати, шунингдек, ўқувчи камситилган маданиятлар ҳам мавжудлиги тўғрисида ўйлашга мажбур қила билиш маҳорати учун.

2002. Имре Кертес (1928, Венгрия) - инсоннинг нозик қалби тарихининг ваҳшиёна шафқатсизлигига қарши қўйилган ижод учун.

2003. Жон Максвелл Кеззе (Жанубий Африка) - ажойиб композицияси кўп маъноли диалог ва таҳлилнинг чуқурлиги билан характерланувчи Дефо ва Кафка аънаалари изидан бориб инсон ёлғизлиги моҳиятини очиб берувчи асарлари учун.

2004. Элфрида Элинек (Австрия) - "Пианиночи" романи учун

2005. Гаролд Пинтер - драматург (Буюк Британия)

2006. Ўрхан Памук (Туркия)

2007. Дорис Лессинг (Буюк Британия)

2008. Гюстав Леклезе (1940 йил) Франция

2009. Герта Мюллер (1953 йил) Германия

2010. Марио Варгас (1936 йил) Перу

2011. Тумас Транстремер (1931-2015) Швеция

2012. Мо Янь (1955 йил) Хитой
2013. Элис Манро (1931 йил) Канада
2014. Патрик Маддиано (1945) Франция “Юлдузлар майдони” китобига
2015. Светлана Алексеевич (1948 йил) Белоруссия
2016. Боб Долан (1941 йил) АҚШ
- 2017 йил Нобель мукофоти Британиялик адиб Кадзуо Ишигурога берилди.

Адабиёт бўйича Нобель мукофоти олган Давлат ёзувчилари рейтинги.

1. Франция 12 киши (1901, 1904, 1921, 1927, 1937, 1947, 1952, 1957, 1964, 1985, 2014, 2008) йилларда
2. Германия 10 киши (1902, 1908, 1910, 1912, 1929, 1946, 1966, 1972, 1999, 2009) йилларда
3. АҚШ 10 киши (1930, 1936, 1938, 1949, 1954, 1962, 1976, 1978, 1993, 2016) йилларда
4. Буюк Британия 9 киши (1907, 1932, 1948, 1950, 1953, 1983, 2005, 2007, 2017) йилларда
5. Швеция 8 киши (1909, 1915, 1916, 1931, 1951, 1974, 1974 (0.6), 2011) йилларда
6. Италия 6 киши (1906, 1926, 1934, 1959, 1975, 1997) йилларда
7. Россия 5 киши (1933, 1958, 1965, 1970, 1987) йилларда
8. Испания 4 киши (1922, 1956, 1904, 1977) йилларда
9. Ирландия 4 киши (1923, 1925, 1969, 1995) йилларда
10. Польша 4 киши (1905, 1924, 1980, 1996) йилларда
11. Норвегия 2 киши (1903, 1928) йилларда
12. Дания 2 киши (1917, 1944) йилларда
13. Чили 2 киши (1945, 1971) йилларда
14. Греция 2 киши (1963, 1979) йилларда
15. Япония 2 киши (1968, 1994) йилларда
16. Австрия 2 киши (1981, 2004) йилларда
17. Мексика 2 киши (1989, 1990) йилларда
18. Тринидад 2 киши (1992, 2001) йилларда
19. Бельгия 1 киши (1911) йилда
20. Ҳиндистон 1 киши (1913) йилда
21. Швецария 1 киши (1919) йилда

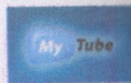
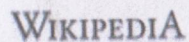
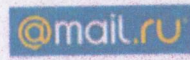
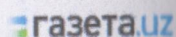
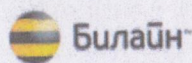
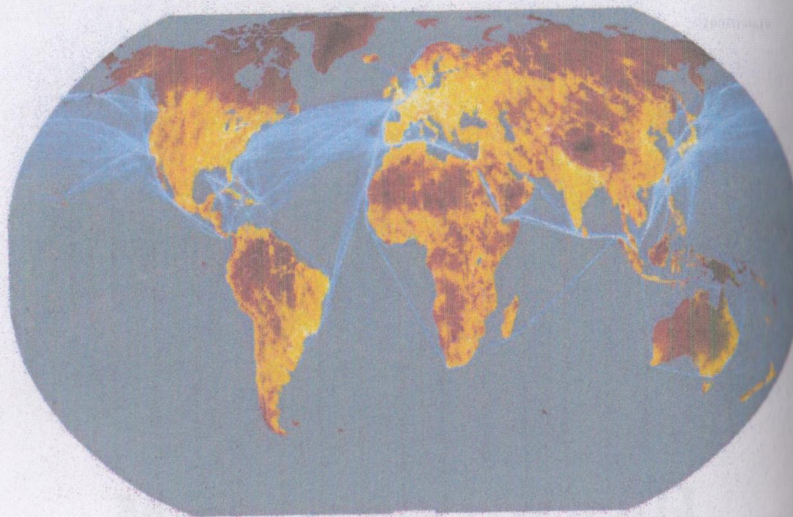
22. Норвегия 1 киши (1920) йилда
 23. Финландия 1 киши (1939) йилда
 24. Исландия 1 киши (1955) йилда
 25. Сербия 1 киши (1961) йилда
 26. Исроил 1 киши (1966) йилда
 27. Гуватемала 1 киши (1967) йилда
 28. Австралия 1 киши (1973) йилда
 29. Колумбия 1 киши (1982) йилда
 30. Чехия 1 киши (1984) йилда
 31. Нигерия 1 киши (1986) йилда
 32. Миср 1 киши (1988) йилда
 33. ЖАР 1 киши (1991) йилда
 34. Португалия 1 киши (1998) йилда
 35. Хитой 2 киши (2000-2012) йилларда
 36. Венгрия 1 киши (2002) йилда
 37. Жанубий Африка 1 киши (2003) йилда
 38. Туркия 1 киши (2006) йилда
 39. Перу 1 киши (2010) йилда
 40. Канада 1 киши (1931) йилда
 41. Белоруссия 1 киши (2015) йилда
- Изоҳ:

1901 йилдан 2018 йилгача Адабиёт соҳасида 112 та Нобель мукофоти берилган.

1. 1904 йилда, 1966 йилда, 1974 йилда 2 кишига $2 \times 0.6 = 1.2$ Нобель мукофоти берилган.
2. 1914, 1918, 1935, 1940, 1941, 1942, 1943 йиллари Нобель мукофоти берилмаган.

ИККИНЧИ БЎЛИМ

I. Дунёнинг 10 машхур ихтирочиси.

1. **Архимед (Юнонистон)** “π” сонини аниқ қийматини ҳисоблаш учун кўплаб ускуналар, қамал тўплари, тош отарлар, кўзгу ёрдамида куёш нурини тўплаб, душман кемаларини ёндириб юборган.

2. **Никола Тесла (1856-1943)** Трансформатор, асинхрон машина, ўзгарувчан ток, кўп фазали тизимлар, симсиз телеграф, замонавий робот техникаси, тесла трубинаси яратди. Унга ихтироси учун патент олган.

3. **Томас Эдисон (АҚШ) (1847-1931)** 4000 дан ортиқ ихтиро қилган. 1000 тасига патент олган дунёдаги ягона ихтирочи. Электр лампочка, кинокамера, чўғланма лампа, трансформаторни турли хилларини ихтиро қилган. Нью-Йоркни электрлаштирган инсон сифатида тарихда ном қолдирди. Умр бўйи ҳар куни 6 соатдан ухлаган холос.

4. **Александр Трекем Белья (1847-1912)** телефон ихтирочиси, айсбергларни аниқловчи мослама, электр портапеано, замонавий металл кидириш асбобини кашф этган.

5. **Жорж Вестингауз (1846-1914)** ўзгарувчан ток асосида ишлайдиган электр тизимлари, доимий токка ишловчи қурилмалар, ҳаво кучи ёрдамида ишлайдиган тормоз ихтирочиси. АҚШда ўзини қилган ихтироларига 361та патент олган.

6. **Жером Хал Лемелсон (1923-1997)** автоматлаштирилган омборсаноат роботлари, симсиз телефон, нусха кўчирувчи аппаратлар, видеомагнитофон, видеокамера, электроника асбоблари ёрдамида саратон касаллигини аниқлаш бўйича патентлар олган.

7. **Александриялик Герон (10-70)** Миср Буг трубинаси ихтирочиси. Рим империяси энг оқил инсони. Насос, шприц, шамол тегирмони ихтирочиси.

8. **Бенжамин Франклин (1706-1790)** АҚШ ёзувчиси сатирик сиёсатчи олим, жамоат ва давлат арбоби. Яшин қайтаргич, армоника шишаси, “Франклин печкаси”, бифокл кўзойнаги, эгилувчан сийдик катетири каби ихтиролар қилган.

9. **Эдвин Ленд (1901-1990)** АҚШлик бу ихтирочи фотография билан боғлиқ нарсаларни ихтиро қилган ва

такомиллаштирган “Памироно” компаниясига асос солган 535 та патент олган.

10. Леонардо до Винчи (1452-1519) италиялик у ўз даврининг буюк дахоси. Кўп йилларни ортда қолдириб, ўша даврда амалий жиҳатдан рўёбга чиқариш мумкин бўлмаган кўплаб технологияларни яратган. Сув ости кемаси, танк ҳақида фикр билдирган.

“Ватанпарвар” газетаси 11 апрель 2014 йил

II. XX асрнинг машҳур ихтиролари.

(The Times)

1. 1914-йили моторлашган кино камера ихтиро қилинди.
2. 1916-йили электродрел ихтиро қилинди.
3. 1917-йили радиоприёмник ихтиро қилинди.
4. 1922-йили электрчайник ихтиро қилинди.
5. 1923-йили электрсоат ихтиро қилинди.
6. 1924-йили громкоговорител (кучайтиргич) ихтиро қилинди.
7. 1925-йили консерва очадиган пичоқ ихтиро қилинди.
8. 1929-йили Автомобилга радио ихтиро қилинди.
9. 1930-йили реактив двигатель ихтиро қилинди.
10. 1931-йили “Электро бритва” ихтиро қилинди.
11. 1934-йили зажигалка ихтиро қилинди.
12. 1935-йили “Радар” ихтиро қилинди.
13. 1936-йили Товушидан танийдиган машина ихтиро қилинди.
14. 1937-йили «Пылесос» (чанг тозалагич) ихтиро қилинди.
15. 1938-йили Шарикли ручка ихтиро қилинди.
16. 1939-йили Вертолёт ихтиро қилинди.
17. 1940-йили “Рангли телевизор” ихтиро қилинди.
18. 1941-йили “Сунъий юрак” яратилди.
19. 1942-йили “Турбовинтовой” двигатель ихтиро қилинди.
20. 1945-йили “Радио соат” ихтиро қилинди.
21. 1949-йили “Одноразовий фотоаппарат” ихтиро қилинди.
22. 1950-йили “Щелочное батарейка” ихтиро қилинди.
23. 1951-йили “Машина бошқарув усилители” ихтиро қилинди.
24. 1953-йили “Самолёт қора яшиғи” ихтиро қилинди.
25. 1954-йили “Чўнтак радиоси” ихтиро қилинди.
26. 1956-йили “Кулоқда эшитувчи аппарат” ихтиро қилинди.

27. 1957-йили “Рақамли соат” ихтиро қилинди.
28. 1960-йили “Музыкальный центр” ихтиро қилинди.
29. 1963-йили “Сичқонча” манипулятори ихтиро қилинди.
30. 1964-йили “Плазмали телевизор” ихтиро қилинди.
31. 1966-йили Ўйинчоқ машиналарни радио бошқаруви” ихтиро қилинди.
32. 1967-йили “Полорионид” ихтиро қилинди.
33. 1969-йили “Интернет” ихтиро қилинди.
34. 1970-йили “Рақамли термометр” ихтиро қилинди.
35. 1971-йили “Чўнтак калькулятор” ихтиро қилинди.
36. 1972-йили “Бир неча вилкага” разетка ихтиро қилинди.
37. 1975-йили “Рақамли камера” ихтиро қилинди.
38. 1976-йили “Литий аккумулятор батареялари” ихтиро қилинди.
39. 1977-йили “Электрон футбол” ихтиро қилинди.
40. 1979-йили “Электрон ўйинчоқлар” ихтиро қилинди.
41. 1980-йили “Плеер Sony Watchman” ихтиро қилинди.
42. 1981-йили биринчи “Ноутбук Epson HX-20” ихтиро қилинди.
43. 1983-йили “Уй компютери” ихтиро қилинди.
44. 1988-йили “Рақамли телефонлар” ихтиро қилинди.
45. 1989-йили “Дунё паутинга” алоқа тармоғи ихтиро қилинди.
46. 1990-йили “Нинтендо Гамо Бой” ихтироси.
47. 1993-йили “Пылесос Дусон” ихтиро қилинди.
48. 1994-йили “Рақамли симсиз телефон” ихтиро қилинди.
49. 1996-йили “МПЗ биринчи плейер” ихтиро қилинди.
50. 1997-йили “Моторолла” телефони ихтиро қилинди.
51. 1998-йили “Портативный DVD-плеер Panasonic” ихтиро қилинди.
52. 1999-йили “DVP от Tivo” ихтиро қилинди.
53. 2000-йили “Флеш диск” ихтиро қилинди.
54. 2001-йили “Плеер ифод” ихтиро қилинди.
55. 2004-йили “Samsung олед ТВ” ихтиро қилинди.
56. 2006-йили “Can Disk Vikro CD” ихтиро қилинди.
57. 2007-йили “Смартфон Iphone” ихтиро қилинди.
58. 2010-йили “Планшет Ipad” ихтиро қилинди.
59. 2011-йили “Планшет Kinalefize” ихтиро қилинди.
60. 2012-йили “Планшет Nexus 7” ихтиро қилинди.
61. 2013-йили “Игровой консол Playsitation-4” ихтиро қилинди.

III. XX аср мўжизаси

1. **Интернет**-инглизча (интернет МФА: (intə net) сўзидан олинган бўлиб, дунё халқаро компьютер тармоғида турли ахборотларни сақлаш ва узатишга хизмат қилувчи тизимдир. Уни куйидагича номлар билан аталади:

- Бутун дунё тизими;
- Глобал тизим;
- Компьютер тизими;

Интернет “Халқаро ўргимчак тўри” („Всемирная паутина” (World Wide Web WWW... ва бошқа узатиш тизимларида ишлайди.)

2. „Интернет”- номланиши ва ёзилиши.

Ёзувда 14-м Русского орфографического словаря РАН (2012) ёки қисқача [2] белгисида ифодаланади. Ёзма ва катта бош харфлар билан ёзилиши халқаро орфографик комиссия қарори билан келишилган. “Интернет” сўзи от ҳисобланиб, 2-шахс каби Интернет ва Интерфейс дейилади.

Ёзувда эса [3] [4] деб ёзилади.

3. Интернет тарихи

- 1957-йили СССР да биринчи ернинг сунъий йўлдоши космосга чиқарилгандан кейин АҚШ Мудофаа вазирлиги “Агар уруш бошланиб кетса, АҚШ учун энг яроқли алоқа тизими керак бўлади” деб ахборотларни ишлайдиган ва етказиб берадиган “DARPA” компьютер алоқа тизимини яратди. Бу алоқа тизими бошлиғи Джозеф Ликлайдер ўзини дастурини ишлаб чиқди ва амалда қўллади. Натижада 1-мартда компьютер тармоқ концепцияси яратилди.

- 1961-1964-йилларда Леонард Клейирок Пол Берон (Паут Боран) лар марказлаштирилган компьютер тизимлари бири-бири билан боғланган алоқа тизимлари ҳақида янгиликларни яратишди. Компьютерлар узлуксиз ишлаши битта компьютер хотираси бузилса, бошқасида сақлаб қолиш муаммоларини ҳал этишди.

- 1967-йили Ларро Роберт компьютерларни бир тизимга бирлаштириб, ахборотларни сақловчи “Пакет” лардан фойдаланиш муаммосини ҳал қилди.

Халқаро тармоқда “Пакетлар” тарқалиши амалга оширилди. Шундай қилиб Ларро Роберт 1967-йили “ARPA” компютерида биринчи “ARPANET” компьютер алоқа тармоғини яратди.

- Шу йили Англиялик Дональд Девис компьютер тармоғида турли тилларга таржима қиладиган детални яратди ва турли тилларга таржима қилиш концепциясини ишлаб чиқди. Дональд Девис томонидан “Пакет” термини такомиллаштирилди.

- 1969-йили АҚШ Мудофаа вазирлиги маблағига Лос-Анжелосдаги Калифорния университети, Стенфорд илмий текшириш институти, Санта-Барбарис университети ва Юма Штатидаги университетлар орасидаги масофалар кабел алоқа тизимига бирлаштирилди. Бу алоқа тизим Френка Хорта бошчилигидаги мутахассислар томонидан амалга оширилди ва тармоқни “ARPANET” деб номланади. Дастлаб бу тармоқда олимлар фанни турли янгиликларини тарқатишда фойдаланишди.

- 2-сентябрь 1969-йил Лос-Анжелосдаги Колефорния университетидаги “ARPANET” алоқа тармоғида “Honeywell DDDP - 516” имел 24 кб” компютерини оператив хотираси синовдан ўтказилди.

- 29-октябрь 1969-йили 21:00 да “ARPANET” тармоғи 640 км масофадаги

Лос-Анжелосдаги Калифорния университети ва Стенфорд илмий текшириш институти оралиғида синовдан ўтказилди. Лос-Анжелосдан Чарли Клейин юборган ҳар бир белги сигнал Стенфорд илмий текшириш институтида Билл Дювалль томонидан компьютер алоқаси орқали қабул қилинди, бунини телефон орқали изоҳланди ва тасдиқланди. “LOGIN” сўзи орқали берилган команда сигналлари 1.5 соат мобайнида қайта қабул

килинади. Бу кун тарихда “Интернет” ихтиро килинган сана деб қабул килинган.

- 1971-йили тармоқдан “Электрон почта” узатиш дастури ишлаб чиқилди ва амалга оширилди. Бу тезлик билан оммабоп алоқага айланди.

- 1973-йили Англия ва Норвегия (Четдаги давлатлар) ўртасидаги масофада трансатлантик “Телефон кабель” тизими уланди „ARPANET” шундай қилиб халқаро, давлатлар аро алоқа тизимига айланди.

- 1970-йилдан “ARPANET” тармоғида “Электрон почта” “Эълонлар”, “Янгиликлар” бўйича бошқа тармоқлар билан алоқаларни ташкиллашда Джон Постел ишлаб чиққан алоқа протоколларига амал қилинди.

- 1-январь 1983 йилдан “ARPANET” алоқа тизими хизмати “NSP на TCP/IP” протоколига асосан хизмат кўрсатадиган тармоқ бўлди. 1983 йили “ARPANET” тармоғида “ИНТЕРНЕТ” термини пайдо бўлди.

- 1984 йили “ARPANET” тармоғида янги рақобатчи АҚШ Миллий илмий форуми (NSF) га асосланган университетлар алоқа тармоғи “NSFNET” пайдо бўлди. “NSFNET” алоқа тармоғига 10 мингдан ортиқ компьютерлар уланган эди. Шундай қилиб “ИНТЕРНЕТ” сўзи мақоми аста-секин “NSFNET” га ўтди.

- 1988 йили “Internet Relay Chat” (IRC) протоколи ишлаб чиқилиб, интернетда реал вақт ичида суҳбатлашиш қоидалари яратилди.

- 1989 йили Европада “Ядро тадқиқотларини” Европа Иттифоқи (ЦЕРН) “Всемирной паутины” концепциясини яратди. Буни Британияни таниқли олими Тим Бернерс – Ли икки йил ичида протоколлаштирди. (HTTP тили HTML идентификатори URL)

- 1990 йили “ARPANET” тизими ўз ўрнини “NSFNET” га тўла бўшатиб берди ва шу йили ИНТЕРНЕТ телефон алоқа тизими “ДОЗВОЛ” тармоқка уланди.

- 1991 йили “Халқаро ўргимчак тўри” (“Всемирная паутина”) барча фойдаланадиган интернет алоқа тармоғига айланди.

- 1993 йили машҳур веб-браузер NCNA MOSOIC “Халқаро ўргимчак тўри” (“ВСЕМИРНАЯ ПАУТИНА”) машҳур бўлди.” WEB” даври бошланди.

- 1995 йилдан NSF NET тадқиқотлар қилувчи тармоққа айланди. Шу йили интернетда янги FTP файллар пайдо бўлди. “КОНСОРЦИУМ ВСЕМИРНОЙ ПАУТИНЫ” (W3C) ташкил топди. Интернетда янги-янги тармоқлар, янгиликлар пайдо бўлди. Интернет тушунчаси янада кенгайди.

- 1997 йили интернетда 10 миллиондан ортиқ компьютер, бир миллиондан ортиқ уй компьютерлари рўйхатдан ўтди. Интернет ахборотлар алмашинувини ташкилловчи халқаро тизимга айланди.

- Ҳозир интернетга “Спутник тармоғи”, радио каналлар орқали кабелли телевидения, телефон, сотовой телефон ва бошқалар орқали боғланиш мумкин. 5 йилда интернетдан фойдаланувчилар сони 50 миллионга ортиди, бундай муваффақиятни бошқа ахборот коммуникацияларда, радиода 38 йилда, телевиденияда 13 йилда, кабель телевидениясида 10 йилда эришилади.

- 22 январь 2010 йилда интернет “Халқаро космик станция” экипаж аъзолари билан алоқа қиладиган бўлди.

4.ИНТЕРНЕТ ҳақида башорат қилган ёзувчилар

- XIX асрнинг халқаро арбоби, философ, рус ёзувчиси Владимир Одоевский 1837 йилда “4338-йил” номи утопик романини ёзди. Асарда биринчи марта интернет ҳақида фикр билдиради. Романда шундай жумлалар бор. “Барча таниш уйлар магнит телеграфи билан туташтирилган, улар бир-бирлари билан

канча узок масофада яшашмасин, бир-бирлари билан алоқа қилиша олади”.

- 1908 йилда Серб электротехниги Тесло Никола (1857-1943) ўзининг юксак кучланишли ва юксак частотали тоқлар устида олиб борган ишлари билан дунёга машҳур бўлди. Электр инфор­мацион алоқаларда “бизнес” қилиш ғоясини яратди. “Бизнинг проект тайёр бўлиб ишга тушганда бизнесмен Нью-Йоркда туриб ўзини сўзини айтса, уни Лондонда ҳатто хоҳлаган жойида эшитади. Иш жойидан қилинган қўнғироқ планетани ҳамма жойига етади. Ҳар бир инсон жиҳозланган хонада, сувда, ҳавода, истаган нарсасини эшитишга, қўришга, гаплашишга муяссар бўлади. У хоҳласа мусика, қўшиқ, сиёсатчи нутқини тинглай олади, олимлар билан узок масофадан боғлана олади. Бундан ташқари ихтиёрий тасвир, символ, чизма, матнни бир жойдан иккинчи жойга етказадиган миллион­та қурилмалар битта станцияга жойлашади. Бу станцияда энергия симсиз узатилади.

- 1909 йили Инглиз фантастик ёзувчиси Эдуард Морган Форстер “Машина тўхтамоқда” номли ҳаёлий қиссасини ёзди. Бу асарида инсониятга хизмат қилувчи дунё автоматик тизимини яратди. Инсонлар уйлари, яшаши, ҳаёти, ҳаммаси деярли бир хил ҳолатда бир-бирини машина орқали қўра олади. Машина тўхтаса, ҳамма ўлади. Асарда интернет келажакда амалга оширадиган ишлари ҳақида фантастик- утопик фикр берган.

- 1946 йилда ёзилган Мюррея Лейнстернинг “Джо номидаги мантикий компьютер” ҳикояларида банк телекоммуникация авиоҳаракатлари ва инсониятга хизмат қиладиган бошқа технологияларни бошқарув тизими ҳақидаги ғоялар ва қарашлар акс этган.

Жуда кўп фантастик ёзувчилар замонавий компьютерлар миллатлараро, планеталараро муаммоларни ҳал қилиш лозимлиги ҳақида ёзишди, булардан бири Мултивасдир (1955-1979)

- 1970-1980 йилларда Айзек Азимов, ака-ука Страгацкийлар қатта, барча планеталар алоқасини таъминловчи ахборот узатувчи машиналар ҳақида ёзди.

- 1966 йилда фантастик ёзувчи Сергей Снегов “Худога ўхшаган одамлар” асарида “Қатта академик машина” ҳақида ёзди. Фантастик ёзувчилар ўз асарларида компьютер масштабини қатталаштирувчи “Мэйнфреймлар” ҳақида ҳам ёзишди.

- 1974 йилда Андрей Сахаров “Дунё ярим асрдан сўнг” асарини ёзди. Асарда 50 йил ичида “Всемирной информационной системы” (ВИС) тузиш яратиш ҳақида ёзади. Бу дунё ахборот тизими орқали ихтиёрий минутда дунёни хоҳлаган жойидаги китобни ўқиш мумкинлиги қачондир бирор нарса ҳақидаги ахборотни топиш “ВИС” ёрдамида ихтиёрий нарса ҳақида маълумот олиш, қизиқарли, керакли инфор­мацияларни хоҳлаган пайтда олиш, инсон эришган ютуқлари ва келажаги ҳақидаги маълумотлар олиш, телевизорларни хоҳлаган каналдан қўриш ҳақида ёзади. “ВИС” ҳар бир кишига ахборотларни олишда максимал эркинлик ва танлаш ҳуқуқини бериб, инсонларни индивидуал фаоллаштириши ҳақида ёзади. Фантастик ёзувчилар ўзининг дунёқарашини кенглиги, фан ва техника тарраққиёти бўйича бир неча йил олдинни қўра билиши ва уни аниқ тасаввур қила олиши билан машҳурдир. Шунинг учун улар ёзган асарлар олимларга илм йўлини “машъала” (маёқ) бўлиб ёритиб беради.

5.Келажак

Келгусида тижорат “Изланувчан интернет тармоғи” қуйидагиларни ўз тармоғига бирлаштиради:

- National Lamoda Rais
- Abilene Networb
- GEANT
- GLORLAD

Россияда машхур “Абилин” лойиҳаси бўйича АҚШ билан ҳамкорликда ишловчи тижорий бўлмаган “Интернет-2” юкори тезликда тадқиқот ўтказувчи тармоқ ташкилланди.

Абилин лойиҳаси бўйича бу тармоқдан фойдаланиладиган бошқа мамлакатлар илмий текшириш марказларини ёки ҳамкорлик қилувчи идораларни АҚШнинг 230 та университети билан 200 Гбит/сек тезликда алоқа қилиб илмий тадқиқотларни етказилишини кафолатлайди.

Бу тармоқ инсонга энг эффектив қийматга эга бўлган ахборотларни етказишда хизмат қилади.

6. Асосий тамойиллари

Интернет – минглаб кооператив идоралар, илмий муассасалар, давлат идоралари ва уй компьютерлари уланган тармоқлардан ташкил топган. Тармоқда ҳар хил “Архитектура ва топология” хизматлари бўйича пакетларни маршрут бўйича етказишда “IP” (интернет протокол) протокоliga амал қилинади.

1992 йилда тузилган “IETF, IAB-интернет архитектура иттифоқи, “NETF”, “IAB”. Интернет ташкилотлари бўлиб турли маслаҳатлар олиб, ҳар-ҳил тадқиқотлар ўтказиб, янгиликларни ўрганиб, интернетни келажакдаги ривож ҳақида шуғулланади.

7. Протоколлар

Протоколлар – маъноли қилиб айтганда бирор манбани қелишилган “тил”га алмаштириш, айрибошлаши, узатилиши тушунилади.

Ҳар хил компьютер тармоғида фақат битта “тил”да тарқатилади. Протокол – халқаро тармоқдаги манбаларни кичик тармоққа узатиш қоидаси.

Интернетдаги протоколлар тузилишини “Стеком протоколов TCP-IP” деб юритилади.

Интернетда “OSI” кўп тарқалган протоколлар:

- амалий таништирув BER, DNS, FTP, HTTP, IMAP, LDAP, POP3, SNMP, SMTP, SSH, Tel net, XMPP

- намоишли таништирув (представлений) SSL, PS

- транспортли TCP, UDP

- тармоқли ELGRP, ICMP, IGVP, IP, IS-IS, OSPF, RIP

- каналли ARCANETATM, Ethernet, Frame relay, PPP, L2TP, SLIP, TOKENRING, бундан ташқари HDLC стандартлашмаган бўлмасада интернет тармоқларида оммалашган OSCAR, CDDDB, MFTP, Bit Torrent деб номланган файлларни алмаштирувчи протоколлар мавжуд.

8. Структура (сервиси и услуги) сервислар ва хизматлар тузилиши

Бугунги интернетда барча тармоқдаги ресурсларни иш билан таъминланишида жуда кўп миқдордаги сервислардан фойдаланилади.

Улардан машхурлари:

- DNS сервис-тармоқдаги уй манзилларини топади ва у билан алоқани боғлайди.

- Электрон почта - (e-mail) бир инсонни бир киши билан, керак бўлса бир неча абонентлар билан алоқа қилишини таъминлайди.

- IRC сервис - текстларни реал вақт ичида боришини таъминлайди.

- Телеконференция-жамоа фикрларини алмашишини таъминлашга имконият яратади.

- FTP сервис-барча файлларни сақлаш архиви.

- Telnet сервис-ўчирилган компьютерларни “терминал режими” да бошқаришни таъминлайди.

- World Wide Web (w.w.w “всемирная паутина” ёки “гипертекстовая система”). Бу турли тармоқдаги манбаларни интеграциялаб битта алоқа майдони ҳосил қилади.

- потоковое мултимедиа – стандарт хизматни буюртмачи топшириғига асосан таъминловчи энг яхши сервис

9. Хизмат кўрсатиш.

Ҳозирги кунда интернетда энг кўп хизмат кўрсатиш турлари қуйидагилар:

- WWW «Бутун дунё ўргимчак тўри»
- Веб-форумлар
- Блоглар
- Википедия
- интернет магазинлар
- Интернет-аукционлар
- Ижтимоий тармоқлар
- Электрон почта
- Янгиликлар гуруҳи
- Файллар алмаштирувчи тармоқ
- Пулли электрон тизим
- Интернет радио
- Интернет телевидения «IPTV»
- IP телефония
- Мессенджерлар
- FTP-серверлар
- IRC (реализовано также как веб-чаты)
- Қидирув тизими
- Интернет реклама
- Ўчирилган терминаллар
- Ўчирилган бошқарув
- Кўп фойдаланиладиган ўйинлар
- Веб 2.0
- Интернет трайдинг

Энг кўп интернетда хизмат кўрсатиш тури ҳозирча 24 таши ташкил этади.

10. Браузерлар

Веб саҳифани кўрсатувчи компьютер дастурига - Браузер дейилади.

Улар жуда кўп бўлиб энг машҳурлари «Google Chrome» Internet Explorer, Mozilla Firefox, Safari, Opera ва бошқалар

11. Тиллар

Интернетга кириш давлат чегаралари билан чекланмайди, аммо тил чегаралари сақланади. Инглиз тили интернетни асосий тили ҳисобланади. Рус тили эса иккинчи ўринда туради. Интернетда рус тилида гаплашувчилар сфераси «Русский интернет» ёки қисқача «RUNET» номи билан аталади.

12. RUNET

RUNET (ҳарфларда «Runet» ёзилса, ўқишда [Рунэт] – бу интернетнинг рус тилида мулоқот қилувчилар тармоғи. Бугунги кунда Runet - дунё паутина тармоғи бўлиб, у 1987-1994 йилларда ташкил топди. 28 август 1990 йили интернет тармоғига Курчатов номидаги атом энергия институти «ИПК МИНАВТОПРОМ» ва «Дастурчи физик олимлар» уланди. 19 сентябр 1990 йили эса интернетда замонавий рус тилидаги тармоқ ташкил топди.

Буни халқаро ахборот маркази Internic деб аталди. 7 апрел 1994 йили «Internic» ни «Русский домен» деб аташди. Домен – РФ-Российский Федерация манзилни «URL» - деб белгиланди. Бу интернетдаги DNS нинг асосий тармоғи бўлди. 12 май 2010 йили эса «Интернетнинг статистик техник маркази» номи билан «Интернет» [18] деб номланади. 2010 йили «РФ» га аъзо бўлган 700 минг уйларни 350 мингтаси иш юритувчи шахсларни ташкил қилади. «Домен РФ» ни 8% и рус тилида гаплашадиган ва ёзадиганларни ташкил этса, 30%и рус тилида мулоқот қиладиганларни ташкил этади. Қолганларни эса адабиёт тадқиқотчилари китобга қизиққанлар ва бошқа маълумотга қизиққан тадқиқотчилардир. «Домен РФ» га аъзо бўлганларни 50%и Москва шаҳрида, Москва областларидаги 9 фойизи ташкил этади. 8 фойизи Санкт-Петербургда, қолганлари эса турли жойларидан.

13. Интернетнинг юридик асослари ва умумий хоссалари

1. Интернет турли керакли географик маълумотлар йиғиндисидан иборат тармок бўлгани учун уни аниқ эгаси бўлмайди.

2. Интернетнинг бир ердан бошқарилмагани учун уни тармокдан бутунлай ўчириб бўлмайди.

3. Интернет инсоният эришган буюк ютукдир. (Катта бойлик)

4. Интернет фойдаланувчи шахслар кизиқишига қараб фойдали ва зарarli хоссаларга эга.

5. Интернет, энг аввало, очиқ ахборотларни сақловчи ва узатувчи воситадир маршрут бўйлаб узатилган шифрланмаган ахборотлар тутиб қолиши ва ўқилиши мумкин.

6. Интернет-тармокдаги компьютерларнинг барчасини телефон тармоқларини бир-бирига улайди. Агар телефонда автоматик жавоб берувчи қурилмаси бўлса, у ёзилган ахборотни кўнғироқ қилган ҳар бир кишига тарқатади.

7. Интернет сайтдаги ахборотларни ўқувчи талабига қараб, индивидуал холда тарқатиш тамойилига амал қилади.

8. «Спам серверы» ва «Замби сети» ахборот узатувчини хохиши билан ахборотни яширин узатиши мумкин. (Бунда алоқа почта «Спам электрон почта» узатувчининг алоқа почтаси реклама варақалари ва брошюралар сир тугилади.

9. — Интернет ахборотларни тарқатишда табиат қонунларига амал қилади. Агар ижтимоий соҳа вакиллари ахборотга кизиқиши катта бўлса, ахборотлар кенг ва тез тарқатилди, кизиқиш бўлмаса тарқатилмайди.

10. — Интернет тармоғида ёки ЭВМ тармоғида қонунда тарқатишга руҳсат этилмаган. Келишилмаган ахборот, таъқиқланган асарлар, давлат сирлари ва турли йғволар тарқатилса, қайси давлат ҳудудида бўлса, ўша давлат қонунлари асосида чора қўрилади.

11. — БМТ нинг 3 июнь 2011 йилда қабул қилинган резолюциясида: “Интернет эришган ютуқлар инсон ҳуқуқларини базасини ташкил этади. Уни бирор региондан узиб қўйиш инсон ҳуқуқларини паймол қилиш ҳисобланади” - деган ёзув [20] бор.

14. Интернетдан фойдаланиган асосий соҳалар. Электрон бизнес.

Текшириш натижаларига кўра интернет жуда кўп ресурслар қатори “[21] мулк пул фаолиятида ҳам хизмат кўрсатади. Маҳсулотларни реклама қилиб сотишда электрон тўловларда маркетинг хизматида банк амалиётларида кенг маълумотларидан фойдаланилади. “Oxford economies” берган маълумотга кўра интернет хизмати бўйича сотилган маҳсулотлар суммаси 20.4 триллион АҚШ доллори тенг бўлиб, бу дунёда сотилган маҳсулотларни 13,8 фоизини ташкил этади.

Барча турдаги ахборотларни тарқатиш

Интернет – босмаҳона “онлайн”ларида маҳсус сайтлар бор: Янгиликлар сайти адабиёт илмий оммабоп болалар учун аёллар учун ва бошқа сайтлар мавжуд бўлиб улар (қунига бир марта, ҳафтада бир марта ва ойда бир марта) маҳсус тарқатилади.

Бундан ташқари интернетда янги материал тушиши билан тез тарқатадиган “Интернет-радио”, “Интернет-телевидения”лар мавжуд.

“Интернетда - СМН” (ахборотларни халқаро иттифоқи) тизими ривожланиши туфайли қоғозда ўқиш кескин камаймоқда. АҚШда 2009-йилда ўтказилган тадқиқотларга қараганда 18 дан 35 ёшдагиларни 19 % гина қоғозда ўқийди. Газета ўқийдиганларни ўртача ёши 55 ёшни ташкил этади. АҚШда газета нашр тиражи 1989 йилдан 2009 йилгача қунига 62 миллиондан 49 миллион донага қисқарди.

Интернетда адабиёт, мусиқа ва кино.

Интернет электрон кутубхонасида жуда кўп асарлар мавжуд. Тармоқдан жуда кўп нодир китоблар хақида маълумотлар бор. Бундан ташқари босилмай қўйган китоблар сақланади. Хозирги кунда атоқли ва ёш ёзувчи ва шоирлар ўз асарларини интернет кутубхонасига жойлаштиришмоқда. “MP3” формати пайдо бўлиши билан интернетда мусиқа жойлаштириш ва тарқатиш ривожланди. Интернетда “Bit Torrent” технологияси асосида файл алмаштирувчи тармоқ орқали кинофилмларни узатиш, ва ёзиб олиш имконияти каттадир. Интернетда адабиёт, мусиқа ва киноларни кўчиришда авторлик ҳуқуқи сақланади.

15. Алоқа.

Электрон почта хозирги кунда энг кўп тарқалган алоқа воситасидир. Бундан ташқари интернетда “ip” – телефония “Skype” дастурида ишловчи алоқа воситалари ҳам мавжуд.

Бугун интернетда алоқачини кўриб гаплашувчи (видеовызов) “NOIP” алоқа тизими пулли ишламоқда. Интернетда оммавий қўлланилаётган рақамли алоқа тизими (сотовую связь) яъни, “мессенжерлар” вазифани тез бажариши, киймати арзонлиги ва ишлатишга қулайлиги туфайли, инсонлар фойдаланиб келаётган телефон алоқаларини сиқиб чиқармоқда.

16. Интернетда мулоқот.

Интернет турли хил кизиқишдаги кишиларнинг мулоқотларини бирлаштирувчи воситадир. Бу мақсадни амалга оширишда интернетдаги форумлардан фойдаланилади. Бунда ҳар бир киши ўзининг янгилигини, амалий ишини, ёзишларини, санъатини, ижодий қобилиятини, миллионлаб инсонларга тармоқ орқали намойиш эта олади ва фикр олиб мулоқот қиладилар.

17. Краудсорсинг

Интернет кўп сонли ихтиёрий хохловчилар кучи билан умуминсоний кийматга эга бўлган масалаларни ҳал қилиш имконини беради.

Википедия-онлайн энциклопедияси ана шундай кишилар томонидан яратилган. Халқаро суздан фойдаланиш куни ҳам

шулар киритган таклифлар натижасида қабул қилинди. (22 март куни).

(“STERDUST@HOME” ва “Chickworkers под эгидой НАСАлар ҳамкорлик дастурлари асосида ишлайди.)

Галлактикани ўрганувчи “Gallaxuzoo” уюшма бор. Ҳисоблашни амалга оширувчи (foldina @ home”, “world community grid”, “einstein@ home”лар) турли проект ва лойиҳаларни компьютерда ҳисоблаб, ёрдам ва тавсиялар беради.

18. Энергиядан фойдаланиш.

2011 йилги текшириш ва тадқиқотлар натижасига кўра интернетга йилига 170-307 гигаватт энергия сарф бўлар экан. Бу бутун инсоният фойдаланаётган энергияни икки фоиздан озроғини ташкил этади. Бу энергия 750 миллион ноутбукларга, миллиард смартфонларга, 100 миллион серверларга, маршрут буйлаб алоқа таъминловчига алоқа телефонларга коммутаторлар ва радио алоқа воситаларга сарфланади.

19. Интернетда назорат

Ҳозирги кунда кўп давлатларда интернет айрим тармоқларига ўзини давлати микёсида чеклов ва таъқиқларни ўрнатишган. Мисол тариқасида “Хитой проекти” асосида “Золотой щит” (“Олтин девор”) тизими халқаро тармоқда интернет сайтларида келаётган маълумотларни ва халқаро тармоқда узатилаётган ахборотларни филтрлаб, кейин халқаро тармоққа узатади.

Кўп давлатлар интернетдаги узатилаётган ахборотлар бошқа давлатларга мос тушмаслиги учун уларни таъқиқлашни чеклашни талаб қилишади. Аммо бунини иложи йўқ. Интернет – ахборотларни узатувчи восита. Ахборотни (сўзни) телефонга ўхшаб узатилади. Қоғозга нима ёзилса шунини ўқилгани сингари қандай ахборот бўлса ўшандай узатади. Интернет давлат монополияси бўлгани учун уни бутунлай ўчириб бўлмайди. Интернет ахборотларни узатувчи дунё глобал тизими бўлгани учун уни халқаро тармоқдан ўчириш, ахборотларни тозалаш айрим давлатлар қўлидан келмайди. Шу соҳа мутахассиси Тима Бернерс-Ли шундай дейди - “Агар интернетдаги ахборотларни

барча давлатлар ўзи чеклаб, ўзи назорат қилмаса – уни ҳеч ким қанча уринса ҳам ҳеч нарса қила олмайди”.

Ҳар бир инсонда “Сўз эркинлиги” бор, аммо у демократик тамойилларига, сиёсатга, давлатни ички ва ташқи алоқа қилиши қоидаларига интернет тармоғидаги алоқа узатиш протоколларига амал қилиши керак.

Интернетда назоратни энг самарали методи нотўғри фойдаланаётган ёшлар манзилларини аниқлаш деб топилди.

20. Субкультурлар.

Хозирги замон интернетда ижтимоий маданий соҳани жуда кўп қирралари акс этган. Бундай қирраларни ўз ичига олган ахборотлар ҳаммабоп “Глобал ахборотлар”лар ҳисобланади. Уларни субкультурлар деб аталади.

21. Интернет умумҳамкорлик жамияти

Интернет – кенг майдондаги умумлашишнинг техник асосини ташкил этади. Интернетда бир хил қизиқишга эга бўлган инсонларни “Виртуал фазо”дан тез топасиз. Интернетдаги фикларни бир хил қарашга эга бўлганлар тез бирлаша оладилар. Интернет ернинг турли жойларидаги ҳаёт эҳтиёжи бир хил бўлган инсонларни ҳам осон бирлаштиради, лозим бўлса индивидуал учрашувлар ташкил эта олади. Бугун “Веб-сообщества” – жамиятидаги қизиққан инсонларни гуруҳли бирлаштиришда муҳим омил бўлмоқда.

22. Интернетга боғланиш

Интернетнинг қизиқарли оммабоп томонлари билан бир қаторда салбий ҳолатлари ҳам мавжуд. Айрим инсонлар қизиқарли “виртуал фазо” тармоғидан суткасига 18 соатгача алоқада бўлишмоқда.

Психологлар таъкидлашича, бундай инсонларни “компьютер банги”лари дейилади. Бундай кишилар интернет тармоғидан узилмайдиган психик касалликка учраганлар. Бугунги кунда бундай инсонлар дунё инсонлар, дунё интернет тармоғидан фойдаланувчиларнинг 10 фоизини ташкил этади.

Россия психологларини таъкидлашича, Россияда бундайлар 6 фоизга тўғри келади.

23. Киберпанк.

Интернетда 1980 йиллардан бошлаб, замонавий санъат асарлари, илмий - фантастик асарлар, турли фокуслар кўрсатиш намоиши бошланди. Бундай жанрларга “Хакерларни йирик корпорациялар билан жанги” акс этган кўрсатувларни мисол қилиш мумкин. Янги жанрларда: адабиёт киномотографиялар, альтернатив музыкалар, график асарлар ва компьютер ўйинлари тез ривожланди.

Киберпанк-атамаси ёзувчи Брюс Беткс томонидан 1983 йилда ёзилган шу номи ҳикояси асосида дунё юзини кўрган.

24. Троллинг.

Троллинг-1990 йилларда интернет тармоғини яхши ишлашига тўсқинлик қилган социал ва психологик чиқишдир. Интернет Троянлар-интернет тармоғини яхши ишлашига тўсқинлик қилувчи, ҳар хил келишмовчиликларни келтириб чиқарадиган, ҳар хил сўқишлар ва масҳара қилишни тарқатаётган кишилардир. Интернетда бундай ноъмаъқул ишларни ёзиш, ҳабар бериш, тарқатиш троллинг дейилади.

IV. Дунё интернетдан қандай фойдаланмоқда

Шуни алоҳида қайд этиш лозимки,

- 1865 йилнинг 17 май куни “Халқаро телеграф конвенцияси” имзоланган кун ҳисобланади.

- 1969 йилнинг 17 майи эса “Халқаро электролойихаси” ўрнатилган кун ҳисобланади.

- 2007 йил 17 май эса “Дунё электролойихаси ва информация жамияти” ташкилланган сана ҳисобланади.

(Международного союза электросвязи. МСЭ). Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг махсус алоқа тизими ташкилотчи бўлиб у ер йўлдоши орбитасига радиочастотали электр орқали тармоқда техник стандартлар асосига ахборот информацион технологияларнинг самарали тарқалишини дунё микёсида таъминлашга хизмат қилади. “МСЭ” нинг 22 июль 2017 йил кунги маълумотида кўра дунёда интернетдан фойдаланувчилар сони 3,5 миллиард кишидан ортди. Бугун ривожланаётган мамлакатлар аҳолисининг 2,5 миллиарди, ривожланган мамлакат аҳолисининг бир миллиарддан ортиғи “интернет”дан фойдаланмоқда. Ер юзи аҳолиси 7,5 миллиардга яқинлашган бўлса ривожланган мамлакатлар аҳолисининг 81%и, ривожланаётган мамлакатлар аҳолисининг 40%и, таракқиёт йўлига тушган мамлакатлар аҳолисини 15%и, “интернет” дан фойдаланади.

2000 йилдан 2015 йиллар ўртасида “интернет” дан фойдаланувчилар сони 6,5 фоиздан 43 фоизга кўпайди, яъни 7 марта ўсди. Айниқса, “Домашнее хозяйство” (“Уй хизмати килувчилар”) сонини 46 фоизи “интернет” дан фойдаланишади. Бугун дунё аҳолисининг 4 миллиарди, яъни 53% дан кўпроғи кенг тармоқли (4 ТЕ) алоқа тизимидан фойдаланмоқда. Бу алоқа тизимидан фойдаланувчилар сони шиддат билан кўпаймоқда. “МСЭ” маълумотларига кўра “АКТ”дан, яъни “Ахборот

коммуникация технологиялар” дан халқаро давлат ташкилотлари иқтисодиёти институтлари ва дунёда қизиқувчи айрим ташкилотлари кенг фойдаланишмоқда. “Интернет-аудиторияси” дан фойдаланувчилар сони бўйича Хитой мамлакати 5 йилдан бери биринчи ўринда келмоқда.

Интернетдан фойдаланувчи 10 та давлат рейтинги:

1-ўрин Хитой	731 миллион киши
2-ўрин Ҳиндистон	350 миллион киши
3-ўрин АҚШ	277 миллион киши
4-ўрин Япония	110 миллион киши
5-ўрин Бразилия	110 миллион киши
6-ўрин Россия	87, 5 миллион киши
7-ўрин Германия	72 миллион киши
8-ўрин Индонезия	71 миллион киши
9-ўрин Нигерия	70 миллион киши
10-ўрин Мексика	59 миллион киши

МСЭ маълумотларига кўра Европада интернетдан фойдаланувчилар сони 75% га етиб, дунёда биринчи ўрин Жанубий ва Шимолий Америка аҳолисини 66%и интернетдан фойдаланади. Осиё ва Тинч океани атрофдаги давлатларда аҳолини 45 фоизи, Африка аҳолисининг 20%и “интернет” тармоғидан фойдаланади.

Ҳозирги кунда тезкор юқори полосали интернетдан Корея, Хитой, Япония, Европа давлатлари ичида Болгария, Исландия, Португалия ва Африкани 10% давлати 2 мбит/секунд тезликдаги юқори полосли тармоқдан фойдаланишади.

1960 йилдан 2013 йилгача дунёнинг 200 мамлакати "МСЭ"дан фойдаланмоқда. Ҳозирги кунда "телефон алоқаси", "кабельсиз алоқа", "тасвирий алоқалар" турли диаграмма сайтлар орқали тезкор юқори полисларга ўзгартирмоқда. Шуни алоҳида қайд этиш лозимки 2014 йилда Евроиттифокқа аъзо бўлган 16 ёшдан 74 ёшгача аҳолининг 65%и, ҳар куни интернетдан фойдаланади. Нидерландия ва Люксембургда бу кўрсаткич 92% га, Норвегияда 93% га, Исландияда эса 95% га етади. Европада 16 ёшдан 24 ёшгача бўлган аҳолининг 94%и ҳар куни интернетдан фойдаланади. Люксембург Норвегия Финландия аҳолисининг 90% дан ортиғи ҳар куни интернетдан фойдаланади. Украина, Молдавия, Черногория, Босния, Герсоговина, Италия, Греция, Португалия давлатларида бу кўрсаткич 30% га етган холос.

"Интернет"дан фойдаланувчилар учун 28 апрель 2014 йилда мукофот таъсис этилган. Бу мукофотни "VICE Media" 7 та "Google" 5 та ва "Тимбег" 4 та олди. 80 ёшли америкалик аёл Джози Димплс ўлимигача 80 минг одамларга интернетдан алоқа ўрнатишни режалаштирган. Ҳозир унинг сайтида 62 минг киши алоқа қилади.

2014 йил Грецияда 104 ёшли Фосебук Леонидос Пануцонулос энг кекса интернетдан фойдаланувчи инсон оламдан ўтди. Бу инсон дунёдаги энг кекса интернетдан узок фойдаланган инсон эди.

Бугун 3 ёшли Швед болаларини 50 фоизи интернетдан фойдаланишига ўргатилмоқда. "Шведы и интернет" ни "Se" компанияси ҳар йили 2 мингдан ортиқ янги маълумотлардан хабар беради. Бу компанияда 10 ёшли болаларнинг 67 фоизи, 3 ёшли болаларнинг 16 фоизи ҳар куни "Халқаро тармок" дан фойдаланмоқда.

Шу компания технологи ва ўқитувчиси Никлас Оттоссон шундай дейди:

"Болаларда техникага кизиқиш зўр, санашни ва ўқишни тез ўрганмоқда". АҚШда 40 000 (ярми аёл ярми эркак) одамдан олимлар илмий тадқиқот ўтказишди. Савол битта: "Агар сизнинг мамлакатингизда интернетдан фойдаланишни таъқиқласа, нима қиласиз?"

67% жавоб: "Интернетни таъқиқламаган жой билан шартно-ма тузамиз, жойимизни алмаштириб, кўчиб кетамиз".

14%жавоб: "Вақтинча чидаб турамыз, бундай бўлиши мумкин эмас" деган жавоблар ёзишган. "Интернетсиз ҳаёт ҳаёт эмас, ўзимни ўлдираман" – деган жавоблар бор, шулардан 64 таси интернет менинг ақлим, оёғим, қўлим, у сиз ҳаётни кераги йўқ эканлигини ёзади.

Шунинг учун бугун дунёда интернетдан "Мақсадли фойдаланувчилар" сони ортиб бормоқда.

V. Замонавий электрон китоблар

XXI асрда фан – техника ривожини туфайли инсон ҳар бир нарсасига технология ва янги инновациялар ёрдамида альтернативини яратмоқда. Ўтган асрдаги қоғоздаги китоб бугун "матнлари, расмлари электрон орқали экран"да кўринадиган электрон китобга ўз ўрнини бўшатиб бермоқда.

Электрон китобнинг дастлабки намунаси 1998 йилда дунё юзини кўрди. Шу билан бир вақтда "Софтбоок Пресс ва Нивомедиа" компаниясининг монохром экранли ВСД қурилмаси намоиш этилди. Кейинчалик электрон текст қурилмаларидан электрон китоблар ўйлаб топилди.

Ютуқлари:

1. Электрон китоблардан турли матнларни излаб топиш мумкин.
2. Битта қурилмада юзлаб, минглаб китоб бор.
3. Шрифт размерларини ўзгартириш мумкин.
 - а. Электрон китобга расмлар, клиплар, аудио китоблар жойлаштирилиши мумкин.

4. Электрон китобларни ўқиш арзон тушади, чунки улардаги матнлар арзон туради.

5. Электрон китобларда изланган, яъни керакли китобларни топиш осон бўлади.

6. Электрон китоблар табиатга зарар келтирмайди, чунки дарахт кесилмайди.

Камчиликлари:

1. Инсон организмга таъсири бор.
2. Электрон китоблар қиммат.
3. Электрон китобларни қоғозли китоблар билан параллел ҳолда чиқариш қийин.
4. Электрон китобларни ўз вақтида зарядка қилиб туриш лозим, электр энергиясини кўп олади.
5. Қўриниши хирарок бўлганини ўқиш қийинрок.
6. Ўтказилган савол- жавобларга қараганда кўпчилик одамлар “Электрон китоб” ҳақида маълумотга эга эмас, “Электрон китоб” га эга бўлган кишилар Россия аҳолисининг 3% ни ташкил этади ҳолос. Охириги ўн йилликда Россияга китоб ўқишга қизиқиш анча сусайган. Агар 1996 йилда сўралган кишиларнинг 31%и ҳар куни китоб ўқиган бўлса, ҳозирда бу кўрсаткич 22% ни ташкил этади.

Кузатув жараёнларига қараганда 39% одам электрон китобни биринчи эшитаётганлигини айтган, 11% киши оз-моъ тасаввурга эга ва 7% га яқин аҳоли тасаввурга эга ва фойдалана олади.

“Электрон китоблар” билан кўпроқ юқори маълумотга эга бўлган кишиларни 11%, интернет тармоғидан фойдаланувчилар 15%и танишдирлар. “Электрон китоб”ни нотўғри тушунувчилар 19-25%ини ташкил этади, бу китобни биринчи бор эшитаётганлар, кам маълумотга эга бўлган кишилардир. интернетдан фойдаланмайдиганлар 60%и бу китоб ҳақида тасаввурга эга эмас.

“Электрон китоб”ни барчадан яхши биладиганлар асосан 45 ёшдан кам бўлганлардир. 18-24 ёшдан кичикларнинг 26%и электрон матнларни ўқий олади. Кексаларнинг 60% дан ортиғи “Электрон китоб” ҳақида таасаввурга эга эмаслар.

Сўралганларнинг 52%и электрон китобни инсон ҳаётидаги ўрнини баҳолаш қийин дейишган. 8%и бу ўйин деб жавоб берган. 11% киши: “Бу китобни ўқиган билимли ва ақлли бўлади” – деган бўлса, 6% киши “Бу китобни инсон ҳаётини гўзаллаштиради” – деган, 5%и ўртача баҳо беради. 1% одам эса бунини ўқиганлар бу китобни ўзини кўрсатиш учун олиб юради дейишган. 4% одам бу китобга қарши, 3% одам бу китобни умуман қарагани йўқ, 1% одам “Бу китобни инсон ҳаётини ўзгартира олмайди”, – деб жавоб берган. “Электрон китоб”га эга бўлганлар Россияда 3%, 11% аҳоли эса сотиб олиш мумкин, улар ичида 18-24 ёшлилар 20%, олий маълумотлилар 15%, интернетдан фойдаланувчилар 23% ни ташкил этади. 79% аҳоли бу китобни сотиб олишни режалаштирмаган. Булар ичида қариялар 92%, маълумоти паст бўлганлар 89%, интернетдан фойдаланмаётганлар 90%ни ташкил этади. Юқоридаги кўрсаткичлар 23-24 май 2009 йил, 11-12 сентябрь 2010 йилда 140 та аҳоли пунктига 1600 кишини текшириши натижасида тузилган. (Олинган вақти 25.07. 2017).

VI. Мустақил ўқиб дунёга машҳур бўлган инсонлар

1. **Ж.И.Кардано (1501-1576)** машҳур Италия математиги файласуф ва врач. Асли медицина билан шуғулланган математикани мустақил қизиқиб ўрганган.

2. **Рене Декарт (1596-1650)** асли мутахассислиги офицер физик файласуф математикага қизиқиб, кейин мустақил ўрганган ва дунёда машҳур ишлар қилди.

3. **Вьет Франсуа (540-1603)** Ихтисослиги бўйича юрист, математикани қизиқиб ўрганган. Алгебрага янгилик символ киритди. Тенгламалар ечиш тригонометрия масалалари билан шуғулланди.

4. **Карл Вильгельм Вейерштрасс (1815-1897)** Немис математиги Берлин университети профессори, юрист. Махсус олий маълумоти йўқ. Математикани мустақил ўрганди. Интеграл дифференциални асосий қонунларини яратди.

5. **С.В. Ковалевская (1850-1891)** Рус математиги ёзувчи, публицист. Россияда хотин-қизлар билим олиши таъқиқлангани

учун 1868 йили сохта турмуш килиб Германияга боради. Синовлардан муваффақиятли ўтди. Вейерштрасс берган масалаларни ечади. Фалсафа фанлар доктори бўлди. Дифференциал тенгламаларни ажойиб ечимларини беради.

VII. Ўз олдида буюк мақсад қўйганлар

1. Норберт Винер (1894-1964)

АҚШ математиги “Кибернетиканинг отаси” 18 ёшда фалсафа фанлари доктори бўлади. Кейин математиканинг амалий масалалар билан шуғулланади.

2. Гамильтон Уильям Роуан (1805-1865)

Ирландия математиги 10 ёшида талаба, 12 ёшида 12 тилни билади, 22 ёшида Дублин университети профессори бўлади.

3. Исаак Ньютон (1643-1727)

Буюк инглиз физиги, механиги, астрономи, файласуфи ва математиги жисмонан заиф бўлишига қарамай талабалик давридаёқ ўзининг конунларини яратиб бўлади. Лондон кироллик жамияти президенти бўлади.

4. Мария Складовская Кюри(1867-1934)

Буюк француз физиги. Ўз олдида буюк мақсад қўйган. У олдин синглисини ўқитади кейин ўзи бировлар уйида хизматкор бўлиб юриб ўқийди. Дунёда 2 марта Нобел мукофотини олган аёл ҳисобланади.

5. Лобачевский Николай Иванович (1792-1856)

Рус математиги ноевклед геометрия асосчиси. Янги ғоялари бўйича ўз даврдан олдинлаб кетади. 24 ёшида янги ғоялар яратади. Кўзи кўрмасдан колганда ҳам ўз устида ишлайди.

VIII. XXI асрда бўладиган муҳим техника янгиликлари.

1. 2019-йили Ер шарининг ихтиёрий жойида кабелсиз алоқа ўрнатади

2. 2020-йили компьютер алоқаси 2 мартадан ортиқ кўпаяди.

3. 2021-йили дунё аҳолисини 85% и интернетдан фойдаланади.

4. 2024-йилдан инсон бошқарадиган машинани компьютер бошқаради, инсонни машина рулига ўтириши таъқиқланади.

5. 2025-йилдан дунё бозоридан хоҳлаган важни сотиб оласиз.

6. 2026-йилдан техника ривожини туфайли инсон умри узайтирилади, касалликлардан ҳолис қилинади.

7. 2028-йили куёш энергиясидан фойдаланиш кучаяди. Ҳозирги инсон фойдаланаётган энергияга нисбатан 2 марта кўп энергия куёшдан олинади.

8. 2029-йилдан компьютерлар (тюринг тести) орқали инсон миясини машқ қилиб, баҳолаб туради. Инсон ақлини ривожлантиради.

9. 2030-йилда нанотехнологиялар ривожланиб, ер қуррасини ихтиёрий жойида озик-овқат маҳсулотларини яратиш имкониятига эга бўлади.

10. 2031-йилдан инсон организмдаги касалликлар нанотехнологиялар орқали даволанади.

11. 2033-йилдан йўлларни ўзи бошқарадиган автомобиллар эгаллайди.

12. 2035-йили Ер планетаси астероидлардан тўла ҳимояланади.

13. 2036-йили биология фани ривожланади, инсон касалликларини олдини олиш дастурлари яратилиб, даволовчи кийимлар яратилади.

14. 2037-йили инсон мияси сирлари ўрганилади. Янги функционал боғланишлар алгоритми топилади. Нейронлар ва компьютер тармоғи орасидаги боғланишлар топилади.

15. 2038-йили дунё ишсизлиги ўрганилади ва ҳал қилинади. Дунёни барча жойига озик-овкат етказиш ҳал этилади.

16. 2039-йили мия тўқималаридаги сигналлар ўрганилиб, мияни ишлаши ва кўзни боғланиши бўйича янгиликлар бўлади.

17. 2041-йили интернетнинг ахборотни чиқариш фаолияти ҳозиргига нисбатан 500 миллион марта ортади.

18. 2042-йили нанороботлар инсон организмни барча касалликлардан тозалайди. Ўлимни жиловлаб ўлмаслик потенциал сирларига қадам қўйилади.

19. 2043-йили инсон организмга нанороботлар киради. Улар раҳбарлигида инсон организми кибернетик машина орқали бошқарилади. Бошқариш сифати юқори бўлади.

20. 2044-йили ҳозирги биологияда таъқиқланган интелектдан миллиард марта кўп ишлайдиган интелектлар ҳосил қилинади.

21. 2045-йили ердаги технологик жараённи бошқарилиб, ер битта гигант компьютерга айланади.

22. 2067-йили антивещества'' (антизаррачалар) билан ишловчи биринчи космик кема яратилади. Водород ва кислород химоявий реакциясидаги энергиядан 10 миллиард катта бўлган энергия дейтерий ва тритийдан ҳосил қилинади.

23. 2099-йили ердаги барча технологик жараёнларни бутун галлактикага узатиш имконияти яратилади.

*Манба: «Келажак дунё» Техник директори
Рей Куцвейл ахбороти.*

IX. Нобель мукофотини энг кўп қўлга

киритган 10 та мамлакат

1-ўрин Америка Қўшма Штатларида-270 та

АҚШда илмий қилинган ишларнинг кўпчилиги илмий текшириш институтларида амалга оширган ишларни самарадорлиги бўйича дунёда етакчилик қилади. 1960 йилдан бошлаб Нобель мукофотининг 50% ни АҚШ давлати олимлари олишмоқда. Фан ва адабиёт соҳасида катта натижани қўлга киритмоқда.

2-ўрин Буюк Британия-117 та.

Олий ўқув юртлари илмий тадқиқот институтлари дунёга машхур, медицина ва адабиёт бўйича Нобель мукофоти совриндорлари иккинчи ўринни ташкил қилади. Адабиёт соҳасида машхур асарлар ёзган ёзувчилар билан дунёга танилган.

3-ўрин Германия – 103 та

Германияда кимё бўйича 30 та физика фани бўйича 32 та Нобель мукофоти совриндори бўйича дунёга машхур олимлари бор.

4-ўрин Францияда - 57 та

Франция Нобель мукофотини медицина ва адабиёт соҳасида олиш бўйича илғорликни қўлдан бой бермайди. Нобель мукофотини қўлга киритган олимлар; Жан Поль Сартрэр-хотин Мария ва Пьер Кюрилардир. Пьер Кюрининг вафотидан кейин Мария Кюри кимё соҳасида Нобель мукофотини иккинчи марта олади.

5-ўрин Швеция – 28 та

Швеция олимларидан 28 таси Нобель мукофотини қўлга киритган. 1903 йили Сванте Арренус химиядан биринчи бўлиб, Нобель мукофотига сазовор бўлган. 1982 йили Албба Мюрдаль тинчликни сақлаш соҳасидаги ишлари учун бу мукофотга совриндор бўлади.

6-ўрин Швецарияда - 25 та

Аҳолиси кўп бўлмаган бу мамлакатда Нобель мукофоти совриндорлари ичида адабиёт бўйича Герман Гассе физика йўналишида Альберт Эйнштейн дунёга машхурдир.

7-ўрин СССР – Россия-23 та

1990 йилда Михаил Горбачев тинчликни сақлаш бўйича Нобель мукофотига сазовор бўлди. 1958 йилда Борис Пастернак 1970 йили Александр Солженицин адабиёт йўналиши бўйича Нобель мукофотига совриндор бўлишган. 12 нафар физика бўйича совриндорлар бор. География иктисод химия бўйича ҳам совриндорлар бор.

8-ўрин Австрияда – 20 та

Бу давлатда биринчи бор 1905 йили Берта фон Зутнер тинчлик соҳасидаги қилган ишлари учун Нобель мукофотини совриндори бўлган. Медицина бўйича 7 нафар олим Нобель мукофотини олишга эришди.

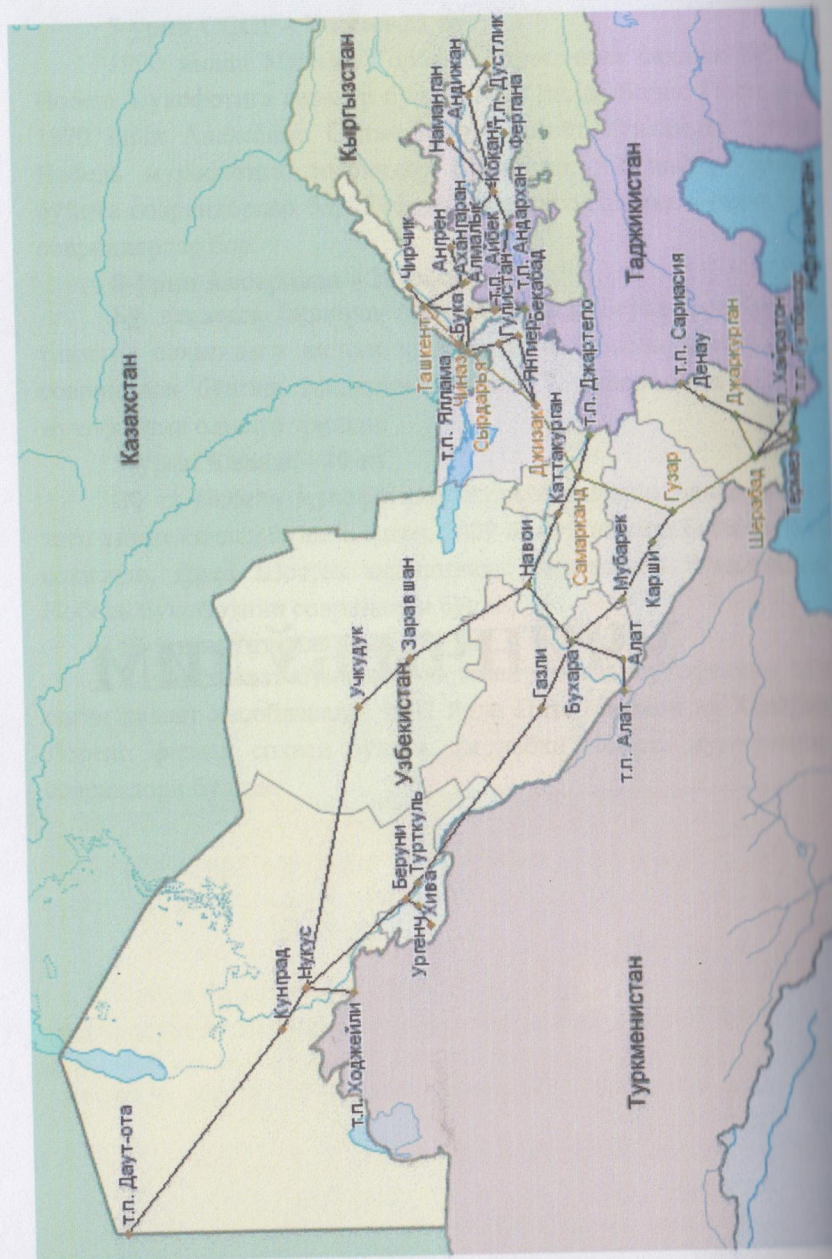
9-ўрин Канада - 20 та

20 та Нобель мукофотини олган канадалик олимларини 7 таси химия соҳаси бўйича олган. 2009 йили Уиллард Бойл физика соҳасида, Джек Шостак медицинани физиология йўналишида Нобель мукофотини совриндори бўлди.

10-ўрин Нидерландия - 19 та

Кичик давлат бўлишига карамай Нобель мукофотини кўп олган давлат ҳисобланади. 1902 йили Питер Зеeman ва Хендрик Лоренц физика соҳаси бўйича дастлабки Нобель мукофотини совриндори бўлган.

УЧИНЧИ БЎЛИМ

I. Ўзбекистон Республикаси ҳақида қисқача маълумот

Республикамиз мустақиллиги эълон қилинган сана 1991 йил 31 август Ўзбекистон йилномасига олтин ҳарфлар билан ёзилди. Ўзбекистон - Марказий Осиёда, Амударё ва Сирдарё оралигида жойлашган. У шимолий шарқда Қозоғистон, Шарқ ва Жанубий шарқда Қирғизистон ҳамда Тожикистон ғарб ва жануби-ғарбда Туркменистон, ва Жанубда Афғонистон билан чегарадошдир. Республика давлат чегараларининг умумий узунлиги 6221 километрга тенг. Шундан 2203 километри Қозоғистонга, 1621 километри Туркменистонга, 1099 километри Қирғизистонга, 137 километри Афғонистонга тўғри келади. Республика ғарбдан шарққа 1425 километрга чўзилган. Унинг умумий ер майдони 447,4 минг квадрат километрга тенг. Бу майдон Европадаги Буюк Британия, Белгия, Дания, Австрия, Швейцария каби давлатлар барчаси ер майдонларининг йиғиндисига тенг.

Ўзбекистон худудининг қарийиб учдан икки (ғарбий) қисми паст текислик ва текисликлардан иборат, учдан бир (шарқий) қисми баландлик ва тоғлардир. Уч томони тоғлар билан ўралган ва фақат ғарбий томонигина очиқ бўлиб 370 километрга чўзилган, эни эса 190 километрни ташкил этувчи Фарғона водийсида, Фарғона, Андижон ва Наманган вилоятлари жойлашган.

Ўзбекистон Республикаси таркибига 12 вилоят ва Қорақалпоғистон Республикаси киради. Республика аҳолиси ҳозирги кунда 34 миллион кишидан зиёд. Давлатимизнинг сиёсий ва маъмурий маркази Тошкент шаҳридир. Бугун Ўзбекистон мустақиллигини 166 тадан ортиқ давлат тан олган. Жаҳоннинг 131 та мамлакати билан дипломатик алоқалар ўрнатилган. Тошкентда 44 та мамлакат ўз элчихонаси ва ваколатхонасини очган.

1. Ўзбекистоннинг дунё мамлакатлари бўйича кўрсаткичлари:

Ўзбекистон худудий катталиги бўйича дунёда 55-ўринни, аҳоли сони бўйича 42-ўринни эгаллайди.

Ўзбекистон етакчи мамлакатлар орасида олтин захираси бўйича 4-ўринни, уран захираси бўйича 7-ўрин, мис захираси бўйича 10-ўрин, табиий газ захираси бўйича 14-ўрин, суғий ўзлаштирилган ерлар бўйича 11-ўриндадир.

Қазиб олишда;

- Уран қазиб олиш бўйича 6-ўрин.
- Олтин ва табиий газ қазиб олиш бўйича 8-ўринда.

Ишлаб чиқаришда;

- Қоракўл тери бўйича 2-ўрин
- Пахта ишлаб чиқариш бўйича 5-ўрин
- Ипак хом-ашёси бўйича 6-ўрин.

Экспорт қилишда;

- Пахта экспортида 2-ўрин
- Уран экспортида 3-ўринда.
- Ўзбекистон янги ривожланаётган давлатлар ўртасида 5-ўринда

- Кейинги йилларда ҳар йилда саноати кишлоқ хўжалиги режа асосида барқарор ривожланаётган давлат бўлиб, МДҲ давлатлари ичида 1-ўринда

- Таълим тизимига пулни мақсадли маблағ йўналтириш бўйича дунёда 5-ўринда.

- Ўзбекистон ўзини ўзи озик-овкат билан таъминлаб, ташқи дунёга экспорт қиладиган давлат.

- Ўзбекистон ўзини электр-энергия билан таъминлаб, экспорт қилади.

- Дунёда машина ишлаб чиқадиган 26 давлатнинг бири ҳисобланади.

- Ўзбекистон тезюлар поездига эга бўлган дунёдаги 4та давлатнинг биттаси.

- Ўзбекистон “Тунель узунлиги” бўйича дунёда 8 – ўринда турадиган давлат.

- Ўзбекистон бугун спорт ва олимпиада натижаларига кўра дунёнинг кучли ўнталигига кирган давлат.

- Дунёда яшаш тарзи рейтингида 42-ўринда.

- Бугун Ўзбекистон ўзи белгилаган 2017-2021 стратегик йўналиш бўйича олға қадам ташлаётган давлат.

2. Ўзбекистонлик дунёга машҳур инсонлар

1. Ибн-Сино (980-1037) “дунёни ўзгартирган буюк 100та инсонлар” Part 9 маълумотларига кўра

Ибн-Сино – шоир, табобат илмининг асосчиси, философ 400 дан ортиқ асар ёзган, шундан 274 таси сақланиб қолган унинг асарлари Европа, Лотин Америкасида кенг тарқалган. Ибн-Синога дунё рейтингида 81-ўринни берилди.

2. Амир Темур (1336-1405) “Википедия тарихида дунёни хайратга солган 100 киши” сайтида 17.10.2016 йил олинган маълумотга кўра 75-ўрин берилди. Амир Темурни буюк саркарда, Темур давлатини асосчиси”-деб тан олинди.

3. Шавкат Мирзиёев замонавий дунёни ўзгартираётган 10 нафар етакчи рўйхатида.

Хорижлик экспертларни фикр билдиришича, Ўзбекистонда амалга оширилган ислохотлар, ҳозирги ўзгаришлар нафақат маҳаллий, балки умумий халқаро аҳамиятга эга бўлаётир.

Туркияни етакчи иқтисодий нашрларидан бири “Derin Ekonomi” журнали шарҳловчилари Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёевни ўз мамлакати ва минтақасидаги вазиятлар ўзгаришига сезиларли таъсир кўрсатишига қодир бўлган жаҳоннинг биринчи 10 нафар етакчиси рўйхатига киритдилар.

Бу рўйхат Туркиядаги бошқа бир етакчи “Veni Safak” газетаси томонидан ҳам кўчириб босилди. (“Халқ сўзи”газетаси 2018 йил 6 январь №3-сони)

3. Ўзбекистон Республикаси мустақиллик одимлари (1991 – 2011 йилларда 20 йил)

- Республика аҳолиси 40% га кўпайиб 28, 5 миллион киши бўлди.
 - Ўзбекистон иқтисодиёти 20 йил ичида 340% (3, 4 баробар) ялпи ички маҳсулот жон бошига 250% (2, 5 баробар)га ўсди.
 - Аҳолини ўртача умр кўриши 9% га узайди (67,2 дан 73,1 га етди)
 - Саноат 20 йил ичида 3 марта ўсди.
 - Ташқи савдо айланмаси 2,71 баробар пахта каламаси 4,7 марта
 - трикотаж матолар 1,56 баробар ошди.
 - Иқтисодиётда банд бўлган ҳар бир кишига тўғри келадиган ялпи ички маҳсулот 1990 йилда 3412 доллар бўлса 2010 йилда 7940 долларга етди.
 - Аҳолини уй-жой билан таъминланиши 1990 йилда ҳар бир кишига 12,1 кв.метр бўлса 2010 йилда 15,2 кв.метр бўлиб 26%га ортди.
 - Ялпи ички маҳсулотни 10-12%и халқ таълимига сарфланди.
 - 2011-2015 йилларда ялпи ички маҳсулот йилига 8% ўсиб ҳажми 1,5 баробар кўпайди.
- Асосий истеъмол маҳсулотларининг аҳоли жон бошига килограмм ҳисобида;
- Нон ва нон маҳсулотлари 1990 йилда 170 кг - 2010 йилда 160кг.
 - Гўшт ва гўшт маҳсулотлари 1990 йилда 31 кг - 2010 йилда 38 кг.
 - Сут маҳсулотлари 1990 йилда 183 кг - 2010 йилда 239 кг.
 - Тухум (дона) 1990 йилда 97 та - 2010 йилда 138 дона.
 - Ўсимлик ва бошқа ёғлар 1990 йилда 12 кг - 2010 йилда 13 кг.

- Сабзавот 1990 йилда 107 кг - 2010 йилда 238 кг.
- Шакар 1990 йилда 12 кг - 2010 йилда 17 кг ни ташкил этди.

Дунё мамлакатларининг ички истеъмол маҳсулотларни ишлаб чиқиш (яъни Волового внутреннего продукта ВВП) рейтингида (4 октябрь 2016 йил маълумоти) Ўзбекистон 191 та давлат ичида 63-ўринда.

Ички истеъмол маҳсулотларни ишлаб чиқиш (ВВП) 1990 йилдан 2015 йиллар орасидаги ўсишига 144 та давлат ўртасида 48-ўринни эгаллади.

4. Ўзбекистонда таълим

2004–2009 йилларда мактаб таълимини ривожлантириш умуммиллий Давлат Дастури амалга оширилди. Бу давр ичида 7890 дан зиёд умумтаълим мактаби янгидан қурилди, таъмирланди ва реконструкция қилинди. Уларнинг сони 9860 тага етди. Мамлакатимизда замонавий таълим стандартлари асосида жиҳозланган 1539 та касб-ҳунар коллежи ва академик лицей ташкил қилинди. Буларни қуриш ва реконструкция қилиш учун 2,5 триллион сўм сарфланди. Олий таълим тизимида бакалаврият ва магистратурадан иборат икки босқичли халқаро стандартга ўтиш амалга оширилди. Олий ўқув юртлари сони 1990 йилда 37 та бўлса, 2010 йилга келиб улар сони 66 тага етди.

Мамлакатимизда халқаро Вестминистр университети, Сингапур менежменти ривожлантириш институти, И.М.Губкин номидаги Россия давлат нефть ва газ институти, Г.В.Плеханов номидаги Россия иқтисодиёт академияси, Турин политехника университети, М.В.Ломоносов номидаги Москва давлат университетлари каби халқаро ўқув юртларининг филиаллари ташкил этилди.

Дарҳақиқат, мамлакатимизда кенг кўламли ислохотлар бошлангандан буён олий ўқув юртлари сони икки баробар ошди. Бугунги кунда 60 та университет ва институтларда 230 мингдан

зиёд талаба таҳсил олмоқда. Европа ва Осиёнинг бир қатор етакчи олий ўқув юр்தларининг олтита филиали фаолият кўрсатмоқда.

Ўзбекистон миллий университети фанлар академияси ва Буюк Британиянинг етакчи олий ўқув юрти - Кембриж университети билан биргаликда юксак технологиялар ўқув - тажриба маркази ташкил этилди. 2014 йил сентябрь ойдан бошлаб юртимизда Жанубий Кореянинг Инҳа университети филиали фаолият кўрсатмоқда.

Бугунги кунда ёшларимизнинг иқтидорли вакиллари Япония, Германия, Жанубий Корея, Хитой, Буюк Британия, АҚШ, Франция ва бошқа мамлакатларининг етакчи университетларида таълим олишмоқда. Республикамизда таълим соҳасида амалга оширилган жараёнларни ўрганиш мақсадида 2012 йил 16-17 февраль кунлари "Юксак билимли ва интеллектуал ривожланган авлодни тарбиялаш - мамлакатни барқарор тараққий эттириш ва модернизация қилишнинг энг муҳим шарти" мавзусидаги халқаро конференцияси ўтказилди. Конференцияга 48 та давлатдан делегация 8 та халқаро ташкилот ва таълим жамғармаларидан 270 нафар вакил келди. Конференция якуний қисмида юқоридаги ташкилот вакиллари ўз сўзларида таълим - тарбияга доир республикамизда амалга оширилган ишларни таҳлил қилиб, ижобий баҳолашди.

2014 йил 15-16 май кунлари Самарқанд шаҳрида "Ўрта асрлар Шарқ алломалари ва мутафаккирларининг тарихий мероси, унинг замонавий цивилизация ривожидagi роли ва аҳамияти" мавзусига бағишланган халқаро конференцияда 50 дан ортиқ давлатни нуфузли ташкилот вакиллари, таълим тизими вакиллари, олимлар, мутахассислар ва экспертлар қатнашди. Юртимизда ўзининг юксак салоҳияти, кенг дунёқараш ва ноёб истеъдоди, мислсиз кашфиётлари туфайли жаҳон аҳлини хайратлантириб келаётган улуғ алломалар - Абу Райҳон Беруний, Абу Али ибн Сино, Аҳмад Фарғсний, Муҳаммад ибн Муво

Хоразмий, Мирзо Улуғбек, Алишер Навоий, Заҳириддин Муҳаммад Бобур каби алломаларнинг илмий мероси жаҳон цивилизациясига кўшган бебаҳо хиссаси ҳақида тўлақонли маълумот олишди. Мамлакатимизда амалга оширилаётган ишларнинг шохиди бўлишди. Мамлакатимиз тарихини, аجدодларимиз бой илмий меросини чуқур ўрганиб, уни ёш авлодга етказиш борасидаги саъй-ҳаракатлари натижасида Ўзбекистон мустақиллиги тобора мустаҳкамланиб бораётганини таъкидлашиб, "Ўзбекистонда маънавий юксалиш йўлида амалга оширилаётган эзгу саъй-ҳаракатлар ҳар жиҳатдан ибрат олишга арзийди" деб хулоса чиқаришди. Дарҳақиқат, БМТ маълумотларида кўра, мамлакатимизда таълимга йўналтирилаётган ҳаражатлар давлат бюджетининг 35% дан ортиғини ташкил этмоқда.

Жаҳон интеллектуал мулк ташкилоти ва етакчи халқаро бизнес - мактабдан бири "Инссад" 2012 йилда инсон капиталининг тараққиёт даражаси бўйича ўтказилган тадқиқот натижаларига кўра, Ўзбекистон 141 мамлакат орасида 53-ўринни, таълимни ривожлантириш даражасини, жумладан, таълим мақсадлари учун ажратиладиган маблағлар бўйича дунёда 5-ўринни эгаллаган.

2017 йил 29 декабрда Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Ўзбекистон Республикаси фанлар академиясининг ҳақиқий аъзоларини тасдиқлаш тўғрисида"ги ПФ-4907 сонли фармони имзоланди.

Фармонга мувофиқ, мамлакатимиз илм-фани нуфузини янада ошириш, илмий-технологик салоҳиятини юксалтиришда академик илм-фаннинг ролини кучайтириш, фанлар академияси аъзоларининг тарқибини фаннинг устувор йўналишларида олиб бораётган фаол илмий-тадқиқот изланишлари натижаси билан республика ва халқаро илмий ҳамжамият томонидан эътироф этилган таникли олимлар ҳисобига кенгайтириш, мавжуд илмий мактаблар анъаналарини давом эттириш ва янги мактаблар яратилишини таъминлаш мақсадида 32 нафар олимлар Ўзбекистон Республикаси фанлар академиясининг ҳақиқий

аъзоси этиб тасдиқланди. Тасдиқланган академиклар каторидан Республикани физика-математика, кимё, биология, техника, кишлок ҳўжалиги, тарих, иқтисодиёт, филология, ҳуқуқшунослик, педагогика, тиббиёт фанлари ҳамда санъатшунослик соҳаларида кўзга кўринган олимларни кўп босқичли саралашдан муваффақиятли ўтгани жой олди.

Фармон билан шунингдек, академикларни асосий фаолият йўналишлари доирасида 2018 йилга мўлжалланган “Йул ҳариталари”ни тасдиқлаш топширилиб, улар томонидан илмий-инновацион соҳада амалга оширилаётган ислохотлар мазмун-моҳиятини тарғиб қилиш, замонавий илм-фан ютуқларини оммалаштириш бўйича мақсадли тадбирлар амалга оширилиши белгиланган ҳамда академикларни илмий, таълим ва ишлаб чиқариш жараёнларига фаол жалб этиш ҳам режалаштирилган 9 та илмий тадқиқот муассасаси “Фанлар академияси” таркибига қайтарилди. Фанлар академиясининг фан йўналишлари бўйича 3та бўлими ва Навоий бўлими ташкил этилди.

Ўзбекистоннинг энг янги тарихи бўйича жамоатчилик кенгаши фаолияти йўлга қўйилди. Шунингдек Ўзбекистон Республикаси фанлар академияси ҳақиқий аъзолари, ҳамда собиқ аъзолари ва муҳбир аъзолари фаолиятини рағбатлантириш ҳақида фармон қабул қилинди. Бу Ўзбекистон раҳбарияти буюк аждодларимизни таълим-тарбия, илм-фан ва маърифатни ривожлантиришдаги юксак анъаналарини давом эттирган ҳолда илм-фан ва таълимни ривожлантиришга эътибор бериб мамлакат келажагини шакллантираётганини намоён этади.

2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасининг ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегияси белгиланди. Унда

1. Давлат ва жамият қурилишини такомиллаштириш.
2. Қонун устуворлигини таъминлаш ва суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш.
3. Иқтисодиётни янада ривожлантириш ва либераллаштириш.
4. Ижтимоий соҳани ривожлантириш.

5. Хавфсизлик, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенгликни таъминлаш, чуқур ўйланган ўзаро манфаатларни ва амалий руҳдаги ташқи сиёсат юритиш.

Мамлакатимизда қилинадиган ишлар бу ҳужжатда аниқ ва равшан кўрсатилган.

II. Ўзбек адабиёти

Ўзбек адабиёти бу-ёзма ва оғзаки асарлар йиғиндисидир. Ўзбек мумтоз адабиёти намоёндалари: Лутфий, А.Навоий, З.М.Бобур, Мунис Хоразмий, Огахий, Машраб, Нодира, Увайсий, Фузулий ва бошқалардир.

Ўзбек бадиий адабиётини эпик, лирик, драматик турларга бўламиз ва уларни ўз навбатида турли жанрларга бўламиз. Жумладан, қисса, ҳикоя, фард, ғазал, рубоий, драма, трагедия ва бошқалар қиради.

Бадиий адабиётнинг энг қадимги тури халқ оғзаки ижоди деб номланади. Уни 4 турга бўлиб ўрганилади.

1. Эпик асарлар: миф, афсона, латифа, достон, эртак, лоф, терма ва бошқалар.

2. Лирик асарлар: маросим ва мавсумий кўшиқлар болалар фольклори.

3. Драматик асарлар: оғзаки драма, кўғирчоқ ўйини-ю аския.

4. Маҳсус тур: макол, матал, топишмоқ

Халқ оғзаки ижодининг ривожланишида ва уни сайкал топишида бахшиларнинг ўрни катта. Улардан Эргаш Жуманбулбул ўғли, Фозил Йўлдош ўғли, Раззоқ бахшилар халқ достонларини маҳорат билан қуйлаганлар. Халқ оғзаки ижодида эртак ва латифалар ҳам муносиб ўрин тутган.

Насриддин Афанди латифаларида хон ва бойлар билан боғлиқ қулғили воқеалар акс этади. Халқ оғзаки ижоди кейинги авлодга етказишда ҳам оғзаки ҳам ёзма шаклда баён этиши мумкин.

Тарихий дostonлар: “Хисрав ва Ширин” “Лайли ва Мажнун” “Юсуф ва Зулайхо” дostonлари турли тилларда нашр этилган.

Замонавий дostonлар: “Хасан батрак”, “Жиззах кўзгалони” ва бошқалари аниқ тарихий воқеалар асосида ёзилган.

Ёзма адабиёт Ўзбек ёзма адабиётининг ривожланишида форс тилида ёзилган адабиётининг роли катта. Айниқса Махмуд Қошғарийнинг “Турк сўзлари” луғатини алоҳида айтиш керак. XI аср охири ва XV асрда Самарқанд шаҳри маданий марказга айланди.

Бу даврда замонамизнинг етук олим ва шоирлари мутафаккирлари билим олишди. Алишер Навоий ва Лутфий шулар жумласидандир. 15 асрда Лутфий ўзининг кўплаб лирик асарларини яратган бўлса, А.Навоий 54 минг мисрадан иборат бўлган “Ҳамса” асарини яратади. Бухоро амирлиги ва Хива ва Қўқон хонлиги даврида Мунис Хоразмий, Огахий, Турди Фароғий, Машраб каби ижодкорлар ёзма адабиётнинг ривожланишига катта хисса қўшдилар.

III. Ўзбекистон ҳақида ёзилган китоблар дунё рейтингида

(Ушбу маълумотлар интернет тармоғидаги “livelib.ru” сайтидан олинди.)

Ўзбекистон ҳақида ёзилган асарлар кўп бўлиб, хориж ёзувчилари томонидан ёзилган асарларга қўйилган рейтинг баҳоларига (айримларига) тўхталиб ўтамиз.

1. **Одил Ёқубов “Хайкирик”** асари 5 балл.

1964 йилда “Ёш гвардия” нашриётида чоп этилган. Асосий қаҳрамони колхоз раиси Мутал бўлиб, шу даврдаги камчиликни йўқотиш ва ривожланишига куч сарфлайди.

2. **Раул Мир-Хайдаров “Сўрокни ўзим қиламан”** асари 5, 0 балл.

2006 йилда “ОАО ПИК Идеал-Пресс” нашриётида чоп этилган. Ўткир сюжетли социал-сиёсий роман.

3. **А.Листовский “Боботоғ ўзра кўёш”** асари 5, 0 балл.

1975 йилда “Ўзбекистон” нашриётида чоп этилган. Китоб босмачиларга қарши кураш ҳақида ҳикоя қилади. Ўзининг кундаликлари ҳақида ёзилган. Муаллиф II отлик кавалерия дивизияси 61-речесек полкида эскадрон командири бўлиб хизмат қилган.

4. **“Сехрли гул”** ўзбек халқ эртаклари – 5, 0 балл.

1986 йилда “Ёш гвардия” нашриётида чоп этилган.

5. **Самуэлла Фингарет “Сарик тепалик дўстлар”** асари 4,9 балл. Бу китоб 1976 йилда “Болалар адабиёти”, “Ленинград” нашриётида босилган бўлиб, Ленинградлик Сева Ключев деган тўртинчи синф ўқувчиси Ўзбекистонга келиб ўқиш ва у ердаги изтопарлар отряди билан қилган ишлари ва Ўзбекистон ҳақида кўплаб маълумотларни ўрганиб, дўстлар орттириши ҳақида ҳикоя қилади.

6. **Шамшод Абдуллаев- “Қирғокка яқинлашиш”** - 4,8 балл. 2013 йил “Новое обозрение” нашриётида чоп этилади. Китобда ўз фаолиятини тўхтатиш арафасида бўлган буюм ва ходисаларни таърифлашга бағишланган.

7. **Х.Тўхтабоев – “Ташланган уйдаги чирок”** асари 4,6 балл. 1980 йилда “Ёш гвардия” нашриётида босилган. Бош қаҳрамон отаси фронтга кетган, онаси вафот этиб, уй юмушлари укалари ва ўзига қолган 14 ёшли Орифаннинг саргузаштлари ҳақида баён этилади.

8. **Леонид Васильевич Соловьев “Хожа Насриддин Бухорода”** асари 4,6 балл. Китоб 1949 йилда “Псков китоб-газета” босмаҳонасида чоп этилган. Китоб юморга бой бўлиб Хўжа Насриддин саргузаштлари ҳақида баён этилади. Соловьевни “Хўжа Насриддин ҳақида ҳикоялар китоби” ҳам бўлиб, унда афандининг ақлли ва донолиги латифалар асосида ёзилган.

9. **Леонид Филатов – “Тинчлик сакловчи”** асари 4,5 балл. Китоб 2004 йилда “Эксмо-Пресс” нашриётида босилган. Бу асар фактларга суянган ҳолда ёзилган.

10. **“Алишер Навоийнинг “Қуш тили”** асари 4,5 балл. Китоб йилда “Фан” нашриётида чоп этилган.

11. **Рауль Мир – Хайдаров – “Пиёда қилинган сайрлар”** асари 4,4 балл. Китоб 1989 йилда “Ёш гвардия” нашриётида босилган. Китоб 80 йиллар бошида бўлиб ўтган уюшган жиноятчилик ва мафия билан курашни акс эттирган.

12. **Дина Рубина- “Кўчанинг кўёш томонида”** асари - 4,4 балл. Китоб 2015 йилда “Эксимо” нашриётида чоп этилган.

13. **Худайберди Тўхтабоев- “Сехрли қалпоқча”** асари 4,4 балл. Асар 1970 йилда чоп этилган. Асарда Хошимжон исмли ўқишни севмайдиган, онасига ёрдам бермайдиган, укалари ва кўшнилари хафа қилувчи бола ҳақида ва унинг бошидан кечирганларини баён этилади. Унинг қўлига сеҳрли қалпоқча тушгандан кейинги ўзгаришлари тасвирлаб берилди.

14. **Х.Тўхтабоев – повестлари** 4,3 балл.

15. **Андрей Волос - “Панжрудга қайтиш”** асари 4,2 балл.

2016 йил “АСТ” нашриётида босилган. Андрей Волос шоир ва ёзувчи таржимон. “Хуррамобод”, “Аниматор”, “Ғолиб” каби асарлар муаллифи. Ёзувчининг “Панжрудга қайтиш” романи “Русский Букер” мукофоти билан тақдирланган. Китобда Абу Абдулла Рудакий ҳаёти ҳар томонлама ёритилган.

16. **Виктория Токарева – “Аблаҳлар ҳам увол”** 4,1 балл. 2015 йилда “Азбука” нашриётида босилган. Инсонларга тўғри йўлни кўрсатишга бағишланган асардир.

17. **Вилгельм Напеленович Гартевельд - “Сочилган кумлар ва қесилган бошлар орасида”** асари 4,0 балл. Асар 1914 йилда “Товарищество” нашриётида босилган.

18. **П.С.Массагетов- “Доривор ўсимликлар”** асари 4,0 балл.

1973 йил “Мысль” нашриётида босилган. Китобда Олтойдан Жанубий Қозоғистон орқали Ўрта Осиёгача бўлган саёҳат ва учратилган доривор ўсимликлар ҳақида ёзилган.

19. **Улуғ- Зода – “Ҳаётимнинг тонги”** 4,0 балл.

20. **Кристиан Крахт – “Дунё картаси”** 3,7 балл.

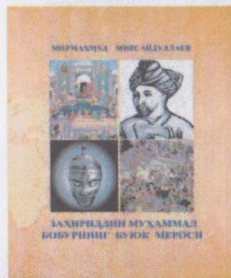
Китоб 2014 йилда “Ad Marginem press” нашриётида чоп этилган бўлиб, фойдали белгилар билан бойитилган. Кристиан Крахт 29 декабрь 1966 йилда Швейцарияда “Аксиль шпрингер АТ” фирмаси бошқарувчиси оиласида туғилган. Германия ва

АҚШ мактабларида билим олган. Таиланд, Непал, Парагвай, Аргентина, Танзания, Жанубий Африкада яшаган.

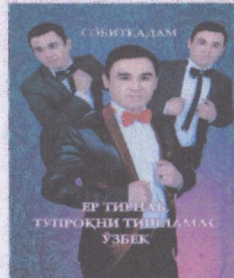
Москва ва Санкт-Петербургда бўлган. Бешта роман, бир қанча эртаклар муаллифи. Асарлари 15 тилга таржима қилинган. Унинг “Кузатиш”, “Снобизм”, “Экспотлар ҳаёти” каби асарлари бор.

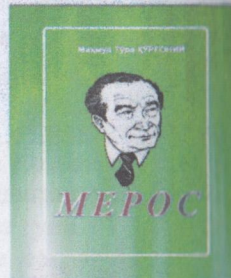
Наманганда чоп этилган янги китоблар

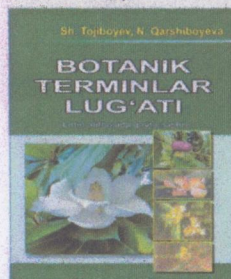
2016

2016

2011

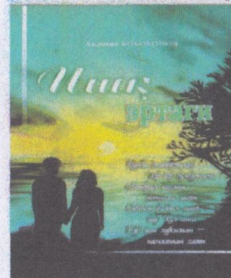
2017

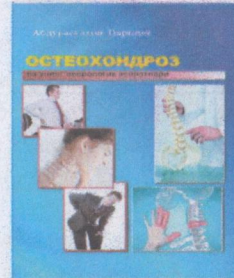
2016

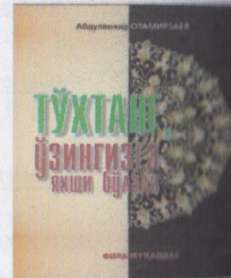
2016

2017

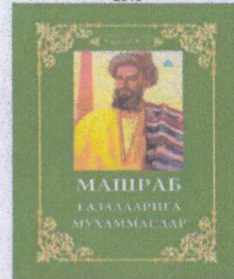
2015

2017

2017

2013

2014

Айни вақтда ахборот – коммуникация соҳасидаги ютуқларни ўзлаштириш билан бирга, ёшларнинг китоб ўқишга бўлган қизиқишини оширишга, уларни китоб билан дўст бўлишига, аҳолининг китобхонлик савиясини янада оширишга алоҳида эътибор қаратиш лозим бўлади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти
Шавкат Миромонович Мирзиёев

I. Китобга янгича эътибор

Китоб инсон дунёқараши, тафаккурини ривожлантиришдаги асосий омил. Китоб - энг олис зимистон, умр йўлларида инсонга нур бағишлаб турувчи сеҳрли чироқдир. Инсониятнинг бутун ҳаёти китобда изчил манзил топади.

Агар сиз яхши китоб ўқисангиз, ўзингизни кучли, билимли, номусли сезасиз, яъни инсондаги яхши хислатларни китоб тарбиялайди. Китоб сизни алдамайдиган, ҳамиша олдингизда турадиган, кексайганингизда маломат келтирмайдиган, энг сўнгги садокатли дўстингиз ҳисобланади. Француз ёзувчиси Гюго Виктор Мари айтганидек: “Одамни улуғлиги бўйи билан ўлчанмаганидек, халқнинг улуғворлиги ҳам унинг сони билан ўлчанмайди; ягона ўлчов унинг аклий камолоти ва ахлокий баркамоллигидир”. Бугунги кунда миллатимиз маънавиятини китоб ва китобхонлик ёрдамида юксалтиришга эътибор янада кучайтирилди. Бу борада Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 12-январдаги “Китоб маҳсулотларини чоп этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғибот қилиш бўйича комиссия тузиш тўғрисида”ги ПФ-4789 сонли фармойиши билан ҳамда 2017 йил 13 сентябрдаги “Китоб маҳсулотларини нашр этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғиб қилиш бўйича комплекс чора тadbирлар дастури тўғрисида”ги қарори алоҳида аҳамиятга эга.

Мазкур ҳужжатда нашриётлар фаолиятини тубдан модернизация қилиш, уларнинг самардорлигини ошириш учун давлат томонидан имтиёزلарни кўпайтириш, ҳудудларда, айниқса, кишлоқ жойларида кутубхоналар барпо этиш ва улар учун малакали мутахассислар тайёрлаш, чоп этилаётган китоблар савияси ва сифати, адади ва нархини қатъий назоратга олиш, ижтимоий аҳамиятга эга бўлган китобларни, айниқса болаларга

мўлжалланган адабиётларни чоп этишни давлат томонидан қўллаб қувватлаш, китоб маҳсулотлари бўйича давлат буюртмасини асосий йўналишларини шакллантириш, адабий-бадий, ўқув - услубий, илмий-назарий, илмий-оммабоп ва кўргазмали адабиётларни чоп этиш ва тарқатиш тизимини такомиллаштиришдек долзарб вазифалар белгиланган. Шунингдек, китоб савдоси билан шуғулланувчи тадбиркорлик субъектларига ҳам қатор имтиёзлар бериш кўзда тутилган.

Қарорга мувофиқ Ўзбекистон матбуот ва ахборот агентлиги мамлакатимизда китоб маҳсулотларини чоп этиш ва тарқатиш тизимини такомиллаштириш ҳамда ахборот кутубхона фаолияти соҳасидаги маҳсус ваколатли давлат органи этиб белгиланган дастурда 35 банддан иборат топширик белгиланган бўлиб, унинг 30 банди ижросини таъминлашда агентлигимиз бевосита иштирок этади. Ҳозирги кунда агентлик “Шарқ” нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси “Ўзбекистон почтаси” акциядорлик жамияти ва етакчи нашриётлар томонидан аҳолини китоб маҳсулотларига бўлган эҳтиёжини қондиришга қулайликлар яратишмоқда. Қарорда кўрсатилган мазмунан саёз, ахлоқ меъёрлари, миллий маънавият ва кадриятларимизга мос келмайдиган, ёшлар тарбиясига салбий таъсир кўрсатиши мумкин бўлган адабиётларни босиб чиқариш ва тарқатишни олдини олиш чоралари белгиланди. Ноконуний матбаа ва ноширлик фаолияти билан шуғулланувчи хўжалик субъектлари аниқланиб, уларга нисбатан қонун доирасида тегишли чора кўрилади.

Мамлакатимиздаги ахборот кутубхона муассасалари фондларини тизимли тарзда янги адабиётлар ва зарур материаллар билан таъминлашнинг марказлаштирилган тизимини жорий этиш чора-тадбирлари кўришмоқда. Бунда кутубхона коллектори билан ишлаш бўйича марказлаштирилган ахборот тизими такомиллашиб, нашриётлар билан ҳамкорлик

такомиллаштирилади. Бу эса зиё масканлари фондини янги чоп этилган китоблар билан бойитиб бориш имконини беради.

Агентлик томонидан ижодкорларни маънавий ва моддий томонидан қувватлаш мақсадида “Тараққиёт стратегияси ва замонамиз кахрамони” мавзусида бадий ва ижтимоий ва сиёсий асарлар яратиш бўйича ижтимоий буюртмалар лойихаси эълон қилинди. Шу соҳа бўйича ёзилган асарлар агентлик тизимидаги нашриётлар қошида тузилган, нуфузли ҳайъатлар томонидан баҳолалиб, нашриётларнинг ижтимоий грантлари асосида чоп этилади ва муаллифга қалам хаки белгиланади ва бир қисми олдиндан тўланади. Шунингдек, агентлик томонидан ўзаро ҳамкорликни кенгайтириш, ноширлик маданияти ва нашриётларнинг ижодий салоҳиятини юксалтириш соҳасида эришилган ютуқларни оммалаштириш, ноширлар, муҳаррирлар ва техник муҳаррирлар, мусахҳих, рассом-дизайнерлар, матбаачиларни рағбатлантириш, аҳолининг барча қатлами хусусан, ёшлар ўртасида китобхонлик маданиятини кенг тарғиб қилиш мақсадида “Йилнинг энг яхши китоби” ва “Ёшларнинг энг севимли китоби” каби кўрик-танловларни ўтказиш режалаштирилган. Мазкур танловда мулкчилик шаклидан қатъий назар барча нашриёт ва матбаа қорхоналари иштирок этиши мумкин.

Матбуот ва ахборот агентлигидан олинган маълумотга кўра, бугунги кунда мамлакатимизда 130 дан ортиқ нашриёт 1800 га яқин матбаа қорхонаси давлат рўйхатидан ўтказилган, улар томонидан йилига 4000 номдан зиёд, умумий адади эллик миллион нусхадан ортиқ китоб маҳсулотлари нашр этилмоқда. Мамлакатимизда ноширликни ривожлантириш билан бирга ёшларни китобга бўлган эътибори кучайиб, мутолаа маданияти юксалмоқда. Президентимиз ташаббуси билан ўтган йилда миллатимиз маънавиятини китоб ва китобхонлик ёрдамида юксалтириш мақсадида адабиётимиз ва санъатимизнинг атоқли вакиллари Ишқоқхон Иброт, Комилжон Отаниёзов, Шароф

Рашидов, Эркин Воҳидовнинг юбилейси саналари ўтказилиб “Адиблар хибони” барпо этилди. Санъат даргохларининг макомини ошириш тўғрисида муҳим ҳужжатлар эълон қилинди. Ўзбекистон Республикасининг биринчи Президенти Ислом Абдуғаниевич Каримовнинг 80 йиллик юбилейи санаси Республикаимизнинг барча масканларида кенг нишонланди. 2017 йил 26-27 апрель кунлари Наманган шаҳрида “Central Asia 2017”, “Фан, таълим, маданият ва бизнесда интернет ва ахборот-кутубхона ресурслари” мавзусидаги XI Халқаро конференцияси бўлиб ўтди. Халқаро конференцияда катнашиш учун мамлакатимизнинг барча ҳудудларидан, шунингдек, Германия, Россия, Қозоғистондан илғор тажрибали янги технологиялар ўртоклашилди. Айниқса, маърузалар тақдиротида хорижлик мутахассислар “Россияда мутолаани қўллаб-қувватлаш ва ривожлантириш миллий дастури”, “Германия кутубхона ассоциацияларини кутубхоначилик соҳасида таълим ва ўқитишга қўшган ҳиссаси” мавзусидаги маърузаларда илғор тажрибалар мужассам бўлди. Айниқса, Кемерова давлат маданият институтини ахборот технологиялари ва ижтимоий соҳа илмий-тадқиқот институти директори Наталья Гендинанинг “ЮНЕСКОнинг медиа ва ахборот саводхонлиги бўйича ўқув дастури: Россия ва Ўзбекистонда мослаштириш тажрибасидан” Германия кутубхоначилик ассоциацияси раиси ўринбосари Весна Штейернинг “Берлин полиция кутубхонасига 160 йил. Қироатхонадан рақамлаштирилган полиция кутубхонасигача” каби мавзулардаги чиқишлар анжуман катнашчиларига манзур бўлди.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган соҳадаги ишлар тўпланган тажрибалар юзасидан Наманган вилояти матбуот ва ахборот бошқармаси бошлиғи Зиёвуддин Мансур, Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон миллий кутубхонаси директори вазифасини бажарувчи Умида Тешабоева, НамДУ ўқитувчиси Наримон Дехқоновларнинг маърузалари иштирокчиларга катта сабоқ берди. 2017 йил ноябрь ойида ўтказилган “INTOLIB

Uzbekiston” миллий-ахборот кутубхона ҳафталиги доирасида турли мавзуларда онлайн конференциялар ташкил этилиб, унда аҳоли, айниқса, ёш авлоднинг кутубхона хизматларидан фойдаланиш кўникмаси шакллантирилди.

Қисқа вақт ичида юқорида амалга оширилаётган ишлар Президентимизнинг “Китоб маҳсулотларини нашр этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ва тарғиб қилиш бўйича комплекс чора тadbирлар дастури тўғрисида”ги қарорини амалдаги ижросидир.

Бу қарор мамлакатимизда ноширлик фаолиятини янги босқичга олиб чиқади, адабиётимиз ривожланишини таъминлайди, келажак авлод тарбиясига мустаҳкам пойдевор вазифасини ўтовчи муҳим дастури амал бўлади.

II. Китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш бўйича маданий-маърифий тadbирларни ташкиллаш

Маънавий эҳтиёжни қондиришда китобнинг ўрни бекиёс. У ҳоҳ дарслик, ҳоҳ бадиий асар, ҳоҳ лирик дoston қўринишида бўлсин, бизни илмга, ҳаётга, яхши инсон бўлишга ўргатади.

Китоб-ёшларнинг жисмоний, аклий, ахлокий, эстетик, тарбиялаш учун зарур бўлган барча маънавий кучларни жадал ўсишини таъминлайди. Бундан ташқари ўзини-ўзи назорат қилиш, ўзига эътибор бериш, ўзини идора қилиш кўникмасини ривожлантиради.

Китоб ўқиган ўқувчида онг билан ҳулқнинг бирлиги таъминланади, дарс вақтидаги назарияни амалий фаолиятга жорий эта олади, эътиқоди мустаҳкамланиб, маънавий-ахлокий кўникмалар қарор топади.

Ўқитувчи ўқувчини китоб мутолаасига жалб қилиб, ўзини-ўзи тарбиялаш, ўз камчилик нуқсонларини тузатиш, ўз шахсини

ривожлантиришда энг кучли омил бўлган, ўзини ўзи танкид қилишни ўргатиши зарур.

Ўқувчи кўп китоб ўқиса, ўз нуксонларини билиб, шу асосда ўзига мақсад қўйишга ўрганади. Аниқ мақсад қўйиб, яхши фазилатларини ўстириб борган ўқувчи мустақил ҳаёти давомида мутлақо қийналмайди. Китобни мунтазам ўқиб махсус уюштирилган маданий-маърифий тадбирларда иштирок этган ўқувчи, танкидий қараш қобилиятини ўстиради, мустақил фикр эгасига айланади. Ўзини-ўзи қузатиб, бошқалар билан солиштиради, таққослайди, таҳлил қилиб, унда баҳолаш малакаси ҳосил бўлади. Китобхонлик маданиятини ошириш учун ҳар бир ўтказилган тадбир рағбатлантириш тизимига амал қилмоғи жонз. Ўтказилган тадбирда бегоналик ҳисси туғилмаслик керак. Меҳр ишонч ва кадрлашга асосланиб, ўқувчида янги китоб ўқишга мотивация ҳосил бўлиши керак. Ўқитувчи ўқиган китоби, уни образли қилиб ҳикоя қилиши, образларга кириши, китобларга муносабати, образларни таҳлил қилиб, ўқувчини келажакка йўналтиришда ўқувчи ва талабалар учун ижобий намуна бўлиши даркор. Китоб ҳақида ўтказилаётган тадбир ҳозирги замон талабларидан келиб чиқиб таъкидлаш лозимки, педагог-ўқитувчилар ишини асосий қисми, асосий функциясига айланмоғи керак. Шунинг учун у кизиқарли тортишувларга бой, илмий бахслар, мунозара шаклида бўлиб, тарбиявий жиҳатдан самарали бўлиши керак.

Китоб талаба-ёшларнинг дунёқарашини шакллантирадиган, уларни билимдонлигини оширадиган ва маънавий ахлоқий тарбияладиган асосий қуроллардан бири бўлгани учун ўтказиладиган тадбир аниқ режалаштирилган бўлиши жонз. Тадбирни ўтказуви педагог бу ҳақида аниқ маълумотга эга бўлиб, тарбия моҳияти, усуллари, шакллари ҳақида тасаввурга эга бўлиши зарур.

Китоб ҳақида ўтказилаётган тадбирларда бунга аждодларимизнинг, алломаларимизнинг ҳаёти ва фаолияти

ёшларимиз учун инсоний идеал, ёрқин ахлоқий намуна, ҳақиқий ибратдир. Уларни ахлоқий фазилатлари, ҳақиқий олижаноблиги, одамийлиги, меҳрибон-у ғамхўрлиги, камтаринлиги, халқона кадриятларга содиқлиги, миллат келажаги учун фидоийлиги ҳақида гапириб бугунги ёшларни илҳомлантириш даркор.

Бунинг учун тадбир интерфаоликка асосланса, самарадорлиги юкори бўлади. Интерфаол жараёнда ўтказилган тадбирда ўқувчи, талаба кўпроқ мустақил фикр юритади. Мулоқотга киришишда ўқувчи ва ўқитувчини фаоллиги ошади. Китоб билан ишлашни ўргатиш жараёнида ўқувчи мустақил ишлаш малакасига эга бўлади. Ўқувчи янги билимларни излаш, тадқиқотчилик, тажриба-синов ўтказиш йўллари топади. Ўқувчи талабада жамоа туйғуси шаклланади. Ижодий қобилияти ўсади, ақли кучаяди. Замонавий ўқитувчи, дарс машғулотларини бошқарувчиси, йўналтирувчиси, қузатувчиси ва ҳулосаловчиси. Одатда ўртача ўқитувчи баён қилади, яхши ўқитувчи тушунтиради, машхур ўқитувчи намойиш этади. Буюк ўқитувчи шоғирдининг улуғ ишларини рағбатлантиради.

Китоб бўйича ўтказиладиган маданий-маърифий тадбирларни умумий ҳолда қуйидагича турга бўлиш мумкин.

1. Уюшган жамоаларда шу жумладан, ўқув юртларида, мактабларда ўтказиладиган тадбирлар. Бу жойларда ўтказиладиган тадбирда иштирокчи-томошабин бир-бирини танийди, буларда руҳий яқинлик мавжуд бўлиб, тадбир яхши ўтади.

2. Аҳоли турар жойларида ўтказиладиган маданий-маърифий тадбирлар. Бу тадбир хусусияти маҳалла, қишлоқ, овул, аҳолини бир қисми билан ўтказилади. Бу аҳоли ҳам бир-бирини ҳар ҳолда танийди, руҳий яқинлик, уюшган жамоатчилик бўлмаса ҳам ҳар ҳолда яхши. Бундай жойларда ўтказиладиган тадбирни ўтказиш жуда қийин эмас. Аммо тадбир ўтказувчи аҳоли ҳақида аниқ маълумотга эга бўлиши керак.

3. Уюшмаган аҳоли ўртасида ўтказиладиган тадбирлар.

Бундай тадбирлар асосан шаҳар маданият саройида, истирохат боғлари, дам олиш масканларида ўтказилади. Китоб ҳақида тадбирга тўпланганлар турли касб эгалари, турли билимга эга бўлган инсонлар, турли ёшдаги, жинси икки хил ижтимоий қатламга эга бўлган инсонлардир. Булар ўртасида маънавий-руҳий яқинлик йўқ. Тадбир олиб боровчи киши мохирлик билан улар ўртасида, алоқадорлик, яқинлик руҳини ташкил этиб мақсадга йўналтириши жоиз.

Биз кўпроқ китоб ҳақидаги маданий-маърифий тадбирларни биринчи жамоада, уюшган жамоада олиб борамиз, яъни мактабда, коллежда, олий ўқув юртида, таълим тизимида китоб ҳақида олиб бориладиган маданий-маърифий тадбирларни икки турга бўлиш мумкин;

1. Бевосита таълим жараёнида ўтказиладиган тадбирлар:

- а) Маъруза
- б) Семинар
- с) Амалий машғулотлар

Ўқитувчи бундай дарсларни ўтиш жараёнида китобдаги монологлардан, инценеровкалардан, бадиий асарлардан, видео ва аудио ёзувлардан парчалар келтиради. Ўқувчига мана шу мавзуларни ўтишдан олдин, ўқиладиган китоблар рўйхатини беради улар китобларни ўқиб, қисқа, лўнда, мантикий жавоблар топишади. Гуруҳлар асосида интерфаол дарслар бошланади. Бундай ташкилланган дарс предмет, курс ёки фанни чуқурроқ ўргатади. Дарс жараёнида қисқа муддатли хордик чиқарасиз. Дарс иштирокчилари ўқиган китобларини ўз дунёкарашида баён қилиб ўзини солиштиради, таққослайди ва таҳлил қилиб баҳолашни ўрганади.

Ўқувчиларни ДТС асосида рейтинг кўрсаткичлари аниқланади.

III. Дарсдан ташқари вақтларда китоб ва китобхонлик бўйича ўтказиладиган тадбирлар

1. Мактабда “Китобхон” тўғарагини ташкил этиш

- Бу тўғаракни параллел синф ўқувчиларига ташкил этиш мақсадга мувофиқ.
- Иш режасига ДТСда баён этилган мавзуларга доир ўқиладиган китоблар киритилади.
- Бола сони 10-15 та бўлиши лозим
- 2 ҳафтада бир соат, бир ойда икки соат ўтилгани маъқул.
- Тўғараклар сони мактаб директори буйруғи билан ташкилланади. Тўғарак иш ҳужжатлари сакланади.

2. “Китобхонлик” бўйича махсус газета, бюллетен

Мактабда барча синфлардаги китоб ўқиш, китобхонлик маданиятини тарғиб қилиш, болаларни китобга қизиқтиришда асосий омил бўлади.

- Газета бир ойда бир марта чиқади.
- Газетанинг махсус сонини шоир, ёзувчилар қунига бағишлаб чиқариш мумкин.
- Газетани тўғарак аъзолари чиқаради. Махсус мавзуга бағишланиб, сафланишда, умумий йиғилишда ўқиб, муҳокама этилади.

3. “Китоб” бўйича викториналар ўтказиш

- Эрталабки сафланишларда ўтказилади.
- Викторина ғолиблари эълон қилиниб рағбатлантирилади.

4. “Китобхонлик” бўйича мушоира

- Мактабдаги параллел синфларда
- Мактаб ўқувчилари ўртасида туманда, вилоятда, республикада ўтказилиб, ғолиблар аниқланади.
- Мушоира шартлари ҳакамлар томонидан тузилади.

- Бу кечалар режа асосида ўқув йили мобайнида режалаштирилади.

5. “Китоб” ва “китобхонлик” бўйича мавзули кечалар

- Кечадаги маърузаларга алоҳида яхши тайёргарлик кўриш жоиз.

- Кечада дастур асосида жуда кўп тадбирлар, танловларни ҳам ташкиллаш мумкин.

6. Китоб бўйича ўткир зехнлилар бахслашуви

- Бу бахслашувлар синфлар ўртасида, мактаблар ўртасида ҳам ўтказиш мумкин.

- Ҳакамлар томонидан ишлаб чиқилган коидага, саволларга катъий роя килиш даркор. Умумий баллар эълон килиниб, ғолиблар тақдирланади.

7. Китоб муаллифи, шоир ва ёзувчилар билан бахс-мунозара

- Мактаб иш режаси асосида ташкил этиладиган бу тадбир фаннинг турли йўналишлари бўйича ҳам ташкилланиши мумкин.

8. Мактаб ижодкор ёшлари билан ёзувчилар ва шоирлар учрашуви

- Бу учрашув ижодийлиги билан бошқа тадбирлардан ажралиб туради.

- Устозлар шогирдларига ижодидаги ютуқ ва камчиликларни ўргатади.

- Бу учрашувни тўғаракда ҳам ташкилласа бўлади.

9. Мактаб ижодкор ёшлари учун китоб тақдими

- Мактабдаги ижодкор ёшларни тақдирлаш мақсадида ўтказилади.

- Туман, вилоятдаги ижодкорларни тақдиф этиш лозим.

- Китоб хақида маърузачи, фикр билдирувчилар бўлиши жоиз.

10. “Ёш китобхон” танловини ўтказиш

- Бошланғич синф ўқувчилари билан алоҳида

- Юкори синф ўқувчилари билан алоҳида

- Мактаб, туман, вилоят боскичларида бўлади

- Ҳакамлар махсус дастур асосида ўтказиш

11. “Китобхон оила” танлови

- Махсус низом асосида ўтказилади.

12. “Йилнинг энг яхши китоби” танлови

Махсус низом асосида мактаб, туман, вилоят, республика боскичларини адолатли ўтказиш.

13. “Ёшларни энг сеvimли китоби” танловини ўтказиш

- Туман, вилоят, республика боскичларини махсус комиссиялар иштирокида ўтказиш.

- Ғолибларни низом асосида рағбатлантириш.

14. “Китоблар фестивалини” ўтказиш

- Китоб фестивали махсус шартларга бағишланган анжуманларда ташкилланади.

- Туман ва вилоятда ташкилотлар китоб бўйича қилган ишлари, янги чиққан китобларни намойиш қилади, ҳамма анжуман қатнашчилари кўриб баҳолайди.

15. Турли мавзуларда интернет ва ахборот кутубхона ресурслари конференцияларини ташкиллаш

- Махсус ташкилот хомийлигида туманда, вилоятда, республикада бундай конференциялар ўтказилса яхши бўлади. (2017 йил 26-27 апрелда Наманганда XI халқаро конференция ўтказилди)

- Илғор технологиялар, яхши ишлар оммалаштирилади.

16. Китоб ва китобхонлик бўйича саёҳат ва экскурсияларни ташкиллаш

Мактаб ўқувчиларининг китобга қизиққанини махсус рухсатнома олиб, туман, вилоят ва республикада машҳур китоб магазинларига, кутубхоналарга, китоб босадиган корхоналарга олиб борилса, ўқувчининг дунёқараши бутунлай ўзгаради. (Биз Намангандаги Нодира ахборот-ресурс кутубхонасига, Ибрат

босмахонасига, Фарғонадаги “Мысль” китоб магазинларига ўқувчиларни олиб борамиз, таассуротларини ёздирамиз.

Бундай тадбирларни янада кенгайтириб, янгиларини ҳам топиб ўтказиш мумкин.

Таълим масканлари ўз имкониятларини ҳисобга олиб, китобда ёзилган манбаалардан ижодий фойдаланиб, юқоридаги тадбирларни ўтказиши жоиз.

IV. Таълимда долзарб вазифа

Бугунги кунда илм-фан, техника ва ишлаб чиқариш соҳаларининг тез суръатларда жадаллик билан ривожланиши барча таълим муассасаларида таълим-тарбия сифатини мазмун жиҳатдан янги боскичга кўтаришни талаб этмоқда. Биз яшаётган XXI асрнинг моҳияти ва кийфаси ҳақида турлича қарашлар мавжуд. Кимдир унинг юксак технологиялар замони деса, кимдир тафаккур асри, яна биров ялпи ахборотлашув даври сифатини изохламоқда. Аммо кўпчиликни онгида бу даврнинг дастлаб 10 йиллиги глобаллашув даври тариқасида таассурот қолдирди.”

Янги технологияларни ҳаётга жорий этилиши оқибатда ахборотни силжиш тезлиги, мулоқот тезлиги, қайта ишлан тезлиги мунтазам ўсиб бормоқда.

Дунё олимларининг ҳисобига кўра, бугун Ер юзидаги мавжуд ахборотлар 1986-2007 йилларда 100 баробардан ошди. Яъни 1986 йили 2,6 экзобайт бўлса, 2007 йили 297 экзобайтга етди. 2012 йили 2500 экзобайт бўлди. 2020 йили 40000 экзобайт = 40 секстабайт = $40 \cdot 10^{21}$ байт бўлади.

Интернетдаги ахборотлар 1,5 йилда 2 марта кўпаймоқда. Кейинги 5 йилда ахборотларнинг 95 фоизи рақамли технологияларда узатилмоқда. Телевизорда 3 йил олдинги кўрсатувларга нисбатан ҳозир 3 марта кўп ахборот тарқатилмоқда. 20 йил ичида телекоммуникацияда тарқатилган

ахборотлар 6% дан 28% гача етди, яъни 5 марта ортди. Компьютерда сақланувчи ахборотларни узатилиши 23% дан масофага узатиш йилига 30%га кўпаймоқда. Ҳозирги ахборотларнинг 83% ини интернетдаги ҳисоблаш техникаси орқали узатишга ўтилмоқда. Интернет “кўпол товуш”дан “текст”ли, “график” узатишга ўтди. Аналогик, арифметик, логарифмик ҳисоблашлар ўрни йўқотилиб, секундига $6,4 \cdot 10^{12}$ та операция бажарадиган компьютерларга ўтилди. Ахборотларнинг қоғозда узатиладигани 19,4 петабайтни ташкил этиб, 2007 йили барча ахборотларнинг 0,007% ини ташкил этди. Бугун ахборотлар мултимедиа VHS кассеталарда узатилмоқда. Бугун компьютер, мобил телефон, смартфонда 2007 йилга нисбатан кунига 27 марта кўп ахборот узатилмоқда. Агар ҳисоб китобларга эътибор берсак, 1 петабайт = 10^{15} байт ахборот АҚШ конгресс кутубхонасидаги ахборотдан 4 марта кўп. Эни 20 см ли китобча шаклидаги варақча қилиб 1 петабайт ахборотни ёзса, 77000 км га етади. 295 экзобайт ахборот эса Ер ва Ой орасидаги масофадан 4 марта катта.

Бугун таълимни замон даражасига кўтариш ўқитувчилар зиммасига янада юксак масъулият юклайди. Бугунги кунда илм-фан, техника ва ишлаб чиқариш соҳаларининг тез суръатларда жадаллик билан ривожланиши барча таълим муассасаларида таълим-тарбия сифатини мазмун жиҳатдан янги боскичга кўтаришни талаб этмоқда.

Бугун Ўзбекистон Республикаси халқ таълими вазирлигига қарашли мактабларда 10383 та кутубхона бўлиб, уни 6 миллион 104 минг 767 та аъзоси бор. Кутубхоналарда 23 миллион 64 минг 415 та китоб ва дарсликлар бор. Уларнинг ҳар йили фонди режа асосида янги китоблар билан бойитилади. Бугун республикаимизда ўқиш ва ўрганиш учун ҳамма шароит мавжуд.

Энди таълимда инновацион технологияларни қўллаш, педагогик янгиликларни яратиш, қабул қилиш амалда қўллаш учун қуйидагиларни ташкиллаш жоиз.

1. Таълим муассасаларида ахборот таълим муҳитини ташкил этиш.

Таълим ислохотларини замонавий боскичи жамиятда бўлаётган янгиланишларнинг тезкорлиги таълим муассасаларига қуйидаги долзарб вазифани юкламоқда:

Бугун таълим муассасаларида турли хизматлардан фойдаланиш учун дастурий воситалар омбори зарур. Бошқарини жараёни ишини автоматлаштириш, ахборотларни таҳлил қилиш ва ҳисобот тузиш учун махсус дастурий технологиялар мажмуасини яратиш зарур.

Фанлар бўйича ўқув дарсларининг услубий таъминотини қуйидагича:

I. Бошқарув блоки

1. Бошқарув компьютер тести.
2. Услубий таъминот бўйича турли назорат ишлари.

II. Ўқув блоки (Дидактик портфель)

1. Ўқув режалар ва дастурлар.
2. Дарслик ва услубий қўлланмалар.
3. Анъанавий ўқитиш воситалари.
4. Кодограммалар.
5. Диапозитивлар.
6. Ўқув кино фильмлари.
7. Жадваллар.
8. Ўқув машғулотларни ўтказиш учун дидактик материаллар.
9. Ўқув жиҳозлари.
10. Мультимедиа дарс ишланмалар.
11. Ўргатувчи ва назорат қилувчи дастурий воситалар.
12. Виртуал лабораториялар.
13. Электрон энциклопедия ва луғатлар.
14. Справочник, тарихий китоб, илғор дарс ишланмаси ва методик журналлар.
15. Педагогик, ўқитувчилар ҳақида умумий маълумот (Таҳлили билан)

Изоҳ: Дидактик портфель ҳар доим янгиланиб, тўлдириб борилади. Дидактик портфель таълим сифатини оширувчи омил.

2. Электрон кутубхона

Таълимнинг жаҳон тажрибаси шуни кўрсатдики, таълим самарадорлиги ва сифатини оширишда асосий йўллардан бири таълим тизимига илғор педагогик технологияларни жорий қилиш, жумладан ахборот технологияларга асосланган ўқитиш методларидан унумли фойдаланишдир.

Ўқитишда компьютер технологияларидан фойдаланиш, уларни таълим тизимига жорий қилиш, замонавий электрон ўқув адабиётларни яратиш, ривожланган мамлакатлар таълим тизими тажрибаларида яхши натижа берди.

Ҳозирги замон таълимининг муҳим вазифасидан бири бу янгиликларни амалда қўллашдир.

Ҳар бир индивидга таълим олиш имкониятини берадиган “Очик таълим” тизими вужудга келди.

Электрон кутубхонада қуйидагилар бўлиши керак

1. Маъруза матнлари.
2. Электрон дарсликлар.
3. Слайдлар.
4. Тест ёки назорат дастурлари.
5. Презентациялар.
6. Ўқув видео фильмлари
7. Виртуал тренажёрлар.
8. Луғатлар.

Очик таълим тизими, бирлашган маълумот берувчи ахборот олами, “Интернет” га уланган. Ҳозир республикаимиз таълим муассасалари деярли “Интернет” хизматидан фойдаланмоқда.

3. Электрон дарслик

Ҳозирги кунда ахборот технологиялари барча соҳада кенг қўлланилмоқда. Таълимнинг барча бўғинларида 1980 йилдан ўқитишни ахборотлаштириш интеллектуал ўқитиш тизимини яратилиб амалда қўлланила бошланди.

Компьютерларни кенг қўлланилиши туфайли янги техникавий ва дидактик имкониятлар яратилди.

Электрон дарслик ва мультимедиали ўқув қўлланмалар ўқув жараёнининг бир бўлаги. Электрон дарслик масофа билмайди. Дунёнинг исталган чеккасидан туриб маълумотлар базасидан фойдаланиш мумкин.

Бугун таълимда электрон дарслик яхши самара бермоқда.

Электрон дарслик матнлари чиройли ва ўзига жалб қиладиган ҳолда яратилади, асосий тушунча, таърифлар, коидалар аниқ ва равшан тузилиб, рангли тасвирланади. Мультимедиа имконияти мавжудлиги учун ахборотни тез, содда, тушунарли ва асосий фикрни жамлаш имкониятига эга, мавжудлиги мавзулар бўйича назорат саволлари, ва таянч сўз иборалари мавжуд. Тест ёрдамида мавзуларга оид ўз билимининг текшириш имконияти бор. Электрон дарслик – ўқув жараёнида ҳамда мустақил таълим олишда талабаларнинг ижодий ва мантикий фикрларини ривожлантириш тасаввурларини шакллантириш, малака кўникмаларни мустаҳкамлаш ва кенгайтиришда маълумотларни ҳар томонлама чуқур ўзлаштиришда ва хотирада сақлаб қолиш давомийлигини таъминлашда асосий роль ўйнайди.

Электрон дарсликда қуйидаги маълумотлар бўлади:

1. Назарий маълумотлар.
2. Тест назорат саволлари.
3. Тажиба стендлари.
4. Топшириқлар

5. Видео дарслар
6. Компьютер ўйинлари
7. Назорат саволлар ва таянч иборалар.
8.

Электрон дарсликни босма дарсликдан афзаллиги:

Тасвирларнинг ранглилиги, овозли, видео, анимацияли, маълумотларнинг жойлаштирилиши, фойдаланувчи томонидан, бевосита кўриш, эшитиш ва фойдаланиш имкониятининг мавжудлиги.

Бугун электрон дарслик ўсиб келаётган ёш авлодга таълим беришда, етук мутахассисларни замон талабида тайёрлашда, жаҳонда эришилаётган фан-техника ютуқларини, технологияларни таълим жараёнига тақдим этишда қулай зарур ва керакли.

Эсда тутинг!

- Ўз фанини чукур билмаган, илмий-сиёсий савиясини мунтазам ошириб бормаган ўқитувчи, бекарор дарахтга ўхшаб, охири мевадан колади.

- Ижодий меҳнат эгаси ўз билими ва тажрибасини мунтазам ошириб бормаса, ўз устида ишлашда сал тўхтагудек бўлса, ҳаёт оқими уни қирғоққа чиқариб ташлайди.

- Ҳақиқий устоз шогирдга чукур фан асосларини яратни билан бирга унга ҳаётни ўргатади ва уни ҳаётга тайёрлайди.

Мухтарам китобхон

Одамзод яратган мўъжизаларнинг мўъжизаси китобдир.

Китоб-бугун коинот, ҳаётга оид жами билимларни, жаҳон ақлий камолотининг бутун тарихини, Ер қурраси халқларининг тарихий меҳнати ва тажрибасини ўзида жам этади. Буюк алломалар таъкидлаганидек, «Китоблар бизни ўтмиш асрлар маънавий ҳаётининг ворисларига айлантиради. Китобсиз инсон ҳаёти бўм-бўш, китоб дўстимизгина эмас, балки доимий умрбод ҳамроҳимиз ҳамдир.»

Китоб одамни билагон, суҳбатда топқир қилади. Керакли фикрларни ёзиб олиш одати эса уни аниқликка ўргатади.

Хозирги замоннинг буюк педагоглари «Ўқиш муваффақияти нимага боғлиқ?» деган саволга қуйидагича жавоб беришди.

1.50% муваффақият, ақл-идрок, хотира, диққат каби шахснинг барқарор индивидуал хусусиятларига.

2.25% муваффақият, ўқувчилардаги интилиш, истак, хошиш ва мақсадга.

3.25% муваффақият, ўқитиш сифатига боғлиқ экан.

Шу жавоблар асосида ёзилган мазкур қўлланма “Китоб”, “Китоб мутолааси” ва “Китоб маданияти” бўйича газета ва китобларда ёзилган фикрлар, интернетда китоб бўйича тайёрланган Википедия ва Лайфхакер маълумотлари, китоб ва ўзувчилар ҳақидаги энг қизиқарли рейтинг, дунёнинг машхур университетлари, бугунги ахборот тизими, фан-техника янгиликлари, муаллифнинг 50 йил таълим соҳасидаги тажрибасида тўпланган фактларига ҳамда, кенг жамоатчилик билан ўтказилган 400 дан ортиқ маданий-маърифий тадбирларда билдирилган фикр-мулоҳаза ва саволлари асосида ёзилди. Китоб қўлёзмасини ўқиб, ўзини фикр ва мулоҳазасини билдиргани учун юридика фанлари номзоди, доцент Шухрат Ёкубовга, иктисод

фанлари номзоди, доцент Раҳмонжон Эгамбердиевга, Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси аъзоси, шоир Оташ Холмирзаевга, “Нуроний” жамғар-маси Наманган вилояти бўлими раиси “Эл-юрт хурмати” ордени соҳиби Икромхон Ҳошимхонович Нажмиддиновга, “Қишлоқ ҳаёти” газетасининг Наманган вилоятидаги муҳбири, “Эл-юрт хурмати” ордени соҳиби Равшанбек Мирзаолимовга, Тўрақўрғон тумани “Хатича ая” фермер хўжалиги бошлиғи “Ўзбекистон Қаҳрамони” Холчахон Мирзаевага, меҳнат фахрийси “Ўзбекистон Қаҳрамони” Ойшахон Қўчкаровага, интернет манбаларини солиштириш, таққослаш, таҳлил қилишда амалий ёрдам берган Маматвалиев Хусанбой, Худояров Элмурод, Шердор Жўрабоев, Бекзод Йўлдошевларга, турли тиллардаги фикрларни ўзбек тилига таржима қилишда ҳамкорлик қилган ижодкор ўқитувчилар: Абдурахмон Тўлабоев, Саломат Ғофурова, Наима Ғаниева, Иминдилло Ҳақимовларга муаллиф ўз миннатдорчилигини билдиради. Бугунги глобаллашув даврида ҳар қандай янги нарсга ўз ўрнини, энг янғисига бўшатиб бермоқда. Агар сизда китоб ўқиганингизда янги фикр-мулоҳазалар пайдо бўлса, куйидаги манзилга юборинг.

Манзил: Наманган вилояти

Чортоқ тумани Пешқўрғон кишлоғи

Ғафур Ғулом кўчаси 12-уй.

Телефон (1) +998941589059

(2) +998936728107

(3) +998946931946

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ш. М. Мирзиёев “Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз” Тошкент-2017
2. Ш. М. Мирзиёев “Қонун устиворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови” Тошкент-2017
3. Ш. М. Мирзиёев “Буюк келажакимизни мард ва олийжаноб халқимиз билан бирга курашимиз” Тошкент-2017
4. А.Бегматов, Р.Рустамова “Миллий ғоя тарғиботи ва маданий-маърифий тадбирлар” Маънавият 2007
5. И.А.Каримов “Юксак маънавият- энгилмас куч” Тошкент 2008
6. Н.Р.Ғайбуллаев, Р.Ёдгоров, Р.Маматқулова “Педагогика” Тошкент 2005
7. У.Х.Қорабоев “Этнокультура” Тошкент Шарқ 2005.
8. У.Х.Қорабоев “Маданий тадбирлар” Тошкент 2003.
9. Миллий истиклол ғояси:асосий тушунча ва тамойиллари Тошкент “Ўзбекистон”-2001.
1. Лутфулло Махмуд “Қуръони Карим” мавзулари кўрсаткичи Тошкент - 2002 йил.
11. Раҳматилло Туркистоний “Илм ва имон” Тошкент-2003 йил.
12. Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф “Ҳадис ва ҳаёт” Тошкент-2003
13. М.А.Усманов “Ислом справочник” Тошкент -1989 йил.
14. О.Юсупов “Диний бағрикенглик ва мутаасиблик” Тошкент-2013
15. Статистик тўплам Ўзбекистон Республикаси иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг мустақиллик йилларидаги (1990-2010) Тошкент-Ўзбекистон 2011 йил.
16. В.Чалаков “Ученые и открытия” Москва Мир 1987
17. А.Тўраев, И.Каримов “Нобель мукофоти соҳиблари” Тошкент-2001.

18. Н.Рахимов, Р. Расулов “Нанофизика ва наноэлектроника асослари” Наманган-2012 йил.
19. М.Т.Бадалов. Н.У.Нажмиддинова, А.М. Мирзамов “Компьютер ўйинлари ва математика” Наманган-2016 йил.
20. Л.В.Тарасов “Современная физика в средней школе” Москва “Просвещения” 1990.
21. Ў.М.Аскарова “Педагогика” Тошкент-2008 йил.
22. Э.Ғойибназаров “Илм уммонининг жавохирлари” Наманган-2012 йил
23. И.А.Каримов “Касбий махорат” Бухоро 2010 йил.
24. Қ.Ишматов “Касб-хунар таълими дидактикаси” Наманган 2005 йил.
25. Қ.Ишматов “Педагогик технология” Наманган 2004 йил
26. Де Боно, Эдвард “Латеральное мышления” Минск 2000
27. Хыля-Олинтер Н.А.Интернет-фактор в ценностомразвитии молодёжи
28. Дмитрий Филанов России.Вестник высшей школы-2016 №5 на связи:10 самых популярных мессенджеров Форвез-2014
29. Денис-Борн “Интернету 40 лет” Как всё начиналось.....
30. Даракчи 2018 йил 15-21 январь №2 сони
31. Интернет манбалари асосида тайёрланган.
32. Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф “Тафсири Ҳилол” “HILOL NASHR”-Тошкент-2013 йил №1-6 жуз
33. К. Хошимов, С.Нишонова, М.Иномова, Р.Хасанов “Педагогика тарихи”, Тошкент “Ўқитувчи” 1996

МУНДАРИЖА

СЎЗ БОШИ.....	3
БИРИНЧИ БЎЛИМ.....	7
I. КИТОБ ҲАҚИДА	9
II.КИТОБ ТАРИХИ.....	10
III. КИТОБ БОСИШ.....	11
IV. НАМАНГАНДА КИТОБ БОСИШ.....	13
V. КИТОБ ТУРЛАРИ	17
VI. БИЗНИНГ АЖДОДЛАРИМИЗ ЁЗГАН МАШҲУР КИТОБЛАР	18
VII. ШАРҚ УЙҒОНИШ ДАВРИДА ИЛМ-ФАН РИВОЖЛАНИШИ	22
VIII. ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ.....	25
IX. ГЛОБАЛЛАШУВ ДАВРИДА КИТОБ	28
X. ДУНЁДА КЎП ТИРАЖДА БОСИЛГАН ОММАБОП.....	31
ДУНЁДАГИ МАШҲУР КЎП ТИРАЖДА БОСИЛГАН 10 ТА КИТОБЛАР ҲАҚИДА ҚИСҚАЧА МАЪЛУМОТ.....	32
XI. ҲАММА ДАВРЛАРДА МАШҲУР БЎЛГАН.....	48
XII. ОХИРГИ 50 ЙИЛ ДАВОМИДА ЙИЛНИНГ ЭНГ МАШҲУР БЎЛГАН АСАРЛАРИ	57
XIII. ДУНЁДА 50 ЙИЛ ИЧИДА 10 ТА ЭНГ КЎП ЎҚИЛГАН КИТОБЛАР	60
XIV. ДУНЁДА ЭНГ ҚИММАТГА СОТИЛГАН 10 ТА КИТОБ	65
XVI. ДУНЁДА МАШҲУР 10 ТА КУТУБХОНА.....	74
XVII. ДУНЁНИНГ МАШҲУР 10 ТА УНИВЕРСИТЕТИ	81
XVIII. КИТОБ ВА ДУНЁ ТИЛЛАРИ.....	87
XIX.КИТОБ ВА МУТОЛАА ТЎҒРИСИДА.....	100

XX. КИТОБ ЎҚИШ ТЕЗЛИГИНГИЗНИ БИЛАСИЗМИ?	106
ХОТИРА ҲАҚИДА ҚИЗИҚАРЛИ МАЪЛУМОТЛАР.	107
XXI. ДУНЁДА ҚАЙСИ ДАВЛАТ АҲОЛИСИ ЭНГ КўП КИТОБ ЎҚИЙДИ?.....	114
XXII. ҚАЙСИ ЁЗУВЧИ ЭНГ КўП КИТОБ ЁЗГАН?	116
XXIII. ДУНЁНИ ЎЗГАРТИРГАН БУЮК 100 ТА ИНСОНЛАР ОРАСИДА ЁЗУВЧИЛАР БОРМИ?.....	119
XXIII. АДАБИЁТ БЎЙИЧА НОБЕЛЬ МУКОФОТИ СОҲИБЛАРИ	121
ИККИНЧИ БЎЛИМ.....	135
I. ДУНЁДАГИ МАШҲУР БУЮК 10 ТА ИХТИРОЧИ.	137
II. XX АСРНИНГ МАШҲУР ТАНИЛГАН ИХТИРОЛАРИ.....	138
III. XX АСР МЎЪЖИЗАСИ.....	140
IV. ДУНЁ ИНТЕРНЕТДАН ҚАНДАЙ ФОЙДАЛАНМОҚДА .	156
V. ЗАМОНАВИЙ ЭЛЕКТРОН КИТОБЛАР	159
VI. МУСТАҚИЛ ЎҚИБ ДУНЁГА МАШҲУР БЎЛГАН ИНСОНЛАР	161
I. КИТОБГА ЯНГИЧА ЭЪТИБОР	185
II. КИТОБ МУТОЛААСИ ВА КИТОБХОНЛИК МАДАНИЯТИНИ ОШИРИШ БЎЙИЧА МАДАНИЙ- МАЪРИФИЙ ТАДБИРЛАРНИ ТАШКИЛЛАШ	189
III. ДАРСДАН ТАШҚАРИ ВАҚТЛАРДА КИТОБ, ВА КИТОБХОНЛИК БЎЙИЧА ЎТКАЗИЛАДИГАН ТАДБИРЛАР.....	193
IV. ТАЪЛИМДА ДОЛЗАРБ ВАЗИФА.	196
ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР.....	205

Қурбонали Тўлабоев

КИТОБ-маънавий бойликлар дурдонаси

Мухаррир:
Мусахҳихлар:

Техник муҳаррир:
Компьютерчи:

И. Халилов
Х. Маматвалиев
Н. Ғаниева
М. Курбанова
Н. Жумабаева

Теришга берилди 15.06.2018й Босишга рухсат этилди 02.11.2018
Бичими 60×84 1/16. Хажми 13.1 босма табок. Офсет усулда
босилди. Буюртма 34. Адади 450 нусха. Сотувда йўқ.

“Наврўз” нашриёти
Лиц. № А1.170. Манзил: Тошкент, А. Темуралиев кўчаси 19 уй.

«Фазилаторгтехсервис» ХК босмахонасида чоп этилди.
Наманган шаҳри, Навоий кўчаси, 72-уй.

50000

ҚУРБОНАЛИ ТЎЛАБОВ

1946 йилда туғилган. 1967 йили Фарғона давлат педагогика институтининг физика-математика факультетини тугатган. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими аълочиси, Олий тоифали ўқитувчи, олий тоифали методист, рейтинг тизимининг ташаббускори ва тарғиботчиси, 20 дан зиёд илмий педагогик рисоалар муаллифи, иқтидорли болаларнинг “Эврика” клуби раҳбари.

ISBN: 978994338-144-5

“Наврўз”
нашриёти